

מראות הצובאות

פירוש אלשיך

לספר

שופטים

מאת

רבי משה אלשיך

מהדורה מעוצבת

עיצוב: זהבה גרליץ

דעת

ירושלים תשע"ח

|        |    |
|--------|----|
| פרק א  | 3  |
| פרק ב  | 8  |
| פרק ג  | 14 |
| פרק ד  | 16 |
| פרק ה  | 19 |
| פרק ו  | 31 |
| פרק ז  | 43 |
| פרק ח  | 46 |
| פרק ט  | 47 |
| פרק יא | 49 |
| פרק יג | 53 |
| פרק יד | 60 |
| פרק טו | 63 |
| פרק טז | 64 |
| פרק יט | 67 |
| פרק כ  | 68 |
| פרק כא | 72 |

## אלשיך ספר שופטים

### פרק א

**א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁאַלּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּה' לֵאמֹר**

**מִי-יַעֲלֶה-לָנוּ אֶל-הַכְּנַעֲנִי בְּתַחֲלָה לְהִלָּחֵם בּוֹ:**

**ב וַיֹּאמֶר ה' יְהוּדָה יַעֲלֶה הֵנָּה נִתְּתִי אֶת-הָאָרֶץ בְּיָדוֹ:**

למה שהיה בכל אחד מחלקי כל שבט ושבט מקומות בלתי פנויים מיושביהם, והיו צריכים כל שבט לפנות חלקו מהנשארים בו. וה' אמר שכל מקום אשר ידרוך כף רגל יהושע יכבש לפניו, והוא ינחילנו את ישראל. ויהי בשכבו אמרו ישראל אין איש אתנו שבזכותו יכבשו הכלל והפרט, כי אם שכל שבט ושבט יכבוש כל יושבי חבל נחלתו הנותרים במקומותם. וייראו מאד פן יתחיל בחלקו שבט בלתי מצליח בעצם, פן יימס את לבב אחיו. מה שאין כן אם הלוחם תחילה יצליח, שיחזיק את לב כל השאר. וזה אומרו **מי יעלה לנו**, כלומר כי גם שהלוחם תחילה על חבל נחלתו היה לוחם, עם כל זה יתייחס ללוחם בעד הכל כי הצלחתו מועלת לכולם. אז **ויאמר ה' יהודה כו'.**

**ג וַיֹּאמֶר יְהוּדָה-לְשִׁמְעוֹן אַחִיו עֲלֶה אִתִּי בְּגוֹרָלִי וְנִלְחַמָּה בְּכַנְעֲנִי וְהִלַּכְתִּי גַם-אֲנִי אִתְּךָ**

**בְּגוֹרָלְךָ וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ שִׁמְעוֹן:**

ובראות יהודה כי כן, רצה להוסיף זכות על זכותו לעשות דרך הטיבו את אחיו, לקיים ואהבת לרעך כמוך, למען ייטב לו ולאחיו עמו. והוא כי ראה כי בברכות אשר בירך משה איש האלוהים את בני ישראל, לא ייחד ברכה לשמעון, באופן תמעט הצלחתו. על כן אמר לו **עלה אתי בגורלי וגו' והלכתי גם אני אתך בגורלך**. ויהיה, כי ידע יהודה ענין מאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני וזאת הברכה רמז תתקנד) שגם שלא ייחד ברכה לשמעון, שיתפו עם יהודה, שאמר (דברים לג ז) **שמע ה' קול יהודה**, כי באומרו **שמע** כיוון לכלול עמו את שמעון בתוך ברכתו, על כן אמר לו **עלה אתי בגורלי וגו' והלכתי גם אני אתך**. וזה אומרו **לשמעון אחיו**, כי מי לא ידע ששמעון הוא אחיו, אלא כיוון על התחברות אחווה יתירה שנכלל בברכתו, ויחברו בכיבוש נחלתו שיתברכו יחד.

ואמר **וילך איתו שמעון**.

**ד וַיַּעַל יְהוּדָה וַיִּתֵּן ה' אֶת-הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי בְּיָדָם וַיִּכּוּם בְּבֶזֶק עֶשְׂרֵת אֲלָפִים אִישׁ:**

**ויעל יהודה**, ולא אמר ויעלו שניהם, לומר כי יהודה אמר **עלה אתי בגורלי וגו' והלכתי גם אני אתך בגורלך**. בשמעון אמר עליה, ובעצמו הליכה. כי בענוותנותו ייחס המעלה אל שמעון, לומר שזכותו הוא ייטיב ויקנה מעלה. אך הוא יתברך על ענוותנות יהודה היפך, וייחס העלייה אל יהודה, ועל כן רוח הקודש אמרה **ביהודה עליה ובשמעון הליכה**.

או יאמר, כי יהודה אמר אתה עושה צדקה עמי, לכן אתה הוא העולה בזכותך, אך רוח הקודש צווחת כי נהפוך הוא, כי רב זכות מקבל הטובה, על דרך מאמרם ז"ל על נותן לרש (משלי כח כז) כי יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני - העני עושה עם בעל הבית. וזהו שבשמעון אמר **הליכה וילך אתו שמעון**, וביהודה אמר **עליה ויעל יהודה וגו'**, שהוא לעניין העלייה, אך הניצחון לשניהם היה כי הנה -

**ה וַיִּמְצְאוּ אֶת-אֲדֹנֵי בִזְק בְּבִזְק וַיִּלְחֲמוּ בּוֹ וַיִּכּוּ אֶת-הַכְּנַעֲנִי וְאֶת-הַפְּרִזִּי:**  
ויתן ה' את הכנעני והפריזי בידם.

**ו וַיִּנָּס אֲדֹנֵי בִזְק וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרָיו וַיֹּאחֲזוּ אוֹתוֹ וַיִּקְצְצוּ אֶת-בְּהֵמוֹת יָדָיו וְרַגְלָיו:**  
**ז וַיֹּאמֶר אֲדֹנֵי-בִזְק שִׁבְעִים מְלָכִים בְּהֵמוֹת-יָדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם מְקַצְצִים הָיוּ מְלָקְטִים תַּחַת שְׁלַחְנִי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי כֵן שָׁלֵם-לִי אֱלֹהִים וַיְבִיאוּהוּ יְרוּשָׁלַם וַיָּמָת שָׁם:**  
הנה אין מדרך כובשי מלכים לקצץ ידיים ורגלים, רק לכלכלם או להמיתם. על כן אמר **שבעים מלכים בהונות ידיהם ורגליהם מקוצצים היו מלקטים תחת שלחני, כאשר עשיתי כן שלם לי אלוהים**, לומר לא עשו אלה לי כי האלוהים. והוא יתברך על הצדיקו עליו את הדין, עשה שמת מיתת עצמו ואל המיתו לא נשאו נפשם. וזהו וביאוהו ירושלים וימת שם.

והיות מלך גדול כזה **ששבעים מלכים היו מלקטים תחת שלחני**, ואינו נזכר אפילו בשם מלך, וגם בזק אינה כרך גדול כשאר כרכים גדולים, ואיך יתכן כי אדון עיר קטנה יהיו **שבעים מלכים** קצוצי בהונות **מלקטים תחת שלחני**, מה שלא היה לשום אחד מכל שלשים ואחד מלכים, וגם זה לא נמנה בכלל השלושים ואחד מלכים, והוא לפי דבריו גדול מכולם.

אך הנה במאמרם ז"ל כי השלשים ואחד מלכים לא היו ממשלותם ארץ כנען בלבד, כי אם הן המה מלכי כללות העולם בארצותם וגוייהם, כי אם שכל אחד היה לו חלק בארץ הלזו, כל אחד מהם כרך או עיר.

**ויתכן כי אדוני בזק** היה מלך גדול מושל ממשל רב בארצו, אך חלקו בארץ כנען עיר קטנה משאר כרכים ועיירות גדולות אשר ליתר המלכים. ולהיות בזק מקום קטן לא נמנה עם שאר מקומות הנמנים בספר יהושע, ולא נקרא מלך בזק, כי לא הייתה לה חשיבות לכנות עליה שם מלכות לאדוניה, כי אם אדוני בזק, כי אין המקום כדאי לכנות עליו על שם בעליו הדר מלכות,

לומר מלך בזק כי במה נחשבה היא, כי אם אדוני בזק, כי עד פה תבא מדרגת שררת המקום, אך במקומו מלך גדול היה, ושם היו שבעים מלכים מלקטים תחת שולחנו כאשר אמר.

**ח וילחמו בני-יהודה בירושלם וילכדו אותה ויכנה לפי-חרב ואת-העיר שלחו באש:**

**ט ואמר ירדו בני יהודה להלחם בכנעני יושב ההר והנגב והשפלה:**

**י וילך יהודה אל-הכנעני היושב בחברון**

**ושם-חברון לפני קרית ארבע ויכו את-ששי ואת-אחימן ואת-תלמי:**

**יא וילך משם אל-יושבי דביר ושם-דביר לפני קרית-ספר:**

הנה נבוכו המפרשים אם **ירושלם וחברון** ודביר נכבשו בימי יהושע, כי שלשתן נמנו במלכים אשר כבש יהושע (יהושע יב י, יג). אך אין הדבר קשה, כי שם המלכים נועדו על יהושע, והמה יצאו את העיר אשר לכל אחד מהם, והרגם יהושע את מלך ירושלם ואת מלך חברון ואת מלך דביר, אך עדיין היו יושביהן יושבים במקומותם עד אחרי מות יהושע, ואז נלחמו עם יושביהן. וזהו **אומרו וילחמו בני יהודה בירושלם וילכדו אותה**, שהוא בה ולא במלכה כי מת. וכן **וילך יהודה אל הכנעני היושב בחברון**, כלומר אך לא את מלכם, כי הרגו יהושע. וכן **וילך משם אל יושבי דביר כו**, שהוא את יושביה אך לא את מלכה כי איננו מאז. ומה שמספר גם בספר יהושע (טו יד) איך כבש כלב את חברון, הוא כי שם נאמר נמשך אחר סיפור מה שאמר כלב ליהושע יזכור אשר צווה משה על פי ה' (טו ו), ואגב סיפר איך נתאמת כי מה' הייתה לו, כי ראו כי קשתה ידו על ילידי הענק. אך העניין היה אחרי מות יהושע, כי על כן סופר גם פה כי הוא מקומו. ודברי בת כלב אל אביה (פסוק טו) וענין רז"ל הזכרונם בספר יהושע (טו יט).

**יב ויאמר כלב אשר יכה את-קרית-ספר ולכדה ונתתיו לו את-עקסה בתי לאשה:**

**יג וילכדה עתניאל בן-קנז אחי כלב הקטן ממנו ויתן-לו את-עקסה בתו לאשה:**

**יד ויהי בבואה ותסיתהו לשאול מאת-אביה השדה**

**ותצנח מעל החמור ויאמר-לה כלב מה-לך:**

**טו ותאמר לו הבה-לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ונתתה לי גלת מים**

**ויתן-לה כלב את גלת עלית ואת גלת תחתית:**

**טז ובני קיני-חתן משה עלו מעיר התמרים את-בני יהודה מדבר יהודה**

**אשר בנגב ערד וילך וישב את-העם:**

**ובני קיני חתן משה עלו כו**. הסמך זה פה יהיה במה שאמרו ז"ל כי דביר הנזכרת היא התורה, שלש מאות הלכות שנשתכחו באבלו של משה, והחזירם עתניאל בפלפולו (תמורה טז א). וזהו **אשר יכה את קרית ספר ולכדה כו** (פסוק יב).

והנה ידוע כי **עתניאל** הוא יעבץ (תמורה טז א), ואמרו רבותינו ז"ל (**ספרי** ברכה לג יב) וממשפחת סופרים יושבי יעבץ תרעתיים שמעתיים שוכתיים (ד"ה א ב נה) כי זכו **בני קני חותן**

**משה** ללמוד בבית מדרשו של יעבץ. וזה יאמר **ובני קני** ללמוד עם עתניאל **עלו מעיר התמרים**, היא דושנה של יריחו שניתנה להם אל מדבר יהודה, ועזבו דשן נחלתם ללמוד תורה מעתניאל בן קנז.

**יז וילך יהודה את-שמעון אחיו ויכו את-הכנעני יושב צפת ויחרימו אותה ויקרא את-שם-העיר חרמה:**

**יח וילכד יהודה את-עזה ואת-גבולה ואת-אשקלון ואת-גבולה ואת-עקרון ואת-גבולה:**  
**יט ויהי ה' את-יהודה וירש את-ההר כי לא להוריש את-ישיבי העמק כי-רכב ברזל להם:**  
**כ ויתנו לכלב את-חברון כאשר דבר משה ויורש משם את-שלשה בני הענק:**

### **ראוי לשים לב:**

א. אל אומרו **כי לא להוריש**, כי הראוי יאמר ולא הוריש.  
ב. **ועוד** מה זו טענה **כי רכב ברזל להם**, והלא ה' איש מלחמה היה הלוחם מלחמותם ולקש יחשבו לפניו.  
ג. **ועוד אומרו** (פסוק כ) **ויתנו לכלב את חברון כו'**, כי הנה זה נאמר באורך זה פעמים, בספר יהושע ובספר זה למעלה, ולמה חזר להזכירו פה.

אך יאמר **ויהי ה' את יהודה ויורש את ההר**, ובאשר ה' אתו אין דבר יעמוד לפניו, **ורכב ברזל** לאין דומים. אך מה שלא ירשו **העמק** הוא **כי לא להוריש**, כלומר **כי לא** רצה יהודה הנזכר **להוריש את יושבי העמק**, על **כי רכב ברזל להם**, כלומר שאילו רצה להוריש היה יורש כי אין מעצור לה' על רכב ברזל. והראיה שאילו בטחו בה' היו כובשים, כי הלא גדולה מזו הייתה להוריש את שלשה בני הענק, שכל העולם היו מתבהלים מהם, והיו בני אדם בעיניהם כנמלים, ועם כל זה כלב - מבלי היות כל שבטו עמו - הורישם.

כי הנה -

**כ ויתנו לכלב את-חברון כאשר דבר משה ויורש משם את-שלשה בני הענק:**  
**כא ואת-היבוסי יושב ירושלם לא הורישו בני בנימן**  
**וישב היבוסי את-בני בנימן בירושלם עד היום הזה:**

עם היות כי מי יעמוד לפני בני ענק. ואם כן הוי אומר כי אין זה רק כי בטח בה' וילחם בעדו, ובכן מכל שכן שהיה הוא מוריש ליהודה את העמק אחר שויהי ה' את יהודה, אלא שלא שתו לבם אל הביטחון הראוי, ולא ערבו אל לבם להורישם.

וראוי לשים לב כי למעלה (יהושע יא כא) נאמר ויבא יהושע בעת ההיא ויכרת את הענקים מן ההר, ובספר זה (פסוק י) נאמר וילך יהודה אל הכנעני היושב בחברון וכו' ויכו את ששי ואת אחימן ואת תלמי, ופה נאמר ויתנו לכלב כו' ויורש משם את שלשה בני הענק. ואפשר כי יהושע הכרית מציאותם מן ההר כי ברחו מכל תחום ההר, ואחרי מות יהושע חזרו לחברון, ואז כלב גרשם משם, וזהו ויורש משם את שלשה בני הענק, ואחר היותם חוץ לחברון הדביקום כללות שבט יהודה ויכום ומיתום.

**כב ויעלו בית-יוסף גם-הם בית-אל וה' עמם:**

**כג ויתירו בית-יוסף בבית-אל ושם-העיר לפנים לז:**

אחרי אומרו (פסוק יט) כי יהודה עם היות שהיה ה' עמו לא שת לבו להוריש את יושבי העמק מפני הרכב ברזל, ולא למד מכלב שוירש את שלשה בני הענק (פסוק כ), אמר כי כאשר הוא אשר לא טוב עשה כן יוסף, שעם היות כי וה' עמם, וראו אשר הצליחם ה' בלז -

**כד ויראו השמרים איש יוצא מן-העיר**

**ויאמרו לו הראנו נא את-מבוא העיר ועשינו עמך חסד:**

שמבוא העיר היה אילן אחד שהיו נכנסים אחד אחד (בראשית רבה ט ח),

**כה ויראם את-מבוא העיר ויכו את-העיר לפי-חרב ואת-האיש ואת-כל-משפחתו שלחו:**

ועם כל זה הכו את העיר לפי חרב.

ועם כל זה -

**כז ולא-הוריש מנשה את-בית-שאן ואת-בנותיה ואת-תענך ואת-בנותיה ואת-(ישב) [ישבי] דור ואת-בנותיה ואת-יושבי יבלעם ואת-בנותיה ואת-יושבי מגדו ואת-בנותיה ויזאל הכנעני לשבת בארץ הזאת:**

ולא הוריש מנשה את בית שאן ואת כל הערים האלה, ובמקום שבראות חוזק בעצמם היה להם להוריש,

אדרבה -

**כח ויהי כי-חזק ישראל וישם את-הכנעני למס והוריש לא הורישו:**

וכן -

**כט ואפרים לא הוריש את-הכנעני היושב בגזר וישב הכנעני בקרב בגזר:**

ואפרים שמבית יוסף לא הוריש את הכנעני כו', ופשתה המספחת גם בשאר שבטים, כי -

**ל זבולון לא הוריש את-יושבי קטרון ואת-יושבי נהלל וישב הכנעני בקרב ויהיו למס:**

לא אשר לא הוריש את-יִשְׁבִּי עכו ואֶת-יֹשְׁבֵי צִדּוֹן ואֶת-אֲחִיבָא ואֶת-אֲכַזִּיב ואֶת-חִלְבָּה ואֶת-אֶפִּיק ואֶת-רָחֹב:  
 לב וַיֵּשֶׁב הָאֲשֵׁרִי בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי יִשְׁבִּי הָאָרֶץ כִּי לֹא הוֹרִישׁוּ:  
 לג נִפְתָּלִי לֹא-הוֹרִישׁ אֶת-יִשְׁבִּי בֵּית-שֹׁמֶשׁ ואֶת-יִשְׁבִּי בֵּית-עֲנַת  
 וַיֵּשֶׁב בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי יִשְׁבִּי הָאָרֶץ וַיִּשְׁבִּי בֵּית-שֹׁמֶשׁ וּבֵית עֲנַת הָיוּ לָהֶם לְמֹס:  
 ועל ידי כן ויעל מלאך וכו' (ב א).

## פרק ב

א וַיַּעַל מֶלֶאכ־ה' מִן-הַגִּלְגָּל אֶל-הַבָּכִים וַיֹּאמֶר-אֲעֵלֶה אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם  
 וְאָבִיא אֶתְכֶם אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבֹתֵיכֶם וְאָמַר לֹא-אֶפְרָא בְרִיתִי אֶתְכֶם לְעוֹלָם:  
 ב וְאַתֶּם לֹא-תִכְרְתוּן בְּרִית לְיֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת מִזְבַּחֹתֵיהֶם תִּתְּצוּן  
 וְלֹא-שִׁמְעַתֶּם בְּקוֹלִי מֵהַזֹּאת עֲשִׂיתֶם:  
 ג וְגַם אֲמַרְתִּי לֹא-אֶגְרֹשׁ אֹתְכֶם מִפְּנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְצַדִּים וְאֱלֹהֵיהֶם יִהְיוּ לָכֶם לְמוֹקֵשׁ:  
 ד וַיְהִי כַּדְּבַר מֶלֶאכ־ה' אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁאֲלוּ הָעָם אֶת-קוֹלָם וַיִּבְכוּ:  
 ה וַיִּקְרָאוּ שֵׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא בָכִים וַיִּזְבְּחוּ-שֵׁם לָהּ:  
 ו וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֶת-הָעָם וַיֵּלְכוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ לְרִשְׁתָּהּ אֶת-הָאָרֶץ:  
 ז וַיַּעֲבֹדוּ הָעָם אֶת-ה' כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזִּקְנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ אֲשֶׁר  
 רָאוּ אֶת כָּל-מַעֲשֵׂה ה' הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל:  
 ח וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן עֶבֶד ה' בֶּן-מָאָה וְעֶשְׂרֵי שָׁנִים:  
 ט וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בְּגִבּוֹל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת-חֶרֶס בְּהָר אֶפְרַיִם מִצְפּוֹן לְהַר-גִּעֲשׁ:

### ראוי לשים לב:

א. כי הלא יראה כי כוונת הנביא לומר שהיו כפויי טובה אל אל מוציאים ממצרים והביאים אל ארץ ישראל, ולפי זה אומרו **אשר נשבעתי לאבותיכם** לא היה צריך לאומרו.  
 ב. **ועוד**, שיראה שמוכיחם על כורתם ברית עם הגויים (פסוק ב). אך לא כן היה, כי אם שהשאינום ביניהם, ואם התוכחת הוא **שלא נתצו מזבחותיהם** (שם), איך יאמר **מה זאת עשיתם**, כי הלא שב ואל תעשה הוא.  
 ג. **ועוד**, למה כפל **ולא שמעתם בקולי מה זאת עשיתם**.  
 ד. **ועוד**, מה זו שאלה לומר **מה זאת עשיתם**, והיה לו לומר למה זאת עשיתם.  
 ה. **ועוד**, כי גזרת אומרו **ואומר לא אפר וכו'**, היה ראוי שיאמר וגם אני אפר את בריתי, ולא לומר (פסוק ג) **וגם אני לא אגרש כו'**.



ו. **ועוד אומרו (פסוק ו) וישלח יהושע את העם כו'**, כי הלא ענין מלאך ה' ואשר בכו הלא היה אחרי מות יהושע, ואיך מביא אחרי כן מה שכבר היה מימים ושנים, וכן ענין מיתת יהושע (פסוק ח) ומקום קבורתו (פסוק ט) הלא נזכר בספרו, וספר זה מתחיל **ויהי אחרי מות יהושע**, ואיך אחר סיפור מה שאחרי מותו יספר מיתתו.

אמנם הלא ספר כי **לא הוריש מנשה את בית שאן כו' (א כז)**, ואפרים **לא הוריש את הכנעני (שם כט)**, **זבולון לא הוריש כו' (שם ל)**, **אשר לא הוריש כו' (שם לא)**, **נפתלי לא הוריש כו' (שם לג)**. והנה בהיות יד הגויים תקפה תקל אשמת ישראל, אך סיפר כי **ויהי כי חזק ישראל וישם את הכנעני למס, והורש לא הורישו (שם כח)**. וראוי לדעת כי אומרו **והורש לא הורישו** הוא מיותר. אך הוא כי הוא יתברך רצה לנסות את ישראל להחזיק ידם אם יורישו את הכנעני, אך הם לא כן עשו כי אם **וישם אותו למס, והורש**, שהיה רצונו יתברך, **לא הורישו**.

**א ויעל מלאך-ה' מן-הגלגל אל-הבכים ויאמר-אעלה אתכם ממצרים ואביא אתכם אל-הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם ואמר לא-אפר בריתי אתכם לעולם:**

וכן ותכבד יד בית יוסף ויהיו למס (שם לה) **ולא הורישו**. אז על זה **ויעל מלאך ה' כו'** במלאכות ה' **ויאמר אעלה כו'**, כלומר אל יעלה על רוחכם כי קיימים אתם לעולם בארץ הלזו כי ירושה היא מאבותיכם ותנחלו לעולם, כי כן נשבעתי לתתה לנחלה לבניהם באופן כי גם בעברכם רצוני לא תצאו ממנה, כי לא כן הוא, כי לא הייתה השבועה כי אם להעלות אתכם ממצרים ולהביא אתכם אל הארץ בלבד. וזהו **ויאמר אעלה אתכם מארץ מצרים ואביא אתכם אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם**, כלומר, כי העלייה ממצרים עד הביא אתכם אל הארץ בלבד הייתה השבועה, אך התמדתכם בה הוא דבר שביני וביניכם.

והן אמת, כי **ואומר לא אפר בריתי אתכם לעולם**, אך זה הוא על מנת -

**ב ואתם לא-תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת מזבחותיהם תתצון ולא-שמעתם בקולי מה-זאת עשיתם:**

**שואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת**, כלומר וקרובים אתם לכרות להם ברית, ואפר בריתי ואגרש אתכם. והלא תאמרו הנה עד כה לא כרתנו ברית, עם כל זה שתיים רעות בידכם:

**אחת** כי אמרתי את מזבחותיהם תתצון ולא שמעתם בקולי.

**ועל אשר אמרתי** שלא תכרתו להם ברית, הנה ידעתי שעד כה לא כרתתם ברית, אך מה זאת עשיתם שהחזקתי ידיכם ושמעתם אותם למס, כלומר מה זאת, שעם שאינו כריתת ברית מה היה, האם דבר טוב הוא, כי הלא גם זה רע וקרוב אל כריתת ברית.

וגם אני אעשה זאת לכם מידה כנגד מידה על שלא כרתם להם ברית, גם אני לא אפר את בריתי.

**ג וגם אמרתי לא-אגרש אותם מפניכם והיו לכם לצדים ואלוהיהם יהיו לכם למוקש:**  
אך **וגם אמרתי**, כי כנגד מה שקיימתם אותם בהיות ידכם תקיפה, גם אני אחזיק ידם ולא אספיק בידכם לגרשם מפניכם, שתחת המס **והיו לכם לצדים**, ותחת אשר לא נתצתם מזבחותם ואלוהיהם יהיו לכם למוקש.

**ד ויהי כדבר מלאך ה' את-הדברים האלה אל-כל-בני ישראל וישאו העם את-קולם ויבכו:**  
וסיפר הכתוב איך התפעלו **ויבכו** בעת ההיא, גם שלא בקשו מאתו יתברך יהי אתם לגרשם.

**ו וישלח יהושע את-העם וילכו בני-ישראל איש לנחלתו לרשת את-הארץ:**  
והנה עתה לא יבצר פתחון פה מלב איש כמשיב בעד ישראל להשיב האשם אל יהושע, לומר למה לא טיהר את הארץ עד בלתי השאיר שריד בשום נחלה מכל שבט מישראל. לזה אמר **וישלח יהושע כו'**. והוא, כי הנה יהושע בנחלת כל שבט ושבט הוריש את רוב כל נחלה ונחלה, ומעט בכל נחלה נשאר במעט מהגויים ההם, ויהושע שלחם איש לנחלתו להושיבם במה שכבר הייתה נחלה, שהוא ברוב המקומות שבכל שבט. וזהו **וישלח יהושע את העם**.

והן אמת שאם היו אומרים לו שילך אתם עד כלה גרש יגרש את כולם היה עושה, אלא שהם בטחו על היותם בני ישראל אשר ה' אתם, והם יוכלו לבער כל הגלולים מן הארץ. וזהו **וילכו בני ישראל איש לנחלתו לרשת את הארץ**, כי גם אשר עדיין לא היה פנוי ולא הורישו יהושע רצו הם לרשת אותו מבלי יהושע. נמצא שאין אשמת דבר על יהושע, כי אם על כל שבט ושבט שלא הורישו את שכניהם הרעים.

**ז ויעבדו העם את-ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע אשר ראו את כל-מעשה ה' הגדול אשר עשה לישראל:**  
והנה השני דברים שאמר להם הנביא (פסוק ג) בשם ה':  
**שלא יספיק בידם לגרש את הגויים אשר לא הורישו,**  
**שנית שאלוהיהם יהיו להם למוקש -**

על האחד היה קושי לומר כי מיהושע נהיה הדבר, וכבר תירץ הדבר כמדובר.  
ועל הדבר השני יש קושי אחר, שהרי עברו כמה שנים ולא נוקשו באלוהי העמים ההם.  
לזה אמר אין להחזיק להם טובה, כי אם ליהושע וזקני דורו. כי **ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים כו'.**

וזוהי היתה שנים רבות, כי הנה -

### ח וַיִּמַּת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נֹון עֶבֶד ה' בֶּן-מֵאָה וְעֶשְׂרִי שָׁנִים:

ואם היו מרגישים מיתתו על שהיה מדריכם לעבודת ה', היה עושה רושם בהם לעבוד את ה' תמיד גם אחרי מותו, אך אדרבה היו מתעצלים בהספדו עד שגשש עליהם ההר לקוברם.

וזוהו -

### ט וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בְּגִבּוֹל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת-חֶרֶס בְּהַר אֶפְרַיִם מִצְפֹּן לְהַר-גֵּעֵשׁ:

ואמרו רז"ל (שבת קה ב) שגשש עליהם ההר לקוברם. וגם הועיל זכות יהושע לדור הנמצא במותו, כי -

### י וְגַם כָּל-הַדֹּר הַהוּא נֶאֱסָפוּ אֶל-אֲבוֹתָיו וַיָּקֶם-דָּוִד אַחֵר אַחֲרֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא-יָדְעוּ אֶת-ה' וְגַם אֶת-הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל:

וגם כל הדור ההוא נאספו אל אבותיו, אלא שויקם דור אחר כו', ואז ויעשו כו' (פסוק יא), כאשר יתבאר בס"ד.

### יא וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-הָרַע בְּעֵינֵי ה' וַיַּעֲבְדוּ אֶת-הַבְּעָלִים:

יב וַיַּעֲזְבוּ אֶת-ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם הַמּוֹצִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וַיִּכְעֲסוּ אֶת-ה':  
יג וַיַּעֲזְבוּ אֶת-ה' וַיַּעֲבְדוּ לַבַּעַל וְלַעֲשָׁתִּירוֹת:

ראוי לשית לב:

א. כי בכלל אומרו שעבדו את הבעלים הוא שעשו את הרע בעיני ה'.

ב. ועוד, שאחר אומרו ויעבדו את הבעלים, ידוע הוא שעזבו את ה' וילכו אחרי אלוהים אחרים (פסוק יב).

ג. ועוד אומרו וישתחוּו להם, כי בכלל אשר אמר ויעבדו את הבעלים היא ההשתחויה שבכלל עבודה.

ד. ועוד אומרו (פסוק יג) ויעזבו את ה' אחר שכבר נאמר למעלה.

### יא וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-הָרַע בְּעֵינֵי ה' וַיַּעֲבְדוּ אֶת-הַבְּעָלִים:

אך יאמר, כי דרך היצר הרע להתחיל במעט, ולהיות הולך וגדול במעשה הרע. כך תחילה ויעשו בני ישראל את הרע בעיני ה'. שהוא בדברים קלים בלתי קשים בעיני הבריות, או בסתר שאינם נגלים רק לעיני ה' הרואה ללבב. אך מזה נמשך מעט מעט עד שיעבדו את הבעלים.

ופירש ואמר -

**יב ויעזבו את-ה' אלוהי אבותם המוציא אותם מארץ מצרים וילכו אחרי אלוהים אחרים מאלוהי העמים אשר סביבותיהם וישתחוו להם ויכעסו את-ה':**

והוא בשום לב כי פה נאמר ויעזבו את ה' וגו' וילכו אחרי אלוהים אחרים, ולמטה (פסוק יג) הוא אומר ויעזבו את ה' ויעבדו לבעל כו'. אך הוא כי בתחילה עלה בדעתם כי יותר יהיו מושגחים מדברים קרובים אליהם כהוברי השמים ודומיהם, מאל עליון שעל השמים כבודו, ושמו לבם ללכת אחרי אלוהים אחרים לראות אם יושגחו מהם, ולא דעת ולא תבונה לאמר כי ה' אלוהינו משגיח בעולם הזה ומציל אותנו למטה בארץ, ולא יעצרנו הגשם אשר לעולם הלזה, ואיכה יעזבוהו ללכת אחרי אלוהים אשר הם אחרים לעובדיהם. וזהו ויעזבו את ה' אלוהי אבותם המוציא אותם מארץ מצרים, שאין השגחה גדולה מזו בארץ מתחת, וילכו אחרי אלוהים אחרים. ומלכתם אחריהם לראות אם יושגחו מהם נמשך כי וישתחוו להם. ומזה נמשך אחר כך לעשות גם להכעיס, וזהו ויכעיסו את ה'. ועדיין היו עובדים גם את ה'.

ועוד מעט

**יג ויעזבו את-ה' ויעבדו לבעל ולעשתרות:  
יד ויחר-אף ה' בישראל ויתנם ביד-שסים וישסו אותם  
וימכרם ביד אויביהם מסביב ולא-יכלו עוד לעמד לפני אויביהם:  
טו בכל אשר יצאו יד-ה' היתה-בם לרעה  
כאשר דבר ה' וכאשר נשבע ה' להם ויצר להם מאד:  
טז ויקם ה' שפטים ויושיעו מיד שסיהם:**

**ויעזבו את ה' ויעבדו לבעל ולעשתרות בלבד,** ולא את ה'. וזהו אומרו למעלה ויעזבו וילכו כו', ופה הוא אומר ויעזבו ויעבדו, כי שם הייתה עזיבה ללכת אחריהם לראות אם יושגחו, ופה עזיבת עבודתו לגמרי לעבוד את זולתו כמדובר.

**יז וגם אל-שפטיהם לא שמעו כי זנו אחרי אלהים אחרים וישתחוו להם  
סרו מהר מן-הדרך אשר הלכו אבותם לשמע מצות-ה' לא-עשו כן:**

הנה בהלכות תשובה (פ"ד ב) כתב הרמב"ם כי אחד מהדברים המונעים התשובה הוא המבזה את רבותיו, שאינו הולך אליהם לשמוע דרך ה' ותורתו ומצוותיו ואיך ישוב. וכן מרגלא בפומייהו דרז"ל ובפרט על פסוק (ישעיה נה ג) שמעו ותחי נפשכם, כי כל התשובה תלויה בשמיעה, שאמרו שאומר הקדוש ברוך הוא איני כרופא בשר ודם שאינו מרפא את המוכה בכל איבריו ברטייה אחת באחד מאבריו, אלא רטייה בכל מכה, אבל אני, אדם מוכה בכל איבריו, כלומר שחטא בכל אחד מהם, וברטייה אחת באזנו מתרפא כולו, שהוא שפוח אוזנו לשמוע את מצות ה', שמזה יבוא לשמור ולעשות ושב עד ה' (שמות רבה כז ט). וזהו שמעו ותחי נפשכם.

וזה יתכן יהיה ענין הכתוב הלז. כי אחר אומרו (פסוק טז) **ויקם ה' שופטים ויושיעום**, אמר **וגם אל שופטיהם לא שמעו**. והלא תאמר הייתכן כי אם ישמיעו להם מצות ה' ותוכחותיו שלא יקבלו וישובו, דע כי הטעם הוא כי הנה זנו אחרי אלוהים אחרים וישתחוו להם, ועם כל זה אם היו פותחים אוזנם לשמוע היו שבים, כי הוא דרך התשובה. אך **סרו מהר מן הדרך אשר הלכו אבותם**, שהדרך היא **לשמע מצות ה'**, ועל ידי שלא רצו לשמוע **לא עשו כן** שהוא כמצות ה' הנזכרות, על שלא רצו לשומען. וקראו דרך אבותם, הוא מה שאמרו ז"ל (**ספרי** ריש דברים) כי נשתבחו ישראל לשמוע תוכחות מוסר כאשר עשו ממש, ששמעו כל תוכחות שבמשנה תורה ואין פוצה פה ומצפצף.

**יח וְכִי-הָקִים ה' לָהֶם שְׁפָטִים וְהָיָה ה' עִם-הַשֹּׁפֵט וְהוֹשִׁיעֵם מִיַּד אֹיְבֵיהֶם כָּל יְמֵי הַשּׁוֹפֵט כִּי-יָנָחם ה' מִנְּאֻקָּתָם מִפְּנֵי לַחְצֵיהֶם וְדַחְקֵיהֶם:**  
**יט וְהָיָה בְּמוֹת הַשּׁוֹפֵט יָשְׁבוּ וְהִשְׁחִיתוּ מֵאֲבוֹתָם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לַעֲבֹדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם לֹא הִפִּילוּ מִמַּעַלְלֵיהֶם וּמִדֶּרֶכָם הַקָּשָׁה:**  
**כ וַיַּחַר-אַף ה' בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר יַעֲן-אֲשֶׁר עָבְרוּ הַגּוֹי אֶת-בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת-אֲבוֹתָם וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹלִי:**

**ויחר אף ה' בישראל** אחרי אומרו למעלה (פסוק ג) כי אמר ה' כי הגויים אשר לא הורישו כל שבט ושבט מנחלתו יהיה להם למוקש, ושכן היה, **כי ויעזבו את ה' כו' וילכו אחרי אלוהים אחרים אשר סביבותיהם כו'** (שם פסוק יב), והלא יקשה על זה שאם כן אפוא שאלה הם אשר גרמו לעצמם, למה אותם שלא היו בקרב נחלתם, שהם חמשת סרני פלישתים והכנעני והצידוני והחווני יושב הר הלבנון מהר בעל חרמון עד לבוא חמת (ג, ג), אשר כל אלה אינם בקרב נחלת השבטים כי אם ממקום שנחלו וחוצה, איך נשאר, והלא יאשם יהושע שלא עבר עליהם להנחילם לישראל, כי הנה אלה היו לשיכים ולצנינים לישראל. לזה אמר דעו אפוא כי אין על יהושע אשמת דבר, כי הנה על כל דברי עוונות הנאמרים באמת שהיו בישראל **חרה אף ה' בישראל**.

**כ וַיַּחַר-אַף ה' בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר יַעֲן-אֲשֶׁר עָבְרוּ הַגּוֹי אֶת-בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת-אֲבוֹתָם וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹלִי:**  
**כא גַּם-אֲנִי לֹא אוֹסִיף לְהוֹרִישׁ אִישׁ מִפְּנֵיהֶם מִן-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר-עֲזָב יְהוֹשֻׁעַ וַיָּמָת:**  
**כב לְמַעַן נִסּוֹת בָּם אֶת-יִשְׂרָאֵל הַשְׁמֵרִים הֵם-אֶת-דֶּרֶךְ ה' לָלֶכֶת בָּם כְּאֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֲבוֹתָם אִם-לֹא:**  
**כג וַיָּנַח ה' אֶת-הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה לְבִלְתִּי הוֹרִישָׁם מִהָרָה וְלֹא נָתַנָּם בְּיַד-יְהוֹשֻׁעַ:**

## פרק ג

**א וְאֵלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הָנִיחַ ה' לְנִסּוֹת בָּם אֶת-יִשְׂרָאֵל  
אֶת כָּל-אֲשֶׁר לֹא-יָדְעוּ אֶת כָּל-מִלְחָמוֹת כְּנָעַן:**

ונתן טעם ואמר למה בחר ה' בגויים ההם **לנסות את ישראל**, ולא באותם שלא הורישו בני ישראל ויהיו בקרבם כנזכר למעלה, לזה אמר שבחר באלה, שהם **כל אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען** שהיו נופלים במלחמותם שלא בדרך טבע, שאותם שידעו לא יערבו אל לבם להלחם בישראל. או יאמר **לנסות במ את ישראל**, לא את בני הדור הזה כי אם **את כל אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען** שהיו נופלים לפני ישראל שלא בטבע, שאלה יכירו את ה' יתברך ולא יסורו ממנו.

**ב רק למען דעת דורות בני-ישראל ללמדם מלחמה רק אשר-לפנים לא ידעום:**  
**רק למען היות דעת דורות בני ישראל הבאים**, למען שדעתם הוא **ללמדם מלחמה**, בחשבם שבטבע הדבר תלוי, וינסם הוא יתברך במה שיראו שידיעת מלחמה לא תושיע למו, רק ללמוד מהכנעניים שקדמו לא ידעום הדורות ההם. וחזר ואמר **רק אשר וכו'**, לומר כי מתחילה **לא ידעו את כל מלחמות כנען** כי אם קצתם, אך נמשך אחר כך כי **אשר לפנים לא ידעום** כלל.

**ג חמשת סרני פלשתים וכל-הכנעני והחוי ישב הר הלבנון  
מהר בעל חרמון עד לבוא חמת:**  
**ד ויהיו לנסות במ את-ישראל  
לדעת הישמעו את-מצות ה' אשר-צוה את-אבותם ביד-משה:**

הנה כתבנו כי הגויים אשר הותירו בני ישראל בנחלותיהם אינם אשר השאיר השם יתברך **לנסות במ את ישראל**, כי אם הנשארים חוצה, **חמשת סרני פלשתים כו'**, ומהעבר האחר **עד לבא חמת**, אך לא הנשארים בקרבם. אך על אשר בקרבם אמר אלוהים שיהיו להם למוקש לעבוד את גילוליהם ולעשות כמעשיהם. וזהו שפירש כי על **חמשת סרני כו'**, **עד לבא חמת** הנזכר (פסוק ג) אמר **ויהיו לנסות במ את ישראל כו'**.

ועל אשר בקרב ישראל הם יושבים שהשאירם הם ולא מן ה'. אמר -

**ה ובני ישראל ישבו בקרב הכנעני החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסי:**  
**ו ויקחו את-בנותיהם להם לנשים ואת-בנותיהם נתנו לבניהם ויעבדו את-אלהיהם:**

לומר כי בזה נפרדו, שהנאמרים הם לייסר במ את ישראל, ואשר בקרבם הם יושבים היו למו להכשילם בגלוליהם ובתועבותיהם.

### ז וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-הָרַע בְּעֵינֵי ה'

#### וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת-ה' אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעֲבֹדוּ אֶת-הַבְּעָלִים וְאֶת-הָאֲשֵׁרוֹת:

אמר שהחלו במעט תחילה **לעשות הרע בעיני ה'**, שהוא לעבור עבירות בסתר מקום הנגלה לעיני ה' הרואות מה בחשוכא, וישכחו את ה' שלא אמרו שמא יראני המקום, ואחר כך כלו רעה ויעבדו את הבעלים. באופן שהיו שתי רשעיות.

על כן זכר לדבר -

### ח וַיִּחַר-אַף ה' בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד כּוֹשֵׁן רִשְׁעִיתִים מֶלֶךְ אֲרָם נְהָרִים:

#### וַיַּעֲבֹדוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-כּוֹשֵׁן רִשְׁעִיתִים שְׁמֹנֶה שָׁנִים:

עד

### ט וַיִּזְעַקוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-ה' וַיָּקָם ה' מוֹשִׁיעַ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּשִׁיעֵם

#### אֶת עֲתַנְיָאֵל בֶּן-קִנְז אַחִי כָלֵב הַקָּטָן מִמֶּנּוּ:

### י וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ-ה' וַיִּשְׁפֹּט אֶת-יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא לַמִּלְחָמָה

#### וַיִּתֵּן ה' בְּיָדוֹ אֶת-כּוֹשֵׁן רִשְׁעִיתִים מֶלֶךְ אֲרָם וַתַּעַז יָדוֹ עַל כּוֹשֵׁן רִשְׁעִיתִים:

### י� וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיָּמָת עֲתַנְיָאֵל בֶּן-קִנְז:

והנה אומרו שהוא **אחי כלב** (פסוק ט) ביארנו בספר יהושע (טו יז) שעל ענין חכמתו שהכה את קרית ספר, שהחזיר שלוש מאות הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה בחכמת פלפולו, ואז נתן לו את עכסה בתו, ותצנח מעל החמור באומרה ארץ הנגב נתתני, שהיא ארץ נגובה ויבשה, שהוא תלמיד חכם שאין לו במה לפרנס ביתו, ואז נתן לו גולות מים, הם נחלות להתפרנס מהם. ועל ידי כן כתבנו שקראו שם אחי כלב, שעל ידי מה שהכין לו מזונו קראו אחי כלב, כעניין שמעון אחי עזריה, על שהיה מפרנסו שיעסוק בתורה קראו אחיו.

ומעין זה אחשוב עשה כן במקום הזה, כי גם פה יזכיר חכמתו באומרו **ותהי עליו רוח ה' וישפוט כו'.** כי הלא לשפוט את ישראל אין צריך רוח ה' כי אם חכמה בתורה. אך יהיה כי מה שהחזיר שלוש מאות הלכות בפלפולו ולכוון אל האמת ולא יחטיא על ידי פלפול, הוא נמנע אם לא על ידי רוח ה' שיושפע בו, וזה יאמר **ותהי עליו רוח ה'.** ועל ידי כן **וישפוט את ישראל,** שהוא כי על ידי שהחזיר שלוש מאות הלכות היה דרך לשפוט את ישראל, שאם לא כן איכה ישפטום בעניין ההלכות ההם. וידענו כי כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל, ולהושיבם על אדמתם, שנאמר צדק צדק תרדוף כו' (דברים טז כ וספרי שם). ועל ידי כן שהייתה **עליו רוח ה' וישפוט את ישראל,** מלא עתניאל בן קנז אל לבו לצאת למלחמה, להחיות את ישראל ולהושיבם בשקט מאויביהם. **ויתן ה' בידו את כושן רשעית** ולא הרגו,

כי אם שותעז ידו על כושן רשעתים שהיה למס. ומה שלא הרגו, יתכן במה שאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין קה א) שהיה לבן הארמי, שעל כן חס עליו כי היה אכסניה ליעקב בצד מה.

**יב ויספו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויחזק ה' את-עגלון מלך-מואב על-ישראל על-כי-עשו את-הרע בעיני ה':**

**יג ויאסוף אליו את-בני-עמון ועמלק וילך ויך את-ישראל וירשו את-עיר התמרים: יד ויעבדו בני-ישראל את-עגלון מלך-מואב שמונה עשרה שנה:**

**ויספו בני ישראל כו'.** אמר כי גם שלא התפקרו לעבוד את הבעלים, לא יבצר מהם שעשו מה שהוא רע בעיני ה', על כן ויחזק ה' את עגלון כו'. וחזר ואמר **על כי עשו את הרע בעיני ה'**, עם שכבר נאמר. הלא כי מעתה נתן טעם אל הריגת עגלון, עם היות שכאשר אמר לו אהוד (פסוק כ) **דבר אלוהים לי אליך** קם מעל הכסא, שיראה שאת ה' היה מכבד, עם כל זה בן מות היה, כי ה' קצף מעט, והוא עזר לרעה. כי האלוהים עשה על כי עשו את הרע בעיני ה' עם שלא עבדו את הבעלים, ולא עשה כי אם שויחזק ה' אותם חיזוק מה על ישראל להצר להם, והוא הוסיף עליו **את עמון ועמלק ויך את ישראל** וילכוד מהם עיר (פסוק יג). והוא מדרך מואב לכפול הרעה, כדבר שנאמר (דברים כג ה) **ואשר שכר עליך את בלעם כו'.**

**טו ויזעקו בני-ישראל אל-ה' ויקם-ה' להם מושיע את-אהוד בן-גרא בן-הימיני איש אטר יד-ימינו וישלחו בני-ישראל בידו מנחה לעגלון מלך מואב:**

**ויזעקו בני ישראל אל ה' כו'.** אומרו שהיה אטר יד ימינו היא הקדמה, שעל כן לא שת המלך לב אל שלחו ידו אל החרב (פסוק כא), כי לא ראה נענוע בימין והוא לא ידע כי אטר הוא.

**יז ויקרב את-המנחה לעגלון מלך מואב ועגלון איש בריא מאד:**

**ויקרב את המנחה כו'.** וכן אומרו **איש בריא מאד**, היא הקדמה, שעל כן החזיק (בטנו) בשנוו הלהב והניצב. וגם על כן לא הרגיש המלך מיד ולא צעק, וגם דם לא יצא, כי חלב שומנו והניצב סגרו.

**כב ויבא גם-הנצב אחר הלהב ויסגר החלב בעד הלהב**

**כי לא שלף החרב מבטנו ויצא הפרשדנה:**

והוא לא הוציאה מבטנו מפני כך.

## פרק ד

**ד ודבורה אשה נביאה אשת לפידות היא שפטה את-ישראל בעת ההיא:**



## תנא דבי אליהו (רבה פרק ט):

...בעלה של דבורה עם הארץ היה. אמרה לו בא ואעשה לך פתילות ולך לבית המקדש שבשילה, אז יהיה חלקך בין הכשרים שבהם ותבוא לחיי העולם הבא. והיה עושה פתילות והוא מוליך לבית המקדש. ושלושה שמות יש לו: **ברק ומיכאל ולפידות**. **ברק** על שפניו דומות לברק, **מיכאל** על שם שהוא ממין את עצמו, דבר אחר על שם מלאך, **לפידות** על שם שהייתה אשתו עושה פתילות, והיא מתבוננת ועושה פתילות עבות כדי שיהא אורן מרובה. אמר לה, דבורה את נתכוונת להרבות אורי, אף אני ארבה אורך ביהודה ובירושלם כנגד י"ב שבטים. מי זיכה לו ללפידות שיהא חלקו עם הכשרים ויבוא לחיי העולם הבא, הוי אומר דבורה אשתו, עליה נאמר (משלי יד א) חכמות נשים בנתה ביתה, ע"כ.

ואומרו שלפיתילות קרא לפידות, אפשר על כי במספר קטן מספרם שווה. ואומרו שעשתה הפתילות עבות, אפשר יצא להם זה מדאפקיה בהאי לישנא שקרא לפתילות לפידות, על שהיו עבות כלפידים. ולפי דעתם אומרו אשת לפידות הוא כי טעם שדבורה אשה נביאה היה בזכות היותה אשת מי שציווה לעשותן עבות כלפידים, וזהו **אשת לפידות** שהוא על הפתילות.

ועל דרך הפשט יאמר כי הנה **דבורה**, שתיים היו מעלותיה, אחת שהייתה **נביאה**, שניה שהייתה **שופטת**, ועל שתיהן היה מן הראוי יעלו אליה כל ישראל. אך להיותה אשה אפשר ימנעו על הנבואה, למה שהייתה אשה נשואה לאיש, ועל כן לא בכל עת היא מוכנת לנבואה, כי בימי טומאתה על נדת דותה, ובטהרתה על שימוש מיטתה, ועל המשפט גם כן ימנעו ממנה מפני הייחוד. (אמר) כי הנה על הנבואה אמר, כי **ודבורה הייתה נביאה**, והייתה נשואה לאיש שהיא **אשת לפידות**, כלומר ועל כן על עסק נבואה שתנבא להם לא היו עולים אליה. אך על השנית כי **והיא שופטה את ישראל כו'**, נשמרה מהייחוד.

כי הנה -

**ה והיא יושבת תחת-תמר דבורה בין הרמה ובין בית-אל בהר אפרים ויעלו אליה בני ישראל למשפט:**

כלומר כי אישה אין עמה תמיד אלא **דבורה** כלומר לבדה, ועל כן הייתה **תחת תמר** ולא בבית. ולהיות שעיכוב עלותם אליה למשפט הוסר, על כן **ויעלו אליה בני ישראל למשפט**, כלומר למשפט אך לא לנבואה, מן הטעם האמור, כי לנבואה לא יבואו בני ישראל כי אם הפרטים שצריכים לדבר הכרחי.

או מעין זה בבחינה אחרת. **ודבורה** על דבר היותה **נביאה הייתה אשת לפידות**, ועל כן לא יבוא איש לשאול מאתה מפני הייחוד. אך היה לה בחינה אחרת שהיא הדיינות. על כן על דבר

**הנבואה והיא יושבת תחת תומר** בגלוי באופן שגם דבורה שהוא גם בהיותה יחידית אין עיכוב. אך על דבר המשפט שבאים בעלי דינים זוגות זוגות ושליח בית דין ועדים, באופן שתמיד יש בני אדם, לזה יבאו **ויעלו אליה**, כלומר אפילו אליה בהיותה לבדה יבאו **בני ישראל למשפט** כי רבים יהיו.

**ח ויאמר אליה ברק אם-תלכי עמי והלכתי ואם-לא תלכי עמי לא אלך:**  
**ט ותאמר הלך אלך עמך אפס כי-לא תהיה תפארתך על-הדרך אשר-אתה הולך כי ביד**  
**אשה ימכר ה' את-סיסרא ותקם דבורה ותלך עם-ברק קדשה:**  
**הלא כמו זר נחשב כי יראה כמפקפק בנבואה,**  
**וגם ראוי לשים לב אל כפל אומרו ואם לא תלכי כו'**  
**וגם אל כפל הלך אלך (פסוק ט).**

אך הנה אמרו רז"ל (**תנחומא** בהר ג) על פסוק (רות ג ג) וירדת[י] הגורן, שיש יו"ד יתירה אחר התי"ו, שהוא כי אמרה נעמי זכותי תרד עמך, שהוא כאילו אני יורדת. ועל דרך זה יתכן שאמר **אם תלכי עמי** אזכה שאלך, כי אני איני כדאי, ולשלא תחשוב היא כי ההליכה עמו היא זכותה שתלך עמו, חזר ופירש ואמר **ואם לא תלכי עמי**, שהוא את בעצמך, לא אזכה להלך. אז השיבה ואמרה **הלך אלך עמך**, כלומר הליכה כפולה היא וזכותה.

**או יאמר הלך אלך**, ואומרו והלכתי ולא אמר אלך, כמו שאמרו רז"ל (**בראשית רבה** מ ד) שלא הלכה דבורה רק לקדש, יאמר אם תלכי עמי לקדש והלכתי, גם הליכה יתירה שהיא גם לחזור, **ואם לא תלכי עמי לא אלך** סתם, כלומר כלל אף לקדש.

**או יהיה כפל אומרו ואם לא תלכי כו'**, וגם אומרו **והלכתי** ולא אמר אלך מקביל אל **לא אלך** שאחרי כן, לומר **אם תלכי עמי** תהיי את העיקר, **והלכתי**, כלומר אני נמשך אחריו, שהוא משמעות הוי"ו. והיה אפשר להבין שאם לא תלך עמו שלא ימנע הוא מללכת אלא שלא תהיה היא עיקר, לזה חזר ואמר **ואם לא תלכי עמי לא אלך** כלומר כלל. אז השיבה ואמרה **הלך אלך**, כלומר הלך, כי אינך יכול להתעכב גם אם לא אלך עמך, ועם כל זה אעשה רצונך **ואלך** עמך, אך בזאת שלא תתפאר שאתה הוא המנצח, כי אם ה' לבדו, אל יעכב עוון יוהרה זו מלהצליח, כי דע מעתה כי לא יהיה ההתפארות לך, כי על כן **ביד אשה ימכור ה' את סיסרא כו'.**

**יא וְחֶבֶר הַקִּינִי נִפְרָד מִקֵּין מִבְּנֵי חֶבֶב חֲתָן מֹשֶׁה**  
**וַיֵּט אֹהֶלוֹ עַד-אֵלּוּן (בְּצִעְנִים) [בְּצִעְנִים] אֲשֶׁר אֶת-קִדְשׁ:**

הנה זה הפסוק היה מקומו לפנים (פסוק יז) באומרו כי **סיסרא נס ברגליו אל אהל יעל** כי **חבר הקני** נפרד מקין כו'. אך הקדמתו פה היא להודיע איך הוא יתברך הקים דבר דבורה, אשר אמרה לברק כי לא תהיה תפארתו **כי ביד אשה ימכור ה' את סיסרא**. על כן מאז התחיל ברק **ויזעק את זבולון כו'** (פסוק י), נתן ה' בלב חבר הקני יפרד מקין **ונטה אהלו עד אלו** **בצעננים אשר את קדש**, למען תהיה שם מוכנת יעל אשתו להמית את סיסרא כאשר יספר.

## פרק ה

### א ותשר דבורה וברק בן-אבינעם ביום ההוא לאמר:

אומרו **לאמר** הוא מיותר, ואינו לאמר לזולת.

אך הנה אמרו רז"ל (סנהדרין צא ב) אז ישיר משה (שמות טו א) אז שר לא נאמר אלא ישיר, מכאן לתחיית המתים מן התורה, וכן (סנהדרין שם) באז יבנה יהושע (יהושע ח ל), ואז ידבר יהושע (שם י יב), דעתם שבזכות שירה זו עוד ישורון אותה לעתיד. על דרך זה יאמר פה **ותשר דבורה וברק בן אבינעם ביום ההוא**, ולא ביום ההוא בלבד, כי אם גם **לאמר** אותה, והוא לעתיד אחר תחייתם.

### ב בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה':

טרם החילה בשיר אמרה דבר הכולל לכל. והוא לומר, הנה בתשועה זו יש שני מיני שבח:

או להודות בברכה,

או לשיר שירה.

והנה הראוי **אל העם** הוא **ברכה**, והראוי **אלי** היא **שירה**. ועל כן הראוי **אל העם** הוא כי הנה **ברכו** את ה' כל העם, כי מה' הייתה תשועה זו ולא מידכם, כי לא הוצרכתם ללחום כי אם שה' הפילם חללים, כאומרו לפנים (פסוק ח) **מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף בישראל**, כי אם שהוא יתברך היה הנותן נקמות בשביל ישראל, ולא הוצרכו רק שהתנדבו לצאת לצבא על אויבי ה', וה' איש מלחמה עשה את הכל. וזהו **בפרוע פרעות** ונקמות בשביל **ישראל**, **בהתנדב עם** לעשותם עם שלא עשו דבר **ברכו ה'**, כי הוא לבדו העושה ולא ישראל, הרי זו ברכה כוללת את הכל. אך השירה אחרי כן בייחוד נוגעת אלי כאשר יבוא בס"ד.

### ג שמעו מלכים האזינו רזנים אנכי לה' אנכי אשירה אומר לה' אלהי ישראל:

הנה ידוע כי מאן מלכי רבנן (גיטין סב א), ורזנים הם תלמידיהם. והכוונה היה לומר אל יחדשני שומע, באמור כי אין זה כי אם חוטר גאוה, כי הלא אשה היא ולא איש, ולמה תתגאה לשורר את השירה הזאת לה' על ישועת כל ישראל. על כן אמרה **שמעו מלכים** חכמי ישראל,

**האזינו רוזנים** תלמידיהם, כי אתם תעידו ותגידו כי הדין עמי, כי הנה **אנכי לה'**, ועל כן **אנכי אשירה**, עם היותי אשה ולא איש. אך על חסרוני זה כי אשה אנכי, מפני כבודו יתברך לא אייחס אלוהותו יתברך אלי, כי אם אומר **אזמר לה' אלוהי ישראל**, ולא אומר אלוהי.

**ד ה' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם-שמים נטפו גם-עבים נטפו מים:** ואם תאמרו הלא אף זה מן התוכחות, כי גאות תלבשי באמור **אנכי לה'** על כן בפני מלכים ורוזנים תופשי התורה כמדובר, אומר על התורה אשר הרביתי בישראל שערים המצוינים בהלכה, שעל ידי כן היה הניצחון הלז, לי יאתה לשורר.

ותחילה הקדים מה גדלה זכות התורה. כי הלא **ה' בצאתך משעיר**, אחר אמור שרו של אדום שלא רצה לקבל התורה על שכתוב בה לא תרצח, **ארץ רעשה** פן יאמרו ישראל גם הם כך ותאבד הארץ, כי אם אין תורה אין עולם, כמאמרם ז"ל במסכת שבת (פח א) על פסוק (תהלים עו ט) ארץ יראה ושקטה, בתחילה יראה ולבסוף שקטה, דכתיב (בראשית א לא) ויהי ערב ויהי בקר יום השישי, ה"א יתירה למה לי, מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית ואמר, אם ישראל מקבלים את התורה (מוטב) אתם מתקיימים ואם לאו כו', וכשקבלו התורה שקטה.

ועל דרך זה אמרה דבורה **ה' בצאתך משעיר**, בתשובת אדום, **בצעדך משדה אדום** לפארן ששם ישמעאל בקרוב, אז **ארץ** שראתה שמיאנו לקבלה **רעשה**, פן גם ישראל ימאנו, וגם **שמים** שנעשו מאש ומים **נטפו**, כי חלק המים שבהם התחיל לנטף ארצה ליסודם ולהשאיר חלק האש למעלה כמתחילין טיפין טיפין, עד ראותם אם יקבלו ישראל אם אין, עד שגם **עבים נטפו מים**, שקבלו ישראל את התורה.

והוא מאמר **מכילתא** (יתרו מסכתא דבחדש פרשה ט):

ר' יהודה ברבי אלעאי אומר: לפי שהיו ישראל משולהבים מפני האש של מעלה, אמר הקדוש ברוך הוא לענני כבוד, הזילו טל חיים על בני, שנאמר: **גם עבים נטפו מים**, ע"כ.

והוא, כי בקבלם התורה שניתנה באש לא יכלו לסבול והיו משולהבים, ולהשיב נפשם בחיים הוצרכו לטל של ענני כבוד. ואז שקטו ארץ ושמים מאשר עשו מיראתם פן יאבד העולם על העדר מקבלי התורה. ושיעור הכתוב **ארץ רעשה וכו'**, עד שגם **עבים נטפו מים** לקיים מקבלי התורה. וכל זה דברה דבורה להורות מעלת התורה, לומר שבזכות תורה שריבתה בישראל, כאשר יבוא, נצחו ישראל, באופן שאליה תאות **השירה** הזאת כי **לה'** היא.

**ה הרים נזלו מפני ה' זה סיני מפני ה' אלהי ישראל:**

**ועוד הוסיפה עוד ראה אל מעלת התורה.** שהרי הרים גדולים תבור וחרמון נעקרו ממקומם לבא שתינתן התורה בהם, אלא שפסלן הקדוש ברוך הוא. והוא מאמר **תנחומא** וזה לשונו:

**הרים נזלו**, זהו שאמר הכתוב (ירמיה מו יח): כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא, בשעה שבא הקדוש ברוך הוא ליתן תורה, שמעו תבור וכרמל והניחו מקומם ובאו להם, ושט כרמל בים, והקדוש ברוך הוא צווח להם: למה תרצדון הרים גבנונים (תהלים סח יז), למה אתם רצים ומדיינים, בעלי מומין אתם כעניין שנאמר (ויקרא כא כ): או גבן או דק, הדא הוא דכתיב (תהלים שם): ההר חמד אלוהים לשבתו זה סיני, ע"כ.

הרי שדרשו פסוק זה על שני הרים שנעקרו ממקומם לשתקובל בהם התורה. ולפי זה אומרו **נזלו**, הוא כי ההרים עצמם נזלו וירדו ממקומם, ואין העניין שנזלו מהם מים, ועל דרך זה פירש רש"י ז"ל. **הרים נזלו** שההרים נמוגו כמים נוזלים, הרי שפירש על גוף ההרים עצמם ולא על מה שנוזל מהם. נמצא דעת רז"ל שנזלו והלכו ממקומם כמים הנוזלים והולכים ממקום למקום. וזה יאמר לפי דרכנו שאומרת דבורה, ראו עתה מה גדלה זכות התורה, כי **הרים נזלו** והלכו מעיקרם **מפני ה'**, וכן זה סיני נעקר ממקומו, גם הוא **מפני ה' אלוהי ישראל** אשר עליו. והוא מאמרם ז"ל (שבת פח א) על פסוק (שמות יט יז) ויטיצבו בתחתית ההר, שעקרו יתברך ממקומו וכפאו על ישראל כגיגית, ואמר אם תקבלו את התורה מוטב כו'.

או יאמר בשום לב אל אומרו על ההרים שם ה' בלבד, ועל סיני אומר ה' אלוהי ישראל. אך הוא כי שאר הרים שלא ירד ה' עליהם באש נזלו ונמוגו מפני פחד ה' ומהדר גאונו בבואו לתת התורה.

**ושמא תאמר** הלא זה סיני, כלומר בהווייתו שלא נשתנה ולא נמוג ולא נזלו מים ממנו, הלא מה שתראה כי זה סיני מורה באצבע בלי שינוי בעצמו, הלא הוא **מפני ה' אלוהי ישראל**, ששם נעשה יתברך **אלוהי ישראל**, על ידי קבלתם בו התורה, על כן חיבבו הוא יתברך ונתן בו חוזק וכוח לעמוד על עמדו ולא יתפעל כזולתו. הנה כי גדולת מעלת התורה שכל העולם תלוי בה, שעל ידי שיתעסקו בה העולם עומד, ואם לאו מתבטל (כלומר) [כמדובר]. ובכן, היות זה הניצחון בזכותה, הוא הראוי לייחס כי בזה **אנכי לה'**, כי אני הרביתי תורה בישראל.

**ו בימי שמגר בן-ענת בימי יעל חדלו ארחות והלכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות:** ובאה ופירשה ואמרה ראו עתה כי אני עשיתי הדבר הזה, ועיניכם הרואות, כי הלא **בימי שמגר בן ענת** שקדמני, וכן **בימי יעל** שכתב רש"י ז"ל שגם היא שפטה את ישראל, **חדלו ארחות**, כי מישראל אין יוצא ואין בא בהם מפחד האויבים, ואפילו **הולכי נתיבות** הצרים לא בטחו ללכת בנתיבות ביושר מפחד אויב, כי אם **ילכו ארחות עקלקלות**, מקום אשר אין רגלי האויבים דורכות בהם.

ולא עוד אלא -

**ז חדלו פרזון בישראל חדלו עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל:**

שלא היו יושבים בערי הפרזות אשר אין להם חומה סביב, **חדלו פרזון בימי שמגר** וכן **בימי יעל** חדלו.

או **יאמר** בתחילה **חדלו פרזון בישראל**, ולא בכל ישראל, רק במקומות הקרובים אל מושב האויבים. אך אחרי כן חדלו לגמרי, כי גברה יד האויבים, **עד שקמתי דבורה**, ולא מזכות מעשי מצד עצמי, כי אם **שקמתי אם בישראל**, שהייתי להם כאם הילד, כי אני כאילו ילדתיים בחצי ימיהם.

כי הנה -

**ח יבחר אלהים חדשים אז לחם שערים מגן אם-יראה ולמח בארבעים אלף בישראל:**  
שחידשתיים אני. ובמה חידשתיים וילדתיים, הלא הוא כי **אז שקמתי** אני, יש **לחם שערים**, שהיה להם מלחמת שערים הם שערים המצוינים בהלכה, שקבעתי להם בתי מדרשות הרבה מה שלא היה בתחילה, ורבו ופרצו תלמידים הרבה, ותורתם היא כלי זיין ללכת אורחות וליישב פרזות. והראה במלחמה זו כי **מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף בישראל** ונצחו.

**ט לבי לחוקקי ישראל המתנדבים בעם ברכו ה':**

והן אמת כי כאשר הצבתי שערים המצוינים בהלכה, **לבי** היה **לחוקקי ישראל**, הם התלמידים שהם יעסקו בהלכות ההם. אך השאר **המתנדבים בעם** להיות מיושבי השערים ההם, **ברכו ה'**, ולא תחזיקו לי הטובה בעצם, כי הוא יתברך נתן בלבכם להתנדב לעסוק בתורתו, כי **לבי** לא אליכם היה, כי אם **לחוקקי ישראל**, וזו ממידת חסידותה, כי לפי האמת הכנותיה סייעו לנדבת לבם.

**י רכבי-אתנות צחרות יושבי על-מדין והלכי על-דרך שיחו:**

וראו עתה איך התורה היא שעמדה ולא חרב וחנית, כי הלא איה להם סוס מוכן למלחמה, כי אם **רוכבי אתנות צחרות יושבי על מדין**, הם סנהדרין, ואשר לא היו שופטים ראשי סנהדרין הבלתי רוכבים כי אם רגליים, שהם **הולכי על דרך**, שהוא על דרך ממש ולא על רכב עיירים לפני **יושבי על מדין**, בין לרוכבים בין **להולכי על דרך**, אני אומרת **שיחו** בדברי תורה, כי זו תעמוד לכם.

**יא מקול מחצצים בין משאבים שם יתנו צדקות ה' צדקת פרזונו בישראל**

**אז ירדו לשערים עם-ה':**

וכן עשו שדברו דברי תורה ודיניה ולא היו מתבטלים על אימת מלחמה, כי אם אדרבה **מקול מחצצים**, מורי חצים, שהיה הקול נשמע מרחוק, וכן **בין משאבים**, מקומות שהיו שואבים מים קצת מהאויבים לספק מים לעושי המלחמה, אשר מחיית אנשי המלחמה תלויה בהם, שעל כן

היותר גיבורים הם המשאבים ההם, יען כי שכנגדם מתאמצים להרוג השואבי מים להסיר מחיית האויבים להפילם בצמא, ועם כל זה שם **בין משאבים** מקום גיבורי האויבים, הנשק שהיה לישראל נגדם היה כי **שם יתנו צדקות ה'**, הם משניות, אשר עניינם צדקותיו יתברך כעניין יציאת מצרים וכיוצא בה, למען זולת זכות תורה שהיה גם כן הוראת היותם בלתי כפויי טובה והתעוררות למעלה ישוב ירחמם עושיהם כמאז.

וכן יזכירו **צדקות פרזונו בישראל**, הם **צדקות ה'** אשר קודם מלחמה זו היה הוא יתברך מצילים בערי הפרזות, מה שלא היה כך בתחילה, כי אדרבה **חדלו פרזון** כמדובר. ולהגיד כי מה שהיה יתברך מעמידן בהשקט בפרזות, שעל כן היו עתה מספרים צדקו יתברך מהדבר, הלא הוא כי הנה **אז ירדו כו'**, לומר מאז הקימה מלחמת **שערים** המצוינים בהלכה, שהוא מה שאמרה (פסוק ח) **אז לחם שערים** כמדובר, **אז ירדו לשערים עם ה'**, כי אז על ידי זכות תורה שנעשו בה עם ה' ירדו לשערים הם ערי הפרזות הנקראים שערים, כמה דאת אמר (דברים טז יח) תיתן לך בכל שעריך, כי מאז בטחו לשבת במ על ידי זכות תורה, ולא בושו. וה**צדקות ה'** אשר עשה ה' מאז עד עתה לקיימם בפרזות, היו גם כן מתנים ומזכירים בעת המלחמה הזאת, להיות להם לזיכרון יצילם כאשר כבר החל יתברך לעשות, מעין ענין ה' אלוהים אתה החלות להראות כו' (דברים ג כד).

### **יב עורי עורי דבורה עורי דברי-שיר קום ברק ושבה שביך בן-אבינעם:**

הנה השירה הזאת הייתה ברוח הקודש, כנודע מרבותינו ז"ל בשירת הים ובכל שאר השירות, ועל כן ביום ההוא שתקעה יעל היתד ברקתו, טרם יתפרסם הדבר בעצם, וטרם המלחמה שעיקר ניצחון ושבת כל צבא יבין היה אחרי מות סיסרא שהיה גיבורם, הודיעה כל זה דבורה מיד על ידי רוח (קדשו) [קדשה] בשירה הזאת כמפורש בה. וזה ענין הכתוב **עורי כו' דברי שיר**, ומיד **קום ברק ושבה שביך**.

**ולבוא אל התכת התיבות באומרו עורי** ארבע פעמים, והזכיר **דבורה** אחר השתיים, נזכרה מאמרנו בתחילת השירה באומרו **לאמר**, שהוא על דרך אומרים ז"ל (סנהדרין צא ב) אז שר משה לא נאמר אלא אז ישיר, שלעתיד ישוב ישורר אותה, מכאן לתחיית המתים מן התורה.

ועל דרך זה כתבנו שהוא אומר **ותשר דבורה כו' ביום ההוא**, כדי **לאמר** אותה אחר כך גם כן לעתיד. וזה יורה הכתוב הלז שאמרה דבורה, כי הלילה ההוא שבחלומה דברו בה מן השמים, אמרו לה **עורי** מהשינה הטבעית לשמוע הנבואה, ואחר כך **עורי** מהשינה שאחר הנבואה, **דבורה**, שהוא להשמיעה ביום, ואחר היותך **דבורה** שהוא אחרי מותך, עוד **עורי** משנת המוות, **ועורי** גם ממצאות שינה שבחלום ידבר בך, להזכירך **דברי השיר**, ודברי אז שיר זה שאת משוררת עתה. ואין צריך להמתין עד כלות ניצחון המלחמה, כי אם מיד **קום**

**ברק ושב** **שבי**, כאילו כבר הוא שלך מן השמים, **בן אבינועם**, וכוונת העניין להודיע כי לא על ידי זרוע בשר או בחרב וחנית נעשה הניצחון, כי הלא מהלילה טרם נפילת סיסרא נתבשרה, והופיע עליה רוח הקודש, לדבר את דברי השירה, ולומר יקום מיד ברק לשבות שביו. ובדרך הזה מצאנו טוב טעם אל אומרו **עורי** ד' פעמים, ואומרו בין השתיים הראשונות לשניות **דבורה**.

### יג אַז יִרְדֹּ שְׂרִיד לְאֲדִירִים עִם ה' יִרְד־לִי בַגְבוּרִים:

הנה דרך העולם בהילחם גוי עם גוי שהגיבורים עושי המלחמה נופלים, והשריד הנשאר עם היותו בלתי גיבור נקרא **הנוצח**, והוא השליט בנשארים. אמרה דבורה במה שעל ידי זכות תורתה שהפלגתי בישראל אנכי המושיע אותם, ועל כן מתחילה נתן לי ה' שולטנות ושליטה להיות נביאה ושופטת את ישראל, שלא נפלו גיבורים במלחמה ושלט השריד, כי אם שאני המושלת וכל הגיבורים קיימים. וזה אומרו **אז בימי שמגר** הנזכר לעיל וכיוצא בו, הדרך היה **שירד שריד** שרודה **לאדירים עם**, שהוא בשביל אדירים שנפלו היה שולט שריד, שהיה קם אחרי כן ורודה בעם הנותרים. וזהו **ירד שריד לאדירים**, ומה שירד הוא עם ולא גיבורים. אך אני **ה' ירד לי בגיבורים**, שנתן לי שליטה בגיבורים עודם קיימים, מבלי שיפלו, הפך נוהג שבעולם, שעל כן יש להתלונן על אשר לא באו למלחמה זאת.

### יד מִנִּי אֶפְרַיִם שָׁרָשָׁם בְּעַמְלֵק אַחֲרַיִךְ בְּנִימִין בְּעַמְמִיךְ:

### מִנִּי מְכִיר יִרְדּוּ מַחְקָקִים וּמַזְבִּילֵן מַשְׂכִּים בְּשַׁבָּט סִפֵּר:

### טו וְשָׂרִי בִישָׁשְׁכָר עַם-דְּבָרָה וַיִּשְׁשָׁכָר כֵּן בָּרַק בְּעַמָּךְ שָׁלַח בְּרִגְלָיו

### בְּפִלְגֹת רְאוּבֵן גְּדִלִים חֲקִי-לֵב:

### טז לָמָּה יִשְׁבֶּת בֵּין הַמִּשְׁפָּטִים לִשְׁמֵעַ שְׁרָקוֹת עֲדָרִים לְפִלְגֹת רְאוּבֵן גְּדִלִים חֲקִי-לֵב:

### יז גִּלְעָד בְּעֶבֶר הִירְדָן שָׁכֵן וְדָן לָמָּה יִגּוֹר אֲנִיּוֹת אֲשֶׁר יֹשֵׁב לַחוּף יָמִים וְעַל מִפְרָצָיו יִשְׁכֹּן:

### יח זָבֻלֵן עִם חֶרֶף נָפְשׁוֹ לָמוֹת וְנִפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה:

### ראוי לשית לב.

א. מה צורך לפי העניין, ששורש אפרים שהוא יהושע היה נלחם בעמלק ושאריו בנימין.  
ב. ועוד, למה הזכיר את **זבולון** שני פעמים, וארבעה פסוקים בין זו לזו מדברים בשבטים אחרים.

ג. וכן **בראובן** מזכיר פלגותיו זה פעמים (פסוקים טו וטז), ובאחד אומר **בפלגות** ובשני אומר **לפלגות**, ובאחד **חקקי לב** ובשני **חקקי לב**.

ד. וכן מה ענין שמיעת **ראובן שריקות עדרים** בענין זה (פסוק טז).

ה. ומה בא ללמדנו באומרו (פסוק יז) **שגלעד בעבר הירדן שכן**, ולהתרעם על **דן שיגור אניות** (שם), ולומר שאשר יושב לוחף ימים ושעל מפרציו ישכון (שם).



ו. וכן באיזה ענין היה זבולון עם חרף נפשו למות ושנפתי הוא על מרומי שדה (פסוק יח).

**יד מני אפרים שרשם בעמלק אחריך בנימין בעממך מני מכיר ירדו מחקקים ומזבולן משכים בשבט ספר:**

אך אמרה כמתרעמת על אפרים ובנימין שלא באו לעזרת ה' במלחמה זו. ואמרה על אפרים, האם טובים הם מיהושע שהוא שורשם, הוא יהושע ששם נפשו מנגד להילחם בעמלק, וגרמת כי אחריך אפרים נמשך בנימין, כי לא נמשך אחרי יהושע להילחם כי אם בעממך, אשר לא באו. נמצאת אפרים גורם שגם ימשכו בנימין אחריך לבלתי בוא. ואין לומר כי אפרים מפאת יהושע היו רבים תלמידי חכמים ועל כן לא ירדו להילחם כי לא נסו בזה, אינה טענה, כי הלא מני מכיר ירדו מחקקים למלחמה עם היותם תלמידי חכמים, וכן מזבולן מושכים בשבט סופר.

וכן

**טו ושרי ביששכר עם-דברה ויששכר כן ברק בעמק שלח ברגליו בפלגות ראובן גדלים חקקי-לב:**

שרי ביששכר שהם גדולי החכמים היו קדשה עם דבורה. ולא בלבד הלכו למלחמה כי אם שהם היו ראשונים לפני ברק, עד גדר שלא נאמר שראו את ברק. וכן יששכר נמשכו אחריו, כי אם שהם היו עיקר, וכן ברק נמשך אחריהם, כי בעמקה של מלחמה שולח ברגליו של יששכר. ועל אשר נחלק ראובן מלבוא אינו מן התימה, כי אזיל לשיטתיה כי הנה כבר שתי פעמים עשה כן:

אחד בעדת קרח שנחלק מן העדה להיות עם קרח, ומי יתן והיו עמי הארץ, אך בפלגות וחלוקים של ראובן גדולים חקקי לב, כי היו מחוקקים ראשי סנהדראות המאיתם וחמשים אנשים, ועם כל זה נחלקו מישראל.

וכן פעם שנית בשביל המקנה נחלק מישראל לשבת בחוץ לארץ. וזהו –

**טז למה ישבת בין המשפטים לשמע שריקות עדרים לפלגות ראובן גדולים חקקי-לב:**

למה ישבת בין המשפטים בבתי מדרשות, שעל כן היו בהם כל כך ראשי סנהדראות, כדרך אומרו (בראשית מט יד) רובץ בין המשפטים, לעזוב אחר כך ארץ עיקר עסק התורה, כדי לשמוע שריקות עדרים של המקנה, כי הנה לפלגות ראובן, שנחלק מארץ ישראל, גדולים חקקי לב, שראוי לחקור מה בלבם שרחקו מהעיקר בשביל הטפל. כללות הכוונה, כי על כן אין לתמוה על מה שעתה נחלק מהיות מיורדי המלחמה.

**יז גלעד בעבר הירדן שכן ודן למה יגור אניות אשר ישב לחוף ימים ועל מפרציו ישכון:**

והנה **מגלעד** אין לתמוה שלא ירדו, כי הנה **בעבר הירדן שכן**. אך **דן** שהוא קרוב למטה נפתלי **למה יגור אניות**, כדי לישמט מלרדת למלחמה. אשר אין להתרעם עליו כי הנה **ישב לחוף ימים** וצריך לשמור מקומו, **ועוד** כי הנה **על מפרציו ישכון**, ומקומות פרצות אין להניחם כדי לבוא למלחמה.

### יח זבלון עם חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה:

אך עלינו לשבח לזבולון, כי היה **עם חרף נפשו למות** במלחמה. וכן **נפתלי** ששם עצמו על **מרומי שדה**, מקום מגולה, להורות כי גם הוא **חרף נפשו למות** כזבולון, שלא היו כלוחמים ממקום נסתר לישמר משכנגדם.

**יט באו מלכים נלחמו אז נלחמו מלכי כנען בתענך על-מי מגדו בצע כסף לא לקחו:** והביטו וראו אשמת הנמנעים מלבוא אל המלחמה הזאת. כי הלא **באו מלכים** לעזרת סיסרא **נלחמו**. ולא על **בצע** ממון כדרך הבאים לעזור בשכרם, כי אם **אז נלחמו מלכי כנען בתענך**, בתאוות שתו **מי מגדו** כי מתוקים הם, כי **בצע כסף** בשכרם **לא לקחו**. והוא קל וחומר שהיה ראוי יבואו כל ישראל לעזור את אחיהם, ומה גם כי יבין את כל ישראל היה מיצר.

ולא על שהיינו צריכים להם, כי הלא -

### כ מן-שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם נלחמו עם-סיסרא:

וכן מן הארץ שלא בדרך טבע. כי הנה -

### כא נחל קישון גרפם נחל קדומים נחל קישון תדרכי נפשי עז:

**נחל קישון גרפם**, כי הנה **נחל קדומים** שבבריאת עולם הנעשה לארבעה ראשים היה זה נחל קישון, בהיות נחל קטון שבלי גשר יעברו ברגל, כי **תדרכי נפשי**, כי בעצמי הייתי דורך בו ועובר, עתה תמצא בו עוז לעזרנו את כל אלו. באופן כי שלא בטבע היה הדבר, באופן כי לא על צרכנו אל אשר לא באו למעלה היא התלונה, כי אם על מיעוט דרך ארץ.

### כב אז הלמו עקבי-סוס מדהרות דהרות אביריו:

**ושמא תאמרו** אם כן אפוא איך נעשתה המלחמה, כי **מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף בישראל** (פסוק ח), כי אם **רוכבי אתונות צחורות כו'** (פסוק י), הלא הוא כי הממם ה' כמפני חרב, שאז הלמו ודכאו ורמסו **עקבי סוס** באדוניהם יותר **מדהרות דהרות אביריו** על הארץ. ואם נדקדק הכפל, יאמר יותר מדהרות הסוסים עצמם, וכן **דהרות אביריו** הלמו גם הם בדהרותם באחיהם, כי הממם וערבבם ה', והיו דורכים אלו על אלו ורומסים אותם, מעין ענין סנדל המסומר במערה (שבת ס א). ותלונה בלבד היא על הרחוקים.

**כג אורו מרוז אמר מלאך ה' ארו ארו ישיב כי לא-באו לעזרת ה' לעזרת ה' בגבורים:**  
אך מרוז הסמוכה לנחל קישון אשמתם רבה מאד. ועל כן **אורו מרוז אמר מלאך ה'**, הוא ברק דשמתניהו כמו שאמרו ז"ל (מו"ק טז א), **כי לא באו לעזרת ה'.**

**ושמא תאמרו** האם ה' יוצר הכל יתברך צריך עזרת ברואיו, ומה גם בשר ודם, לזה אמר **לעזרת ה' בגיבורים**, כלומר אין הפירוש **לעזרת ה'** לעזור את ה' חלילה, כי אם לעזר של ה' אשר הוא בגיבורים, שהוא יתברך עוזרם והיה להם לבוא. וכוונת הכתוב על דרך הקודם, כי לא שהיינו צריכים לאנשי מרוז, אלא **שלא באו לעזרת ה'** אשר **בגיבורים**, כי ה' במ ועל כן הם נוצחים, וגם אתם היה עזרת ה' ולא היו מסתכנים במלחמה, שעל כן תגדל אשמתם.

והנה אמרו ז"ל (**מכילתא** בשלח שירתא פ"ו):

מכאן שהעוזר את ישראל כאילו עוזר את השכינה, שנאמר **כי לא באו לעזרת ה'**,  
לעזרתנו לא נאמר, ע"כ.

ואפשר לנו לומר שגם זה יתכן שאינו חסר מהכתוב, ושעל כן כפל ואמר **לעזרת ה' בגיבורים**,  
לומר מה שאמרתי **לעזרת ה'**, הוא **לעזרת ה' בגיבורים**, כי הנמצא בגיבורים לעוזרם אני  
קוראם **עזרת ה'** כי בזה נחשב הוא.

**כד תברך מנשים יעל אשת חבר הקיני באהל תברך:**

הנה רבותינו ז"ל (סנהדרין קה ב) הוקשה למו איך אמרה **מנשים באהל תבורך** שיראה יותר מהאמהות, ותרצו שאינו אלא מעין ברכתם. ויתכן כי הקושיה איננה רק באמור שהמ"ם היא כאומרו יותר מנשים. אבל יתכן שהכוונה היא מאותן **נשים באהל תבורך**, כי הן עצמן ממקום כבודן יברכוה על זאת. ואפילו נאמר שמשמעו הוא יותר **מנשים באהל**, אפשר שאין זה מאמר דבורה שמברכן בשיעור זה, אלא דברי נשי דעלמא. והוא שאומרת **תברך מנשים**, שמפי נשי ישראל כולן **תבורך**, שכולן יברכוה שהצילה את בעליהן מלמות תחת יד סיסרא ולא נתאלמנו. ומה היא הברכה שיאמרו הנשים, הלא היא שיאמרו **יעל אשת חבר הקיני, מנשים באהל** הן האמהות **תבורך**.

ומה שייחדו ברכתה אל האימהות וגם הזכירה שהיא **אשת חבר הקיני**, יהיה לדעת ר' יוחנן בשם ר' שמעון בן יוחאי (יבמות קג א) ששבע בעילות בא עליה אותו רשע, והקשו בגמרא איך נהנית מעבירה, אלא שטובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים, ולמצווה נחשב לה, כי גדולה עבירה לשמה ממצווה שלא לשמה. וזה יאמר, **יעל** עם היותה אשת איש שהיא **אשת חבר הקיני**, לא נאמר שאין רוח האימהות נוחה הימנה, כי הן שמרו עצמן מליבעל לנכרי, כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** מא ב) בשרה שהייתה שטוחה על הקרקע וצועקת לפני קונה יצילנה מליטמא מפרעה, עד שבא המלאך ואמר לה האכה אותו ואמרה לו הכה, וכן רבקה

מאבימלך, ורחל אמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני ויצא רמז קל) שהייתה בוכה על הבנים פן יגרשנה יעקב ויקחנה עשו, וכן עיני לאה רכות פן תיפול בגורל עשו (בראשית רבה ע טז).

**כלל הדברים**, כי כולן דאגו על הדבר וה' הצילן, מה שאין כן יעל כי אם שהיא נזקקה לסיסרא, על כן אמרה כי כאשר נחשב להן לזכות פרישתן, כך נחשב ליעל דרישתה כי לשם שמים כיוונה, באופן שרוח האימהות נוחה הימנה, ואדרבה הן יברכוה. וכן ומפיהן תבורך כי דרישתה כפרישתן תחשב.

### כה מים שאל חלב נתנה בספל אדירים הקריבה חמאה:

**מים שאל** להשיב נפשו, **חלב נתנה** להרדימו. והוא לא חשש אולי לא לטובתו כיונה כי אם להרדימו, כי התנכלה ותקרב לפניו **חמאה** לשיעור משנתו להאכילו, והיה **בספל אדירים** הוא מזרק טהור וחשוב הראוי להאכיל בו מלכים, להורות כי גדול כבודו בעיניה, ויבטח לבו בה שלא מנעה ממנו מים רק לטובתו, כי עייף היה ונלאה והמים קרים יזיקוהו, ולא להרדימו לרעתו.

**ושיעור הכתוב מים שאל חלב נתנה**, ולגנוב לבו לחשוב כי לטובתו כיונה **בספל אדירים** העולה על שולחן מלכים הקריבה חמאה, כי המלכים נקראים **אדירים** כמו שאמרו ז"ל (גיטין נו ב) על פסוק (ישעיה י לד) והלבנון באדיר יפול אין אדיר אלא מלך, **הקריבה חמאה** לפניו להאכילו דרך כבוד בכלי חשוב כשיעור משנתו.

### כו ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות עמלים

**והלמה סיסרא מחקה ראשו ומחצה וחלפה רקתו:**

**כז בין רגליה כרע נפל שכב בין רגליה כרע נפל באשר כרע שם נפל שדוד:**

**הנה ראוי לשים לב:**

א. **הראוי יאמר** שלחה או תשלחה, ולא **תשלחנה**, כאילו נשים רבות שלחו יד.

ב. **ועוד, מה** הוא ענין **הלמות עמלים** שאינו ענין לזה.

ג. **ועוד אומרו והלמה סיסרא מחקה ראשו ומחצה וחלפה רקתו**, שיש מלות יתירות הרבה.

אמנם אין ספק כי אפילו איש גיבור חיל שירצה לעשות אשר עשתה יעל לתקוע יתד ברקת גבר כסיסרא, שאמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני שופטים רמז מג) שבן שלשים ושש שנה כבש כל העולם בכחו, ולא היה כרך שלא היה מפיל חומה בקולו, ואפילו חיה שבשדה כיון שהיה נותן קולו עליה לא הייתה זזה ממקומה, וכשהיה יורד לרחוץ בנחל קישון היה עולה בזקנו כמה מאכל בני אדם דגים, כי הנה מי יערב אל לבו לשלוח יד באיש אשר אלה לו להורגו, ומה גם לתקוע יתד ברקתו, ולא יאחזנו רעד באומרו אולי ייעור משנתו בהחילו לתקוע היתד ויקום עליו ויהרגנו, כי אין ספק כי אין צריך לומר אשה, כי אם לו יש נפש איש גיבור

תחת נפשו בקחת היתד, יחוגו וינועו ידיו וירתת מראשו ועד רגליו, ואיך ערבה אל לבה לב אשה מצרה לעשות כדבר הזה. לזה אמר **ידה** שהיא שמאלה **ליתד** לא שלחה היא לבדה כי אם **תשלחנה**, כאילו שתים הנה השולחות יד אחת, והוא כי השכינה הייתה עמה, וזהו **תשלחנה**, ובזה התאמצה לעשות.

**ושמא תאמר**, הלא דרך נוטי אוהלים שכדי לתקוע יתדות האהל יש להם מקבת עץ להכות על היתד של עץ לתקוע אותו בארץ, ואם כן היה הלא אין ההכאה חזקה וגם היתד אינו של ברזל, באופן שעד תתקע היתד ברקתו יצטרך זמן והכאות רבות, ובין כך ובין כך יקום לקול ההכאות קודם תחיבת היתד שיעור מיתה וימיתנה. לזה אמר **וימינה להלמות עמלים**, לומר אל יעלה על רוחך שהמקבת שלקחה בימינה היה של עץ כדרך נוטי אוהלים, כי אם של ברזל הוא, של **עמלים** במלאכת בנין, שיש להם פטיש כבד של ברזל להלום בו אבן חזקה להכינה אל מקום מושבה בבנין. וזהו **וימינה להלמות עמלים** הוא מקבת של **הלמות עמלים** במלאכה.

**עוד שנית עשתה**. כי לא בעודנו בריא בראשו התחילה לתחוב היתד, כי אם תחילה **הלמה סיסרא** שהכתה אותו **בהלמות עמלים** הכאה אחת, שבה **מחקה ראשו**, באופן שאף אם יקום אז לא יוכל לחיות, ואז **ומחצה וחלפה רקתו**, ומחצה במקבת ההוא פעם אחת על ראש היתד, ומיד **וחלפה רקתו**, כי נתרככה כבר במה שמחקה ראשו.

ועם כל זה ראו נא תוקף גבורתו. כי בראש לו מחוקה והיתד ברקתו, עדיין היה בו חיות ותוקף

-

**כז בין רגליה כרע נפל שכב בין רגליה כרע נפל באשר כרע שם נפל שדוד:**

**שבין רגליה כרע**, כי לא יכול לקום על עומדו, כי אם **כרע** מחזיק בידיו בשתי רגליה לעמוד, ולא יכול, כי אם מיד **נפל**, ואחר שנפל **שכב** שטוח, ואחר כך קרוב ליציאת נפש שחוזר הטבע להתחזק חזר ו**כרע** כבראשונה, ולא יכול כי מיד **נפל**, אך לא כבראשונה שאחר הנפילה **שכב**, כי אם **שבאשר כרע שם נפל שדוד** כי מת, ולא עצר כוח לשכב שטוח על הארץ, כי אם **בין רגליה נפל** ויצאה נשמתו.

**כח בעד-החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא בעד האשנב**

**מדוע בשש רכבו לבוא מדוע אחרו פעמי מרכבותיו:**

הנה מחכמי האמת (**זוהר** בראשית קמ ב) על הפסוק (בראשית כו ח) וישקף אבימלך בעד החלון וירא את יצחק מצחק את רבקה אשתו, אמרו כי החלון האמור שם הוא על ידי אסטרוולוגיה, כי בחינות הכוכבים ושורשם שמשם ימשכו צינורות למטה יקראו חלונות רקיע. וזה אין ספק הוא ענין **בעד החלון נשקפה** האמור פה. ועל היות בהבטת הוברי השמים אופנים מתחלפים, מהם יתייחסו לחלונות ומהם לאשנבים, ועל הסתכלות שתיהן אמר, **בעד**

**החלון**, בעד האשנב. ודאגתה להסתכל היה באומרה **מדוע בשש רכבו לבוא**, כי גם שהמרכבות יכבדו לבוא הלא רכבו הקל מהם היה לו להקדים. ואם הוא מייחל ברכבו עד בוא כל מרכבות אנשי החיל לאטן, הלא גם עליהם יפלא **מדוע אחרו פעמי מרכבותיו**.

#### **כט חכמות שרותיה תעננה אף-היא תשיב אַמְרִיהָ לָהּ:**

ומה שהייתה מיבבת (פסוק כח), הוא כי הייתה רואה באצטגנינות שלה אודם בראש אנשי המלחמה שנהרגו למשחית שהיא התזת הראש, נוסף על ראש סיסרא אודם הוא הדם מאשר כתבנו, כי קודם תחיבת **היתד הלמה מחקה ראשו** במקבת הברזל בהכאה גדולה, וגם מעין ריקום, מאשר קעקעה ראשו ונעשתה בקיעים כרשמים של רקמה, והדם שותת על צווארו, על כן ראתה אודם גם בצוואר. ועל כן **חכמות שרותיה** היודעות באצטגנינות כמוה **[תענינה]**, וגם **היא תשיב אמריה לה** לעצמה לפתור בדרך טובה.

והוא כי על מה שאחרו **פעמי מרכבותיו** של אנשי חילו אמרו -

**ל הלא ימצאו יחלקו שלל רחם רחמתי לראש גבר שלל צבעים לסיסרא שלל צבעים רקמה צבע רקמתי לצוארי שלל:**

ובחילוק מאחרים לבוא. והאודם שבראש אנשי החיל הוא בתולות **רחם רחמתי לראש גבר**, שהאודם הוא דם בתולים. והאודם שבראש בנה והריקום, הוא כי **שלל צבעים** אשר **לסיסרא**, הוא **שלל צבעים רקמה**, שהם מרוקמים, כי זה יתרונו להיות הצבעים המרוקמים לו בלבד. ואשר היה לו אודם בצווארו הוא **צבע רקמתי לצוארי שלל**, הוא על צווארי הנשים שהיה לו נפשן לשלל ומביאן **בצבע רקמתי** על צוואריהן לכבודו.

**לא כן יאבדו כל-אויביו ה' ואהביו כצאת השמש בגבורתו ותשקט הארץ ארבעים שנה:**

**ראוי לשים לב** למה נכנס לנוכח ויצא שלא לנוכח, שלא אמר ואוהביו.

אך יהיה כי אמרה דרך בקשה מאתו יתברך **כן יאבדו כל אויביו ה'**, שלא תניח נקמתם עד אחרי מותם, פן יהרהרו הרואים אם יוצלחו כל ימיהם ובשלום ימותו, כי לא יראו ברעה שאחרי מות תבוא עליהם, כי אם יאבדו בחצי ימיהם ויכירו צדק משפטיך כל רואי השמש. ולהפך באוהבי ה', שלא תניח טובתם לעולם הבא ויסתגפו בזה העולם, כי אם **כצאת השמש בגבורתו**, כי מיד שנתגאית הירח עליו מיעטה הוא יתברך והגביר את השמש. וזהו **כצאת השמש בגבורתו**.

ולא אמרה ואוהביו, כי הלא גם שהוא יתברך בענוותנותו מחשיב את האדם ואומר לו ואהבת את ה' אלוהיך (דברים ו ה), ואומר למען אחי ורעי (תהלים קכב ח), עם כל זה מי יערב אל לבו לומר שהוא אוהב את ה', כי מה הוא היתוש הנתוש הבל וריק שיערב אל לבו לומר אהובך אני. ומה גם למסקנת קדמונו שלא תצדק אהבה אלא בין השווים. אך מה שדרך

הצדיקים הוא לומר אוהבי ה' (תהלים צז י), אוהבי שמך (שם ה יב), לכנות האהבה אל השם ולא אל עצמו, כמה דאת אמרת אוהבי שמך, ואוהבי שמו ישכנו בה (שם סט לז), ורבים כאלה.

**ועל דרך זה כאן**, כי דבורה, עליה ועל כל שאר צדיקים אמרה, **ואוהביו כו'**, על כן לא ערבה אל לבה לומר ואוהבין כי אם ואוהביו, שהוא אוהביו של השם הנזכר באומרה **אויבין ה'**, שהוא לכנות האהבה אל השם ולא אל עצמו כמדובר.

**והנה אמרו רבותינו ז"ל** (יומא כג א) כי סוף פסוק זה **[ואוהביו כצאת השמש בגבורתו]** ידבר על הנעלבים ואינם עולבים כו' עושין מאהבה ושמחים בייסורים. **וראו לדעת**, לפי דעתם איך יתקשר עם ראש הפסוק ענין זה. אך יתכן שהוקשה להם אומרו **ואוהביו**, ולא נאמר ואוהבין. וכוונתם שאחרי אומרה **כן יאבדו כל אויבין ה'**, ראתה כי כל שומעיה יאמרו לה כי אדרבה דרך ה' לייסר את הצדיקים בעולם הזה, לזה עשתה עצמה כמשיבה אמריה למו ואומרת אל תתמהו על ייסורי הצדיקים בעולם הזה, כי הלא **ואוהביו** והם חולי אהבתו בייסורים בעולם הזה, הם יקראם **כצאת השמש בגבורתו**.

והוא מאמרם ז"ל **בבראשית רבה** (ו ו) גלגל חמה יש לו נרתיק, כלומר שהוא כמלוכלש בעולם הזה, שאם היה יוצא מנרתיקו לא היה העולם יכול לסבול אורו, וכן אמרו כי יש כמין בריכה ברקיע ששם מכבים אורו שיסבלוהו העולם.

**כלל הדברים**, כי החמה בעולם הזה כעוטיה תוך נרתיקה, ואורה כבוי בבריכת מים, אך בצאתה מתוך נרתיקה היא מבהקת אורה עד אין שיעור לגבורות אורו ותוקפו, ומה שהשמש סובל בעולם הזה הוא להיטיב לעולם שיוכלו לסבולו. ועל דרך זה הוא הצדיק, כי הוא בעולם הזה כדי להיטיב לעולם סובל עוון הדור, והוא כעני כי יעטוף, ואורו כבוי בייסורים, אך בצאתו מקרב גופו ידמה לשמש היוצא מנרתיקו, כי שם יגיה אורו כאור נוגה מה שעין לא ראתה אלוהים זולתו.

## פרק ו

**וַיִּדַל יִשְׂרָאֵל מֵאֵד מִפְּנֵי מִדְיָן וַיִּזְעֻקוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-ה':**

**ז וַיְהִי כִי-זָעֻקוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-ה' עַל אֲדֹת מִדְיָן:**

**ח וַיִּשְׁלַח ה' אִישׁ נָבִיא אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם**

**כֹּה-אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי הָעֲלִיתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאָצִיא אֶתְכֶם מִבֵּית עַבְדִּים:**

**ט וְאָצֵל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד כָּל-לְחָצִיכֶם וְאֶגְרַשׁ אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם וְאֶתְּנָה לָכֶם אֶת-אֶרֶצִּים:**

**ראוי לשים לב:**

א. כי אחר אומרו (פסוק ו) **ויזעקו כו'** היה לו לסמוך פסוק (ח) **וישלח כו'**, כי פסוק (ז) **ויהי כו'** הוא מיותר.

ב. **ועוד**, כי מה היה שהנביא ההוא לא אמר גזרה לדבריו, וכן בדברי הנביא יש ייתור, באומרו (פסוק ח) **כי אנכי העליתי אתכם מארץ מצרים**, ואומר **ואוציא אתכם מבית עבדים**, ואומר (פסוק ט) **ואציל אתכם מיד מצרים**, יראה ענין אחד אמור זה שלש רגלים.

אמנם הנה ידוע מרבתינו ז"ל (יומא פו ב) ההפרש שבין השב מאהבה לשב מיראה, כי השב מיראה הזדונות נעשים לו כשגגות, והשב מאהבה נעשים לו כזכויות.

**ז ויהי כִּי-זָעַקוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-ה' עַל אֲדוֹת מִדִּין:****ונבוא אל העניין**

והוא, כי הנה כאשר **זעקו אל ה'** היא תשובה מאשר עד כה פנו אל אלוהי נכר, והיה אפשר תהיה מאהבה, אמר כי לא הייתה רק מיראה. וזהו ויהי כי **זעקו בני ישראל אל ה'** היה **על אודות מדין**, שהוא מחמת יראת מדין, המצרים להם, לא מאהבה, באופן שהקילו אשמותם ליעשות שגגות.

**ח וישלח ה' איש נביא אל-בני ישראל ויאמר להם**

**כה-אמר ה' אלהי ישראל אנכי העליתי אתכם ממצרים ואציא אתכם מבית עבדים:**

**ט ואצל אתכם מיד מצרים ומיד כל-לחציכם ואגרש אותם מפניכם ואתנה לכם את-ארצם:**

**י ואמרה לכם אני ה' אלהיכם**

**לא תיראו את-אלהי האמרי אשר אתם יושבים בארצם ולא שמעתם בקולי:**

על כן להתם השגגות הקלים מה עשה יתברך, (ח - י) **שלח איש נביא**. יוכיחם תוכחת מגולה, באמור להם הדין הוא שלא ישמע בקול זעקתכם, כאשר **אתם לא שמעתם** בקולו, כי הלא **כה אמר ה' כו', ולא שמעתם בקולי** אחר כל הטובות שהיטבתי לכם. והעניין, כי זכות הכניעם וקבלת תוכחת הנביא יעזור להתם חטאות בצד מה. ועל כן בשומעם תוכחתו ולא עשו, והיו כנכנעים שומעים תוכחתם ואינם משיבים, מיד **ויבא מלאך ה' כו'** להראות אל **גדעון** להצילם, ולהורות שלא מאסם ה', כי אם רצונו טוב עימהם, דבר עימהם כאילו הוא יתברך מדבר לנוכח אתם, שלא אמר שה' דבר שהעלה אתכם ממצרים כו', ולא שמעתם בקולו, כי אם העתיק הנביא דבריו יתברך כאילו מדבר ה' לנוכח אתם, באומרו **כה אמר ה' וגו' העליתי אתכם וגו' ואוציא אתכם וגו' ואתנה לכם כו' ולא שמעתם בקולי**. וכל זה על ששבו, גם שהיה מיראה כמדובר.



ולעניין הייתורים הוא כי הודיע להם חטאתם. והוא, כי גדלה אשמתם בלכתם אחרי אלוהי נכר, אחרי ראותם גודל שליטתו יתברך בבני אדם אשר בארץ המה, ובמזלות שבעולם הגלגלים, ובמלאכים שבעולם המלאכים, שיורה שהוא לבדו המושל בכל העולמות ואין זולתו. ועל כן על העולם השפל אמר **אנכי העליתי אתכם ממצרים**, שהוא מיד פרעה וחילו. ועל עולם הגלגלים אמר **ואוציא אתכם מבית עבדים**, שהוא בשום לב שהיה לו לומר מהיות עבדים, מאי מבית, אלא היינו מאמרם ז"ל (ראה **מכילתא** יתרו יח יא) שמזל מצרים היה מחייב שעבד לא ירים ראש להיות חפשי לעולם, נמצא שמצרים היא כבית של עבדים שהוא מקום קבוע להם, והוא יתברך שידד המזל והוציאם. וזה יתכן כיון באומרו מבית עבדים, שהוא ששידדתי המזל **והוצאתי אתכם מבית של עבדים**.

[ט] ועל עולם המלאכים אמר **ואציל אתכם מיד מצרים**. והוא הנודע מרבתינו ז"ל כי שרו של מצרים - **מצרים** שמו. כמאמרם ז"ל על הפסוק (שמות יד י ורש"י) **והנה מצרים נוסע אחריהם**, ובפסוק (שם שם ל) **וירא ישראל את מצרים מת**. והוא כמפורש אצלנו במקומו. כי זה מאמרו יתברך (שמות ב ח) **וארד להצילו מיד מצרים**. שהוא מיד השר ששמו מצרים, ונתקיים על הים, שהיה השר מחזיק בהם בתובעו דין, והיו כמסורים בידו, והושיעם ה' מידו, וזהו (שם יד ל) **ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים**, שהוא השר. הרי ששידד הוא יתברך את המצריים שבעולם הזה ואת המזל שבעולם הגלגלים ואת השר שמעולם המלאכים.

**וזולת זה ואגרש כו'.** [י] ואחר כל הטובה הזאת **ואומרה לכם אני ה' אלוהיכם** בייחוד, עם היותי מושל בכל העולמות דרך כלל, **ולא שמעתם בקולי** ואיך אשמע בקולכם כמדובר בסמוך.

**יא ויבא מלאך ה' וישב תחת האלה אשר בעפרה אשר ליואש אבי העזרי**  
**וגדעון בנו חבט חטים בגת להניס מפני מדן:**  
**יב וירא אליו מלאך ה' ויאמר אליו ה' עמך גבור החיל:**  
**יג ויאמר אליו גדעון בי אדני ויש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל-זאת ואיה כל-נפלאותיו אשר-**  
**ספרו-לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו ה' ועתה נטשנו ה' ויתנונו בכף-מדן:**  
**יד ויפן אליו ה' ויאמר לך בכחך זה והושעת את-ישראל מכף מדן הלא שלחתיך:**  
**טו ויאמר אליו בי אדני במה אושיע את-ישראל**  
**הנה אלפי הדל במנשה ואנכי הצעיר בבית אבי:**  
**טז ויאמר אליו ה' כי אהיה עמך והכית את-מדן כאיש אחד:**  
**יז ויאמר אליו אם-נא מצאתי חן בעיניך ועשית לי אות שאתה מדבר עמי:**

**יח אל-נא תמש מזה עד-באי אליך והוצאתי את-מנחתי והנחתי לפניך**

**ויאמר אנכי אשב עד שובך:**

**יט וגדעון בא ויעש גדי-עדים ואיפת-קמח מצות**

**הבשר שם בסל והמרק שם בפרור ויוצא אליו אל-תחת האלה ויגש:**

**כ ויאמר אליו מלאך האלהים**

**קח את-הבשר ואת-המצות והנח אל-הסלע הלז ואת-המרק שפוך ויעש כן:**

**כא וישלח מלאך ה' את-קצה המשענת אשר בידו ויגע בבשר ובמצות**

**ותעל האש מן-הצור ותאכל את-הבשר ואת-המצות ומלאך ה' הלך מעיניו:**

**ראוי לשים לב:**

**א. כי פסוק הראשון הלז יראה מיותר, והיה ראוי להתחיל מפסוק השני וירא אל גדעון בן יואש מלאך ה'.**

**ב. אומרו (פסוק יב) ה' עמך גבור החיל, מה שעדיין לא היה.**

**ג. אומרו (פסוק יג) בי אדוני, שאי אפשר לפרשו לשון בקשה לפי המשך העניין.**

**ד. אומרו ויש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת, כי הלא לא אמר לו המלאך שה' אתם כי אם עמו בלבד, ואם התמיהה היא על עצמו כי צר לו בכלל העם, ואמר ויש ה' עמנו כלומר באחד מכללותנו, למה מצאתנו את כולנו שאני בכללם וצר לי עמהם, עם שה' עמי, הנה הוא דוחק בלשון.**

**ה. אומרו ואיה כל נפלאותיו כו', כי הלא עתה היו עם כבד עוון שעבדו עבודת אלילים אחר קבלת התורה, מה שאין כן במצרים, וגם כי שם הייתה שבועת האבות מה שאין כן עתה.**

**ו. אומרו לאמר, כי היא תיבה מיותרת ובלתי צודקת לפי משמעותה שהוא לאמר לזולת.**

**ז. אומרו ועתה נטשנו ה', כי הלא צרת מדין לה שבע שנים ואיך יאמר שעתה נטשם ה' ונתנם ביד מדין.**

**ח. אומרו (פסוק יד) ויפן אליו ה', מה זו פניה, והראוי יאמר ויאמר אליו ה'.**

**ט. אומרו לך בכחך זה, מה הוא הכח הזה שמורה באצבע.**

**י. אומרו הלא שלחתיך, כי אחר אומרו שילך הרי השליחות אמור, וגם הראוי יאמר הנני משלחך ולא יאמר לשון עבר.**

**יא. אומרו (פסוק טו) בי אדני, למה שנה, כי בתחילה (פסוק יג) אמר בי אדוני ועתה בי אדני.**

**יב. אומרו (פסוק טז) במה אושיע את ישראל, אחר אמור הוא יתברך (פסוק יד) והושעת את ישראל, מה זו שאלה או תמיהה במה אושיע את ישראל.**

**יג. מה חידש לו עתה הוא יתברך (פסוק טז) שעל ידי כן נתרצה, שאם על אומרו כי אהיה עמך גם המלאך אמר לו ה' עמך (פסוק יב).**

**יד. אומרו (פסוק יז) ועשית לי את שאתה מדבר עמי,** וכי כל מי שידבר ה' עמו ישאל אות שהוא יתברך מדבר עמו.

**טו. אומרו שאתה,** בקמץ השי"ן.

**טז. מה עלה בדעתו לבשל בשר להאכיל מלאך ה' (פסוקים יח - יט).**

**יז. אומרו (פסוק כא) וישלח מלאך ה' את קצה המשענת ויגע בבשר ובמצות ותעל האש מן הצור,** כי להעלות האש מן הצור בצור היה לו ליגע ולא בבשר ובמצות.

**יא וַיָּבֹא מֵלָאךְ ה' וַיֵּשֶׁב תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר בְּעֶפְרָה אֲשֶׁר לְיוֹאֵשׁ אֲבִי הָעֶזְרִי**

**וַגְּדֻעוֹן בֶּנוֹ חֹבֵט חֲטִים בְּגַת לְהַנִּיס מִפְּנֵי מִדִּין:**

אמנם הנה אין ספק כי לא על חנם הייתה ישיבת המלאך תחת האלה טרם ידבר דבר עם גדעון. אך הנה אין ספק כי ביאת המלאך אל גדעון טרם היות ה' אליו, היה להכינו לדבר בו תחילה על ידי התבטל מעסקיו, ויתחיל להתבודד, ואחר כך יבוא דבר ה' אליו. והנה ידוע כי המצטער אין נבואה שורה עליו, ולא על בלתי מניח עסקי עולם ומתבודד (עיין שבת ל ב). והנה בהיות **גדעון חובט חטים בגת להניס מפני מדין**, שהוא כי כל חפץ מדין היה לקחת החטים בגרנות, על כן לגנוב דעתם הלך לחובטם בגת, מקום אשר לא ילכו לבקש חטים שמה, כי מי יחשוב ייתן איש חטים בגת. וזהו **להניס מפני מדין**. והנה בזה יעדר התבודדות כי עסוק היה, ואם יקרה שבעודם מחפשים יעברו אנשים מדינים, או יבואו לשבת תחת צל האלה ההיא בצל, **וימצאוהו חובט חטים**, הלא ימצא כגנב במחתרת, ויהיה מצטער נוסף על העדר התבודדות. על כן לסלק הצער בא **המלאך וישב תחת האלה** לשומרו כי היה **חובט חטים בגת** בל יבאו.

ולדבר ההתבודדות להכינו לשמוע את דבר ה' החל תחילה במלאך.

**יב וַיֵּרָא אֵלָיו מֵלָאךְ ה' וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה' עִמָּךְ גִּבּוֹר הַסִּיל:**

כלומר **ה'** איש מלחמה **עמך גבור החיל** להילחם באויביכם אשר אתם יראים מהם. וממוצא דבר הוא יבין שמשלחו לעשות חיל לצרור את המדיינים ולהכות אותם.

**יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו גְּדֻעוֹן בִּי אֲדֹנִי וַיֵּשׁ ה' עִמָּנוּ וְלָמָּה מִצָּאֲתָנוּ כָּל-זֹאת וְאֵיךְ כָּל-נַפְלָאֲתָיו אֲשֶׁר-סָפְרוּ-לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר הֲלֹא מִמִּצְרַיִם הֶעֱלָנוּ ה' וְעַתָּה נִטְשָׁנוּ ה' וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף-מִדִּין:**

והנה גדעון לא גבה לבו להאמין כי ה' מדבר עמו בייחוד, וגם נסתפק מי הוא הדובר בו, אם איש נביא או מלאך משובש כאיש האדמה, כי כן נראה אליו. ואם מלאך הוא יש שני סוגים:

**יש מלאך האלוהים** מתואר אחר השכינה,

**ויש למעלה הימנו** נקרא **מלאך ה'** מתואר אחר שם ההוויה. ועל כן היותר קרוב בלבו הייתה החלוקה הראשונה, או בדרך רחוקה אפשרות השנית, אך לא השלישית. על כן אמר **בי**

**אדוני**, שהוא לשון צודק גם באיש נביא, לומר להאמין כי בי ה' רחוק מאד, אך **בי** הוא **אדוני** הדובר בי על ראשי.

ואשר אמרת **ה' עמך גבור החיל**, אפשר להתפרש כי להיותי **גבור החיל**, וה' עם החיל כי רבים הם, אגבם גם הוא יתברך עמי, וגם זה רחוק, כי **האם יש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת**. ואם נהפוך כי אין ה' רק עמי ועושה יתברך כאשר עשה במצרים שהיה עם משה, ועם היותם עובדי עבודת אלילים לא עזבם כי בכל צרתם לו צר, אם כן **ואיה כל נפלאותיו** אשר ספרו לנו.

**ושמא תאמר**, כי אין העבודת אלילים שעובדים עתה שהוא אחר מתן תורה כעבודת אלילים של מצרים שהייתה קודם מתן תורה, אינה תשובה, כי הלא **ספרו לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו ה'**, שהוא כי ספרו לנו כדי לאמור אנחנו דורות שאחריהם בצרותינו **הלא ממצרים העלנו ה'**, כלומר וכן נבטח בו יתברך, יצילנו גם עתה. והוא מאמרו יתברך במצרים (שמות י ב) **ולמען תספר באזני בנך ובן בנך כו'**. ואם אין משם ראיה לינצל כמאז, מה יסכון לנו הספור ההוא לבטוח בהצלה כאשר במצרים.

**ושמא תאמר**, כי לעולם אימא לך כי מה שה' עמי הוא אגב הכלל, ואינה קושיא **למה שמצאתנו כל זאת**, כי הלא גם נפלאות מצרים היו אחר שויצעקו בני ישראל אל ה', וכן גם עתה מה שמצא אותנו היה עד כה שלא זעקו אל ה', אך עתה **שויצעקו בני ישראל אל ה' מפני מדין**, גם לנו יעשה נפלאות להצילנו, הנה גם זה אינו, כי הלא ועתה שהוא אחר שזעקו נטשנו ה' וכו'. והוא כי אחר הזעקה שלח ה' איש נביא שהוא פינחס כמו שאמרו ז"ל (**סדר עולם** פ"ס) וחזר להוכיחם על שלא שמעו בקול ה', שהוא כי על כן גם ה' אין ראוי ישמע בקולם. והוא לא שת לבו שהנביא לא גמר אומר לומר שגם ה' לא ישמע בקולם, כי אם הניח הדבר בלי גזרה, שהוא כמאמרנו למעלה שלא הייתה רק להכניע לבם בתוכחת להושיעם אחרי כן.

אך עתה -

**יד ויפן אליו ה' ויאמר לך בכחך זה והושעת את-ישראל מכף מדין הלא שלחתיך:**

לדבר לנוכח עם גדעון, אך הדברים היו יוצאים מפי המלאך, כי היה המלאך כמעביר את דברי ה' אל גדעון. והיו הדברים **לך בכוחך זה**, שהוא **בכוחך זה** שהקטנת את עצמך לומר שאינך כדאי שיהיה ה' עמך, ועשית כל החלוקות האמורות, **והושעת**. ואל תתמה כי הלא שלחתיך וכביכול שלוחו של אדם כמותו. ולא אמר אני משלחך, כי אם לשון עבר, לומר כי מאז נאמר לך **ה' עמך גיבור החיל** היה שהייתי משלחך עם החיל שתהיו גיבורים. בשמוע גדעון כך, אמר אין אלו דברי נביא או מלאך לומר על עצמו הלא שלחתיך, כי המלאך הוא שליח ולא

משלח להושיע, כי הוא אינו מושיע בלעדי ה', ומה גם עתה שלוחו, אך אין זה כי אם דברי האל המושיע יתברך לעד, וגם שהדברים יוצאים מפי המלאך, הוא מעבר אל מאמר ה'. על כן אמר בלבו אחר שה' דובר בי לנוכח, ואומר לי ששלחני לשאושיע את ישראל, גם כן אינו כמו זר נחשב, כי באמור **ה' עמך** הוא שאני מרכבה אל קוני, אך לא יהיה אל ה' הגדול, כי מה אני, כי אם אל השכינה הוא שם האדנות.

### **טו ויאמר אליו בי אדני במה אושיע את-ישראל**

#### **הנה אלפי הדל במנשה ואנכי הצעיר בבית אבי:**

על כן לא אומר **בי אדוני** כאשר בתחילה, אלא **בי אדני** הוא שם אדנות, היא שכינה ששורה עלי. וזהו **בי אדני**. אך אם כך הוא צר לי, כי שם זה הוא מידת הדין וצריך זכות רב, ובמה אושיע לבדי את ישראל, והנה ה' אמר אלי **והושעת את ישראל**, ומה זכות יש לי. ואם הכוונה היא אני עם **אלפי**, שהאלף שאני מהם **באלפי מנשה** יהיה ה' אתם בהיות ה' אתי ואני מהם, הנה אם היו גיבורים בטבע ונוסף זכותי גם הוא ויגמור הדבר, אך עתה צריך נס כפול, שהם מעט וגם חלשים אין זכותי מספקת לכל זה. ואם הפירוש הוא אני עם **בית אבי** בלבד, הנה אני הוא **הצעיר**, ואיך יהיו הם חילי ואני **גיבור החיל**.

### **טז ויאמר אליו ה' כי אהיה עמך והכית את-מדין כאיש אחד:**

על כן השיב לו הוא יתברך, הלא כמו זר נחשב לך לתת בידך את מדין ובקשת לפרש על אלפך או בית אביר, דע לך **כי אהיה עמך**, ובזה גם אתה לבדך תספיק, כי הנה **והכית את מדין כאיש אחד**. והוא, כי הפרש גדול יש בין לוחם עם אחד ללוחם עם שנים או יותר, כי הלוחם עם רבים גם שלא יניף ידו כי אם על האחד הלא השני יעמוד נגדו להציל את רעהו מיד מכהו, אך בהיות המלחמה עם איש אחד יקל לנצחו כי אין שני לעזרו. כן הדבר הזה, כי הלא אפשר יפול פחד גדעון על שרו של מדין, פן יעמוד נגדו להציל את עמו, כאשר עשה עוזא שרו של מצרים לולא ה' שהיה לנו, על כן אמר לו הוא יתברך **והכית את מדין כאיש אחד** שאין שני להקימו, כך אין שרו יוכל לעמוד נגדך, כלומר כשיפקוד ה' על צבא המרום במרום (ישעיה כד כא) תחילה באופן תדמה מלחמת מדין ללוחם את איש אחד.

### **יז ויאמר אליו אם-נא מצאתי חן בעיניך ועשית לי אות שאפתה מדבר עמי:**

והנה הדבר הזה שכתבנו שהיה הוא יתברך מדבר לנוכח אתו בהשתלשלות המלאך ולא פה אל פה, מלבד הכרח הכתובים מלשון ויפן (פסוק יד), וזולת זה כאשר נכתוב בס"ד, גם כן מוכרח מצד עצמו. כי הלא את **גדעון ושמשון ויפתח** קראום רבותינו ז"ל (ראש השנה כה ב) **קלי עולם**, ואיך יתכן היה יתברך דובר בו בהקיץ פה אל פה ואינו מגדולי עולם, אך אין זה כי אם שלא נתייחד אליו הדבור רק בהשתלשלות המלאך. ובגלל הדבר הזה נבהל, ולא האמין שהיה דבר ה' יתברך בעצמו אליו, עד ששאל אות, כי לא ראה רק דבור יוצא מפי המלאך. וזה

אומרו **אם נא מצאתי חן בעיניך ועשית לי אות שאתה מדבר עמי**, שאם לא כן במה אדע כי הדבור היוצא מפי המלאך הוא דבר ה' לנוכח אתי. וזהו הנקד שי"ן של שאתה בקמץ, כלומר כי מה שהוא שואל הוא לראות קול ה' קמוץ תוך המלאך כמדובר.

**יח אל-נא תמש מזה עד-באי אליך והוצאתי את-מנחתי והנחתי לפניך**  
**ויאמר אנכי אשב עד שובך:**

ולהביא האות אל הפועל אמר אל המלאך הדובר בו **אל נא תמוש מזה עד בואי אליך**, כי הניסיון הוא על ידי המנחה. והוא, כי אם מלאך מלובש הוא ואין ה' עמו, הלא יעשה כמלאכים שנתאכסנו אצל אברהם שעשו עצמם כאוכלים, כמאמר רבותינו ז"ל (**שמות רבה** מז ו) **אזלת בקרתא אזיל בנמוסיה**, ואם ה' עמו לא יעשה עצמו כאוכל כי אינו כבוד כלפי מעלה. וגם על ידי מציאות מעשה המלאך במנחה יכיר כי מלאך ה' הוא המתואר אל שם ההויה, ואם כן גם בהשתלשלותו היה דבר ה' אליו. או אם מלאך אלוהים המתואר אל השכינה, ואם כן הוא המדבר בהשתלשלותו הוא השכינה.

**יט וגדעון בא ויעש גדי-עזים ואיפת-קמח מצות**  
**הבשר שם בסל והמרק שם בפרור ויוצא אליו אל-תחת האלה ויגש:**  
ובכן בהביאו הבשר והמצות והמרק ויגש אותם.

**כ ויאמר אליו מלאך האלהים**

**קח את-הבשר ואת-המצות והנח אל-הסלע הלז ואת-המרק שפוך ויעש כן:**

אז אמר לו מלאך האלוהים הוא מלאך של השכינה **קח את הבשר כו'**, לומר כי אין צריך לומר מלאך ה' בהיות ה' אתו, כי אם גם מלאך האלוהים הוא של שכינה אינו עושה עצמו כאוכל, בהיות השכינה שורה עליו, על כן אמר **קח כו' והנח אל הסלע הלז ואת המרק שפוך** בסלע, כלומר לא אוכל כי מלאך אני ושמו יתברך ב', כי אם אש רוחנית תוקד בם על ידי הדובר בך. מה שאין כן אם היה מלאך בלי השם עמו שלא היה עושה ענין זה מבלי ישלחנו יתברך לעשותו. הנה שבשני דברים הורה שלא היה מלאך לבדו בלי ה' עמו:  
**אחד**, במה שלא עשה עצמו כאוכל כאשר באברהם,  
**שנית**, במה שציווה לשים המצות והבשר על הסלע ולשפוך שם המרק, שהוא שאש קדוש תוקד בם ולא יעצרנה המרק עם היותו מים.

**כא וישלח מלאך ה' את-קצה המשענת אשר בידו ויגע בבשר ובמצות**

**ותעל האש מן-הצור ותאכל את-הבשר ואת-המצות ומלאך ה' הלך מעיניו:**

**ועדיין אפשר להסתפק** אם הכוח אשר במלאך השורה עליו אם הוא מהשכינה כי מלאך האלוהים (ה') הוא, או מאת ה' כי מלאך ה' הוא.

**אך בראות** כי נגע בקצה המשענת על הבשר והמצות ולא הודלק בם האש מחמתו, כי אם שיצא האש מתחת הבשר והמצות מן הסלע, אז תמה ואמר מה היה כי בסלע שלא נגע צמחה האש ולא מלמעלה במקום שנגע. על כן אמר אין זה כי אם שזה המלאך הדובר בי מאז מלאך ה' הוא, והוא נגע בבשר ובלחם לקדשם, שתשלוט בם אש קדושה מאת השכינה שלמטה משם ה', על כן על ידי השרות כח קדושה בהם מאת ה', על ידי מלאך ה', יצאה אש מן הסלע המתייחס לשכינה, כנודע מעניין סלע של בארה של מרים, והיה זה על ידי האלוהים שדבר לו לשים אותם על הצור, ועלה להקביל כח ה' אשר על הבשר והלחם. והוא הנודע כי אש המזבח תוקד הוא מאת השכינה, והוא ריח ניחוח לה'.

ובראות גדעון כן פחד ורגז, ואמר אם מה שראיתי היה מלאך האלוהים החרשתי, אך בפועל הזה הכרתי כי **מלאך ה' הוא**, והיה ה' עמו כמדובר. וזהו -

**כב וַיֵּרָא גִדְעוֹן כִּי-מֵלָאךְ ה' הוּא וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן אָהָה אֲדֹנִי יְהוָה כִּי-עַל-כֵּן רָאִיתִי מֵלָאךְ ה' פָּנִים אֶל-פָּנִים:**

אז זעק ואמר **אהה אדני אלוהים**, זעק אל שם אדנות מפחדו, שראה כח ה' שבו נאמר (שמות לג כ) **כי לא יראני האדם וחי**.

**כג וַיֹּאמֶר לוֹ ה' שְׁלוֹם לָךְ אֶל-תִּירָא לֹא תָמוּת:**

אז אמר לו הוא יתברך **שלום לך אל תירא**, לומר אם על מה שראית מלאך המתואר אל שם ה', גם שכח ה' בו, שעל כן היה דבורו יתברך משתלשל בו, אם על מציאות זה היה ענין מקרא שכתוב **כי לא יראני האדם וחי**, לא היית מתקיים חי כלל כי היית מת מיד, אך אחר כי **שלום לך** עד כה **אל תירא לא תמות**.

אז -

**כד וַיִּבֶן-שָׁם גִּדְעוֹן מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקְרָא-לוֹ ה' שְׁלוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה עוֹדְנוּ בְּעִפְרַת אָבִי הָעֶזְרִי:** להודות לו יתברך על שראה זו כחו וישלם. ואז להיטיב לבו **קרא ה' את המזבח שלום**. ולהורות כי ממנו יתברך היה השם הזה וסימן לשלום גדעון היה, התקיים המזבח זמן רב, כי **עד היום הזה** עודנו בעפרת כו'.

**כה וַיְהִי בַלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר לוֹ ה' קַח אֶת-פֶּרֶה-הַשּׁוֹר אֲשֶׁר לְאַבִּיךָ וּפֶרֶה הַשֵּׁנִי שִׁבְעֵה שָׁנִים וְהִרְסֵת אֶת-מִזְבֵּחַ הַבַּעַל אֲשֶׁר לְאַבִּיךָ וְאֶת-הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר-עָלָיו תִּכְרֹת:**

הנה אמרו רבותינו ז"ל (תמורה כח ב) כי שמונה איסורים הותרו לו באותו הלילה, **חוץ, זרות, ולילה, ועצי אשרה, ונעבד, ומוקצה, ואבני מזבח, וכלי אשרה**.

ואמרו כי המוקצה היה לו שבע שנים שהוקצה. והלא כמו זר נחשב יצווה יתברך יעשה מצווה בשמונה עבירות.

**ועוד אומרו ואת הפר השני שבע שנים**, איך תצדק לקיחה בשנים, והראוי יאמר בן שבע שנים או שהופרש שבע שנים.

**ועוד למה לא נזכר מה שיעשה מהשור פר הראשון**. ואגב אורחין נשית לב אל הקראו שור פר כי שור היינו פר.

אמנם רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את גדעון להצליחו נגד מדין על ידי שיקדש שמו יתברך ברבים, וישים את נפשו מנגד למות על קדוש השם, כי הן יזבח את תועבת עבודתם הוא השור פר שהיה נעבד לעיניהם והורס מזבח הבעל וכורת האשרה המצלה על הבעל ולא יסקלוהו. וכן היה, כי לולא אביו קם נגד ההמון לבלתי המית את גדעון היה מומת. וההצלה בעצם הייתה מאתו יתברך, כי לולא ה' שהיה לו מה היה מועיל לו אביו. והורה לנו הוא יתברך כמה גדול כח קדוש ה' ברבים. שהרשהו לעשות שמונה איסורים בעת ההיא למען קדש שמו ברבים.

וראשונה ציוה לו יקח את השור הנעבד, וקראו **פר השור**, לומר כי הפר ההוא לא אלוה כי אם **שור**, שאם יש לו שם זולת פר הוא שור ויזבחוהו לעיניהם.

**או כיוון באומרו את פר השור** לומר שהוא נעבד, כי הפר הוא השור הידוע הוא העגל שנאמר בו (תהלים קו כ) וימירו כו' בתבנית שור כו'.

ויתכן כי באומרו -

**כו ובנית מזבח לה' אלהיך על ראש המעוז הזה במערכה**  
**ולקחת את-הפר השני והעלית עולה בעצי האשרה אשר תכרת:**

הורה כי הראשון לא יהיה עולה על המזבח, כי נשרף חוצה כפר הבא על עבודת אלילים שהוא מפרים הנשרפים. ואמר **ופר השני שבע שנים**. והוא, כי אחר שהפר הראשון יזבח לבטל מציאות העבודת אלילים כי נעבד היה, ציוה יתברך דרך כפרה בצד מה יבוא הפר השני שהוקצה לעבודת אלילים וכפר בעד. והוא ענין כתוב אצלנו בענין הקרבנות, כי הכוח טמא הנעשה בחטא, הוא השורה על הבעל חי על ידי סמיכה שסומך החוטא את ידיו עליו, והכוח ההוא הוא הנשרף באש מן השמים על המזבח.

**ונבוא אל העניין**

דמה שהזכרנו מרבתינו ז"ל כי שבע שנים הוקצה הפר השני הלז לעבודת אלילים, ואין ספק כי רוח עוון ההקצאה שבע שנים דבקה בו, וההוא יקרא **שבע שנים**, והוא כולל כל זמן עבוד ישראל בימים ההם עבודת אלילים, כי על כן נאמר (פסוק א) **ויעשו בני ישראל את הרע כו' ויתנם ה' ביד מדין שבע שנים**. ועל כן לכפר בעד כללות עוון שבע השנים ההם הוצרך הפר הזה. נמצא, כי בקחתו את הפר השני הלז הוא כלוקח כללות השבע שנים. וזהו **ויאמר לו ה'**



**קח וכו' ופר השני שבע שנים**, ואחר הקיחה יעלהו עולה שיהיה כליל לאישים כפר עבודת אלילים שנשרף.

עוד יתכן על ענין הפרים הנאמרים על דרך הפשט. כי אחרי בנותו **מזבח לה'** ויקראהו **ה' שלום** (פסוק כד), אמר לו בלילה ההוא להקריב עליו, **קח את פר השור**, כלומר פר שאינו רק שור ואין לו שם לווי כשני שהוא מוקצה, כי אם שהוא שור בעלמא להקריב על המזבח הנזכר. אך **ופר השני** שהוא מוקצה לעבודת אלילים בשבילו, **והרסת את מזבח הבעל כו' ובנית מזבח כו' ולקחת את הפר השני והעלית עולה**.

וזוהו אומרו -

**כח וישימו אנשי העיר בבקר והנה נתן מזבח הבעל**

**והאשרה אשר עליו כרתה ואת הפר השני העלה על-המזבח הבנוי:**

ואת הפר השני העלה על המזבח הבנוי, מה שאין כן בפר הראשון שהיה במזבח הראשון.

**לא ויאמר יואש לכל-אשר-עמדו עליו האתם תריבון לבעל אם-אתם תושיעון אתו**

**אשר יריב לו יומת עד-הבקר אם-אלהים הוא ירב לו כי נתן את-מזבח:**

**לב ויקרא-לו ביום-ההוא ירבעל לאמר ירב בו הבעל כי נתן את-מזבח:**

**ראוי לשים לב:**

**א. כפל ענין האתם תריבון אם אתם תושיעון.**

**ב. ועוד**, אחר התקוממות כל העם איך שתקו וייתירו מן יואש והוא איש אחד. אך הוא כי אמר אליהם **האתם תריבון לבעל** על שהרס מזבח, ראו אם תהיו גם כן להושיעו, כלומר כי שבר נשבר את הבעל עצמו ועמדו נא והושיעוהו, וזה למען ימנעו מפחדם פן ישברוהו. וכן היה, כי עמדו לא ענו עוד.

ואז -

**לב ויקרא-לו ביום-ההוא ירבעל לאמר ירב בו הבעל כי נתן את-מזבח:**

ויעש כן להשתיק מעליו את המון העם החושבים שיש בבעל ממש, כי יאמרו שבכל פעם שיזכיר כל איש שמו **ירבעל**, יהיו כאומרים ושואלים **שירב בו הבעל כי נתן כו'**. וזה אומרו **לאמר**, שהוא כדי **לאמר ירב בו כו'**.

**או יאמר** כי הוא לא קראו **ירבעל** כי אם **ירו בעל**, שיובן שאדרבה יירא הבעל ממנו. אלא שזה לא היה אומר להמון כי אם **לאמר** לעם, היה אומר להם שהוא **ירב בו הבעל כי נתן את מזבח**. וזהו ויקרא וגו' **לאמר כו'**.

### לו ויאמר גדעון אל-האלהים אם-ישך מושיע בידי את-ישראל כאשר דברת:

יתכן שחש הוא עתה שקראוהו **ירבעל**, שעל ששם בעל נזכר עליו אולי הפסיד ולא יושעו ישראל על ידו. על כן שאל לו **אות מאת ה'**, **אם ישך מושיע בידי וכו' כאשר דברת ה'** עמך ושאהיה אני **גיבור החיל**, ושתהיה עמי, כלומר כי ירא אני שעתה שנזכר בי שם הבעל אולי לא תהיה עמי. ובזה אינו נכשל בלשונו שאומר **כאשר דברת** ושואל אות, ולא חש כי ההוא אמר ולא יעשה, אך הוא כי אמרת **ה' עמך** (פסוק יב), וכן **כי אהיה עמך** (פסוק טז), וחושש אני אולי הפסדתי עתה, וכן לא יהיה ממחוסרי אמנה בשאלת אות, אחר כמה הבטחות.

### לז הנה אנכי מציג את-גזת הצמר בגרן אם טל-יהיה על-הגזה לבדה ועל-כל-הארץ חרב וידעתי כי-תושיע בידי את-ישראל כאשר דברת:

#### לח ויהי-כן וישכם ממחרת ויזר את-הגזה וימץ טל מן-הגזה מלוא הספל מים:

והיה האות, כי ישראל הנקראים שה (ירמיה נ יז) תהיה הגזה משל אליהם, ושאר העולם אל קרקע שהוא חומר דומם. ושאל **אם טל יהיה על הגזה לבדה** יהיה אות ששפע עליון יהיה בישראל ולא באויביהם להיעזר. ועדיין היה אפשר שינצחו ישראל, אך אחרי מות קדושים מישראל וינצחו הנותרים כדרך כל המלחמות.

על כן חזר ושאל:

#### לט ויאמר גדעון אל-האלהים אל-יחר אפך בי ואדברה אך הפעם

#### אנסה נא-רק-הפעם בגזה יהי-נא חרב אל-הגזה לבדה ועל-כל-הארץ יהיה-טל:

**שיהי חורב אל הגזה לבדה** שבה שהוא משל אל ישראל יהי חורב מדם חללים שלא יהרג איש, ובכל הארץ שהוא משל אל האומות ההם יהיה הלחות מדם חלליהם.

#### מ ויעש אלהים כן בלילה ההוא ויהי-חרב אל-הגזה לבדה ועל-כל-הארץ היה טל:

ואמר **יעש אלוהים כן**, מה שלא נכתב שם בניסיון הראשון.

והנה רבותינו ז"ל (**ילקוט שמעוני** שופטים רמז סב) אמרו כי אין שם ה' נזכר על העדר טל מן האדמה. ולפי דרכנו נאמר בשום לב אל שנותו בניסיונות אלו שלא הזכיר שם ה' כאשר עד כה, כי אם שם **אלוהים**. אך הוא כי גם שנקרא **ירבעל** לא היה ירא מבחינת מידת רחמים כי אם מקטרוג מידת הדין, על כן (פסוק לו) **ויאמר גדעון אל האלוהים אם ישך מושיע כו'** שהוא מידת הדין, בניסיון הראשון אמר (פסוק לח) **ויהי כן**, כנעשה מאליו, שהוא כי לא היה צריך זה כי מאליו לא היה קטרוג. אך בניסיון השני שהוא שלא ימות איש מישראל עם היות שלא שבו בתשובה שלמה, כי עדיין לולא שם אביו נפשו בכפו, לומר **אשר יריב לו יומת** (פסוק לא) וה'

עזרו, היו הורגים ישראל את גדעון על שנתן מזבח הבעל, על כן הוצרכה עשיה חדשה לפנים מן שורת הדין, שתסכים מידת הדין בדבר. וזהו **ויעש אלוהים כן**. ולהורות שלא הפסיד גדעון מאיכותו על הקרא **ירובעל** לענין הצלחתו, על כן נאמר (לקמן ז א) **וישכם ירובעל הוא גדעון כו'**, לומר עם היקרא **ירבעל**, הוא **גדעון** בהווייתו הראשונה לעשות ולהצליח.

## פרק ז

**ד ויאמר ה' אל-גדעון עוד העם רב הורד אותם אל-המים ואצרפנו לך שם**

**והיה אשר-אמר אליך זה ילך אתך הוא ילך אתך**

**וכל אשר-אמר אליך זה לא-ילך עמך הוא לא ילך:**

**הנה אומרו וכל אשר כו'** הוא מיותר כי מכלל הן אתה שומע לאו.

**ועוד כי גם** אם היה צריך לאומרו מלת **הוא** מיותרת.

אך לומר לאשר לא שבו מאליהם שישבו אחר, הלא יכעיסו ויריבו ויעשו רעה. על כן אמר לו הוא יתברך אל תירא, כי דע לך כי **כל אשר אומר אליך זה לא ילך עמך, הוא לא ילך**, כלומר הוא מעצמו **לא ילך**, כי לא יקפיד ומרצונו ישוב. וזה אומרו **הוא**. וכן היה. אין צריך לומר שלא הקפידו כי אם שגם נתנו כל צידה שהביאו לנשארים.

כאמרו:

**ח ויקחו את-צדה-העם בידם ואת שופרתיהם ואת כל-איש ישראל שלח איש לאהלו**

**ובשלש-מאות האיש החזיק ומחנה מדין היה לו מתחת בעמק:**

**יג ויבא גדעון והנה-איש מספר לרעהו חלום ויאמר**

**הנה חלום חלמתי והנה (צלול) [צליל] לחם שערים מתהפך במחנה מדין ויבא עד-האהל**

**ויכה ויפל ויהפכהו למעלה ונפל האהל:**

**הנה בחלום הלז יש כפל ענין וכבדות לשון** אשר אין לנמשל צורך בו.

**ועוד**, כי אין הפתרון דומה לחלום.

**וגם ראוי לשים לב** אל שינוי לשון באומרו: **מספר** במקום סיפור, **ושברו** במקום פתרונו.

אמנם קרה לו כאשר בים סוף שהיו ישראל בלתי ראויים, והיה עוזא שרו של מצרים מקטרג באומרו הללו עובדי עבודת אלילים והללו כו', והיו ישראל כמעט ראויים ליאבד על קטרוגו, עד שהוא יתברך ככל חסדיו היפך בזכות ישראל עד היפך הגזרה על השר ועל עמו, והמית את

השר כמה דאת אמרת (שמות יד ל) **וירא ישראל את מצרים מת**, וניער גם את כל חילו. על דרך זה עשה ה' גם פה כאשר יבוא בסייעתא דשמיא.

והנה אמרו רבותינו ז"ל (**ילקוט שמעוני** שופטים רמז סב) כי **צליל לחם שעורים** היא מנחת העומר, כי בזכות העומר ניצולו. וראוי לדעת למה נתייחדה מצווה זו לכך מכל השאר. אך אין ספק כי בעל מאמר זה הולך לשיטת האומר כי כאשר אמר גדעון **ואיה כל נפלאותיו כו' לאמר הלא ממצרים גאלנו ה'**, שהיה ערב פסח. ואם כן החלום הלז היה ליל שני של פסח, שהוא יום מצוות העומר, או לילה שאחריו שהיום שעבר היה גם הוא יום העומר, על כן הגין העומר בזמנו. והענין היה שהראהו ה' כי עם שישראל היו בלתי ראויים, עם כל זה **צליל לחם שעורים**, היא מצוות העומר, היה **מתהפך במחנה מדין**, והוא שהיה העומר מתהפך, כי זכות העומר היה בא להציל. ולהיות במחנה מדין היה הדבר מתהפך באמור הללו עובדי עבודת אלילים והללו עובדי עבודת אלילים, כי כמדין כן ישראל. וזהו **מתהפך**.

**ויבוא ענין העומר עד האהל** הוא שרו של מדין המאהיל ומחופף על מחנהו, שהוא בבית דין של מעלה, ויכהו את השר ויפול ממעלתו. והוא על דרך הכתוב אצלנו על שרו של מצרים שלא הפילו הוא יתברך בפעם אחת, כי אם שתחילה בהחילו לקטרג הורידו מגדולתו, וזהו (שמות יד כה) **ויסר את אופן מרכבותיו**, הוא השר שהוא אופן שעליו יסובו כל מרכבותיו, שהסירו הוא יתברך מגדולתו, ועדיין היה מנהיג את עמו אך בכבדות, ואחרי כן שחזר לסרב, המיתו ה', והוא גמר הנפילה באומרו (שם שם ל) **וירא ישראל את מצרים מת כו'**.

**ועל דרך זה היה פה**. כי תחילה **זכות העומר** שבאותו היום הכה את האהל, הוא השר אשר מדין בצלו יחיו, **וייפול** מגדולתו, ומה שהיה משפיע מכוחו מלמעלה למטה נהפך, כי השיב פניו למעלה ואחוריו אל עמו. וזהו **ויהפכהו למעלה** על כורחו. ולהיותו מתחזק שלא היה ההתהפכות ברצונו, על כן **ונפל האוהל** לגמרי ממצבו וממעמדו נהרס לגמרי. ומאליו נשמע שבהכשל עוזר, יפול עוזר.

**יד ויען רעהו ויאמר אין זאת בלתי אם-חרב גדעון בן-יואש איש ישראל,**  
**נתן האלהים בידו את-מדין ואת-כל-המחנה:**

ויהי כשמוע רעהו את דברי החלום אפשר הבין בדברים, או כי מאת ה' הייתה שומה בפיו להשיב ולומר אין זאת בלתי אם חרב כו' איש ישראל כי נתן האלוהים בידו את מדין. והוא כי אין זה פתרון הדברים, כי אם שבראותו איך כח המאהיל עליו, שהוא השר, נפל. אז אמר כמאמר עוזא שרו של מצרים, איך יתכן יפיל ה' את מדין ביד חרב ישראל, אשר הללו עובדי עבודת אלילים והללו עובדי עבודת אלילים. אך אין זאת בלתי אם חרב גדעון בן יואש איש

ישראל, כלומר כי חרבו בלבד היא השלטת. ולא כללות ישראל, כי אם איש ישראל, כי אותו ראה ה' צדיק לפניו בדור ההוא, ונתן האלוהים בידו את מדין כו'.

**טו וַיְהִי-כִשְׁמַע גִּדְעוֹן אֶת-מִסְפַּר הַחִלּוּם וְאֶת-שִׁבְרוֹ  
וַיִּשְׁתַּחֲוֶה וַיֵּשֶׁב אֶל-מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר קוּמוּ כִּי-נָתַן ה' בְּיָדְכֶם אֶת-מַחֲנֵה מִדְיָן:**

הוא מספר חלוקות החלום:

**אחת ויכהו ויפול,**

**שנית ויהפכהו,**

**שלישית ונפל האהל.**

כי זה מורה על הדרגות נפילת השר כמדובר, כי מבלי מאמר המשיב הבין הוא בדברים ענין הפתרון, וכן ראה **את שברו**. ואינו הפתרון כמדובר שרעהו לא פתר, כי אם שהשיב על קושי הנפל על ענין פתרון החלום, אך אמר שראה **את שברו** שהוא את תקוותו, כמה דאת אמרת (תהלים קיט קסו) שברתי לישועתך ה'. כי ראה כי שם ה' בפיו את מה שהיה הוא מקווה לשמוע כי ינתן מדין בידו, כי לא אמר אין זה בלתי אם חרב ישראל, כי אם חרב גדעון, **נתן ה'** בידו את מדין, כי זאת הייתה תקוותו. אז נחרץ **ויאמר קומו וכו'**. ומענותנותו לא אמר **נתן ה'** בידי, אלא **בידכם את מחנה מדין כו'**.

**טז וַיַּחַץ אֶת-שְׁלֹשׁ-מֵאוֹת הָאִישׁ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים**

**וַיִּתֵּן שׁוּפְרוֹת בְּיַד-כָּלם וְכַדִּים רִיקִים וְלִפְדִּים בְּתוֹךְ הַכַּדִּים:**

**ראוי לשים לב** אל איזה סמך ורמז לעשות הדברים האלה.

ואפשר כי עשה כן לזכור זכות התורה וזכות אבות. והוא, כי במתן תורה היו שלשה דברים: **קולות ולפידים ושופר**. כמה דאת אמרת (שמות כ טו) **וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר ואת ההר עשן**. כך עשה הוא **קולות של שיבור הכדים, ולפידים ושופרות**, וההר עשן מהלפידים. ואז **וירא העם וינועו** נגד אויביהם.

**וגם זכות אבות** ביד ימינם הוא **אברהם**:

כי **השופרות** תוקעים ולא מריעים שהוא זכות אברהם,

**ולפידי אש זכר ליצחק** ביד שמאלם,

**והקול קול יעקב בשבירת הכדים**, שגם בהם רמז ליעקב שנשאר יעקב לבדו (בראשית לב כד), ואמרו ז"ל אל תקרי לבדו אלא לכדו, וזכר לדבר שגם פה בזכותו יצילם ה', כאשר אז הציל את יעקב מן שרו של עשו.

גם יתכן זכר עשה למלחמת אברהם את ארבעה מלכים גדולים במתי מעט, שהיה הוא ואליעזר שעולה שמו בגימטריה שי"ח. כך פה היו שלש מאות איש, נשארו שמונה עשר הוא ירבעל במספר קטן עולה ט"ו, ובשלשה דברים שופרות וכדים ולפידים הרי י"ח (נשארו י"ח).

**יח ותקעתי בשופר אנכי וכל-אשר אתי**

**ותקעתם בשופרות גם-אתם סביבות כל-המחנה ואמרתם לה' ולגדעון:**

וציווה שיקראו לה' ולגדעון. שהלא כמו זר נחשב ישתף שם שמים עם שמו. אך במה שכתבנו שבישראל דרך כלל לא היה זכות כי אם לגדעון לבדו, כי על כן אמר לו הוא יתברך **לך בכחך זה והושעת את ישראל כו' כי אהיה עמך והכית את מדין כאיש אחד** (לעיל ו' יד, טז). מה עשה, אמר: אם יאמרו לישראל, אין להם זכות, אם אומר לגדעון, אין ראוי, כי לה' התשועה, על כן אמר לה' שהוא העיקר, ואגב **ולגדעון**. ולבלתי הזכיר [גדעון] כלל אין ראוי, כי טוב להזכיר הזכות בעת הפועל, כי השטן מקטרג בשעת הסכנה.

## פרק ח

**ו יאמר שרי סכות הכף זבח וצלמנע עתה בידך כי-נתן לצבאך לחם:**

**ז ויאמר גדעון לכן בתת ה' את-זבח ואת-צלמנע בידי**

**ודשתי את-בשרכם את-קוצי המדבר ואת-הברקנים:**

**ח ויעל משם פנואל וידבר אליהם קזאת ויענו אותו אנשי פנואל כאשר ענו אנשי סכות:**

**ט ויאמר גם-לאנשי פנואל לאמר בשובי בשלום אתך את-המגדל הזה:**

הנה **לאנשי סוכות** השיב יותר בכעס, שאמר **לדוש בשרם** (פסוק ז), ואת **אנשי פנואל** לא אמר כי אם שיתוך את **המגדל** בלבד (פסוק ט), ואחר כך **הרג את כל אנשי העיר** (פסוק יז). אך יהיה, כי **בסוכות** לא ערבו אל לבם להשיב כך רק **השרים** (פסוק ו), על כן עליהם לבדם חרה אפו לדושם כאשר אמר, אך **בפנואל** כל אנשיה ענו כך (פסוק ח), ועל כן על כולם היה הקצף. על כן אמר בלבד: אם אומר להם להורגם, אולי יתקבצו עם אנשי סוכות ונאספו עלי והכוני ואני מתי מספר שלש מאות איש, על כן לא הגזים להמית כי אם **אתוך את המגדל הזה**, למען יחשבו שלא יטיל כעסו כי אם על המגדל לבדו, ולא יתחברו עליו עם אנשי סוכות.

וזוהו אומר -

**ט ויאמר גם-לאנשי פנואל לאמר בשובי בשלום אתך את-המגדל הזה:**

כלומר שעם היות כוונתו להורגם גם הם כשרי סוכות, מה שערב אל לבו לאמר בפירוש לא היה רק **בשובי בשלום אתוך את המגדל הזה**. וזה אומר **לאמר**.

**ומן הטעם הזה,** בשובו לא התחיל באנשי פנואל, פן אנשי סוכות אשר ייעד להמית יבואו לעזרת פנואל על כי ייעדם להמית, רק בא **מלמעלה החרס** (פסוק יג) לפגוע תחילה **בסוכות**, ועשה בהם משפט כתוב, ולא פחד **מאנשי פנואל** כי היו חושבים שחרב לא יעבור בארצם כי אם נתוץ מגדלם, על כן לא יצאו לעזרת שרי סוכות. ואף גם בבואו אחרי כן לנתוץ המגדל לא עמדו נגדו, והניחוהו לנתוץ, בחשבם כי יאמר די בזאת, אך אחרי ניתוץ מגדל עוזם עשה את אשר זמם **ויהרוג את אנשי פנואל** (פסוק טז).

**כז ויעש-אותו גדעון לאפוד ויצג אתו בעירו בעפרה**

**ויזנו כל-ישראל אחריו שם ויהי לגדעון ולביתו למוקש:**

יתכן כי עשה כן על כי **האפוד** של הכהן הגדול הוא מכפר על עבודת אלילים (ערכין טז א), על כן זכר עשה לנפלאותיו יתברך, כי לא הביט אל העבודת אלילים שעבדו, ויזכור את אפוד הכהן גדול ויצילם מיד מדין. על כן משלל מדין עשה אפוד, למען ישכילו לבלתי שוב עוד לעבודת אלילים, כי זה הפכה ומנגדה, ואילו יביטו לפרוש הימנה, כי לאו בכל שעתא מתרחיש ניסא להגן על השוגים בעבודת אלילים, והמה היפנו ויזנו אחריו כי אמרו לעובדו אם הוא הצילם.

**כט וילך ירבעל בן-יואש וישב בביתו:**

ולהורות כי לא חפץ גדעון בשררה, על כן **וילך ירבעל בן יואש וישב בביתו**.

## פרק ט

**ח הלוך הלכו העצים למשח עליהם מלך ויאמרו לדית (מלוקה) [מלכה] עלינו:**

כיוון יותם לומר כי לאחת משלש בחינות ימליכו עליהם מלך:

**או להכבד בו לחשיבותו,**

**או ליהנות על ידו** משלל מלחמותיו אשר יקח, כעניין המלבישכם שני עם עדנים (שמואל ב, א

כד) וכמלך דוד שהיה מחלק שלל האויבים בכל ערי ישראל,

**או להיות שמחים בטוחים מאויבים** על ידי המלך שאין אויבים שולחים יד באחת הערים,

ביודעם כי המלך יאסוף כל חילו עליהם ועל ידו כל היושבים תחתיו, בטוחים ושמחים איש תחת גפנו ותחת תאנתו.

אך מי שאין בו אחד מאלו, הלא יחפרו ויבושו כל הממליכים אותו.

ועל כן נשא משלו אל העצים שבקשו להמליך את הזית, שעל ידו נמשך כבוד, הוא אור שמנו, כמה דאת אמר (ישעיהו כד טו) באורים כבדו ה', וכן דרך לכבוד אנשים להדליק נרות בריבוי.

**ט ויאמר להם הזית החדלתי את-דשני אשר-בי יכבדו אלהים ואנשים**

**והלכתי לנוע על-העצים:**

על כן השיב הזית החדלתי את דשני אשר בי יכבדו אלהים ואנשים כו', לומר אם הכבוד היה נמשך ממני תמיד, הייתם מתכבדים בי. אך החדלתי את דשני, כלומר הנה לא יבצר מהיות זמן שהחדלתי דשני, שהוא ממסיקת הזתים עד שובו לטעון שהוא רוב השנה, נמצא שאין כבוד נמשך תמיד ממני, ואיך תתכבדו בי, אם גם ממני נמנע כבוד גדול כזה של אלהים ואנשים ואני משולל ממנו.

**י ויאמרו העצים לתאנה לכי-את מלכי עלינו:**

ובראותם שאין הנאת הכבוד בקשו הנאת המועיל, וילכו אל התאנה שבה תאנים טובות ומתוקות ליהנות מהם.

**יא ותאמר להם התאנה החדלתי את-מתקי ואת-תנובתי הטובה והלכתי לנוע על-העצים:**

אחר שנלקטו תאני ממני, באופן שאין ההנאה ממני מתמדת.

**יב ויאמרו העצים לגפן לכי-את [מלכי] עלינו:**

אז בראות שאין הנאת המועיל, הלכו אחר הנאת שמחה ורצון טוב שהוא יין הגפן, משל אל המלך שעל ידו שמחים וטובי לב מביטחון מהאויבים.

**יג ותאמר להם הגפן החדלתי את-תירושי המשמח אלהים ואנשים**

**והלכתי לנוע על-העצים:**

ואין שמחתי מתמדת בי, ומה גם לשמח את זולתי.

**יד ויאמרו כל-העצים אל-האטד לך אתה מלך-עלינו:**

אז הלכו אל האטד המשולל משלשתן עולם ועד, ויאמרו לו לך אתה מלך עלינו.

**טו ויאמר האטד אל-העצים אם באמת אתם-משחים אתי למלך עליכם**

**באו חסו בצלי ואם-אין תצא אש מן-האטד ותאכל את-ארצי הלבנון:**

ויהי כשמעו, אמר הלא משחים אתם בי כי אין בי שום דבר מכל שלשת הדברים שעליהם ימליכו מלך. לכן אם באמת אתם אומרים ולא דרך היתול, באו חסו בצלי הקטן, ואם תהתלו בי תצא אש כו'.



והנמשל, כי **אבימלך** לא היה לו כבוד, כי בן פילגש הוא, ולא הנאה ולא שמחת תשועה כי דם אחיו על ראשו ולא יצליח, ואדרבה הוא קוץ מכאיב שהרג את אחיו (פסוק ה) וקל לאחוז בו האש כאטד לשרוף העצים והם בו.

**כח ויאמר געל בן-עבד מי-אבימלך ומי-שכם כי נעבדנו:**

**הלא בן-ירבעל וזבל פקידו עבדו את-אנשי חמור אבי שכם ומדוע נעבדנו אנחנו:**

יראה הפסוק הזה משולל הבנה. ופירושו, **ויאמר געל בן עבד מי אבימלך ומי שכם**, כלומר מאין ולאין זה עם זה, מי זה ומי זה, כלומר זה משבט אחד ושכם משבט אחר, **כי נעבדנו** בני שכם. ואם הוא על כי ירבעל לקח אשה משכם ונמשך בני שכם אחר האשה להשתעבד, הלא זה מעשה חמור אבי שכם ששעבד בני שכם אחר דינה. לכן מטעם זה **ירובעל וזבול פקידו עבדו את אנשי חמור אבי שכם** המשתעבדים אחר האשה, אך לא כן אנחנו, ועל כן **ומדוע נעבדנו אנחנו** שאין לנו מידת חמור ואנשיו.

## פרק יא

**ו ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין ונלחמה בבני עמון:**

**ז ויאמר יפתח לזקני גלעד הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מבית אבי ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם:**

**ח ויאמרו-זקני גלעד אל-יפתח לכן עתה שבנו אליך והלכת עמנו ונלחמת בבני עמון והיית לנו לראש לכל יושבי גלעד:**

הנה ראש הוא כמלך, אך **קצין** הוא שר שוטר ומושל בלבד. והנה בלכתם לקחתו לא נדרו לו שיהיה להם לראש רק **לקצין**, על כן לא נתפייס.

ויען להם:

**ז ויאמר יפתח לזקני גלעד הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מבית אבי ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם:**

אז ענו ואמרו :

**ח ויאמרו-זקני גלעד אל-יפתח לכן עתה שבנו אליך והלכת עמנו ונלחמת בבני עמון והיית לנו לראש לכל יושבי גלעד:**

**לכן עתה שבנו אליך**, לומר על מה שגירשנוך על כן לא שלחנו לך שליח אחריו, כי אם ששבנו בעצמנו לכבודך לתקן את אשר עיוותנו, לפייסך, ויצא זה תחת זה, וידענו שהקפדת על אמרנו (פסוק ו) **והיית לנו לקצין** ולא לראש, אך לא אמרנו כך אלא טרם תעשה המלחמה, כי אמרנו **והיית לנו לקצין ונלחמה כו'**, וטרם תלחם די לך גדר **קצין**. אך עתה עשה זאת אפוא **ונלחמת בבני עמון** תחילה, ואחר כך שתנצח **והיית לנו לראש**. וגם למעלה (פסוק ו) לא אליו ייחסו המלחמה כי אם אליהם, אך עתה שנדרו לעשותו ראש, זולת הקדימה אמרו **ונלחמת**, שיהיה הוא הלוחם בעצם.

**ט ויאמר יפתח אל-זקני גלעד אם-משיבים אתם אותי להלחם בבני עמון ונתן ה' אותם לפני אנכי אהיה לכם לראש:**

אז השיב ואמר, הלא אמרתם **ונלחמת כו' והיית לנו לראש** (פסוק ח), הנה תליתם הדבר במה שאלחם אני, ירא אני פן ה' יפילם לפני ומלחמתי לא תושיע לי, הלא תאמרו לא נדרנו לתתך ראש כי אם בהיות הניצוח על ידי מלחמתך, אך לא אם ה' ילחם לכם. על כן אמר **אם משיבים אתם אותי להלחם**, כלומר בעצמי ולא אנצח בעצמי, כי אם **ונתן ה' אותם לפני** מבלי אלחם, עם כל זה **אנכי אהיה לכם לראש**.

**י ויאמרו זקני-גלעד אל-יפתח ה' יהיה שמע בינותינו אם-לא כדברך כן נעשה:** שאף אם לא תלחם, ויתנם ה' לפניך **כן נעשה**, ולא כדברנו שאמרנו **ונלחמת כו'**.

**יא וילך יפתח עם-זקני גלעד וישימו העם אותו עליהם לראש ולקצין וידבר יפתח את-כל-דבריו לפני ה' במצפה:**

**ועוד הוסיפו** מיד בלכתו אליהם כי טרם ילחם שמו אותו **לראש ולקצין**, שהוא שמלכד היותו ראש גם לא יושם אחר לקצין, כי אם שהוא לבדו יהיה הראש והקצין. **וידבר יפתח את כל דבריו לפני ה'** שיהיה **לעד** ביניהם.

**טו ויאמר לו כה אמר יפתח לא-לקח ישראל את-ארץ מואב ואת-ארץ בני עמון:**

הנה בתשובתו זאת יש אריכות דברים ודקדוקים והערות ניכרים אין צורך לכותבם. ואומר כי בא להכזיבו בכל אשר אמר. אשר אמרת (פסוק יג) **כי לקח ישראל**, שקר הוא כי **לא לקח ישראל**, ולא לבם הלך לקחתם כי אם ה' נתן. ומה שאמרת **את ארצי**, לא ארצך ולא של מואב הייתה כי אם של אמורי, והוא כי עמון ומואב טהרו בסיחון.

**טז כי בעלותם ממצרים וילך ישראל במדבר עד-ים-סוף ויבא קדשה:**

**יז וישלח ישראל מלאכים אל-מלך-אדום לאמר אעברה-נא בארצך ולא שמע מלך אדום וגם אל-מלך מואב שלח ולא אבה וישב ישראל בקדש:**

ואשר אמרת (פסוק יג) **בעלותו ממצרים כו'**, שמורה כי מאז עלו כיונו לקחת את ארצם על שלא קדמום בלחם ובמים בצאתם ממצרים, גם זה שקר, כי בעלותם ממצרים וילך ישראל במדבר עד ים סוף, שהסבו דרך המדבר ים סוף שהוא במזרח של מצרים. ואילו הייתה כוונתם לקחת ארץ עמון ומואב, היה להם לקצר ולבוא דרך צפונה של ארץ מצרים לדרומה של ארץ כנען, אשר שם עמון ומואב.

ועוד שגם אחר ארבעים שנה **ויבא קדשה**, שהוא בצד אדום ולא בצד מואב או עמון. ומה שישבו אחר כך מול מואב לא היה כי אם על שלא הניחום אדום לבוא אל ארץ כנען בגבולם, כי [יז] **וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום לאמר אעברה נא בארצך, ולא שמע**.

**ושמא תאמר** למה לא שלח אל מלך מואב, אך יורה כי אחריהם היו באים, לזה אמר **וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה**, ועל כן לא קרבו אליו, כי אם **וישב העם בקדש** שבארץ אדום.

**יח וילך במדבר ויסב את-ארץ אדום ואת-ארץ מואב ויבא ממזרח-שמש לארץ מואב ויחננו בעבר ארנון ולא-באו בגבול מואב כי ארנון גבול מואב:**  
והראיה כי לא לב ישראל הלך להצר את מואב ועמון, כי הלא הביטה וראה כמה רחקו מהם, כי הנה **וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב ויבא ממזרח שמש כו' ולא באו בגבול מואב**, באופן שלא לקח ישראל כי אם ה' נתן.

כי הנה -

**יט וישלח ישראל מלאכים אל-סיחון מלך-האמרי מלך חשבון ויאמר לו ישראל נעברה-נא בארצך עד-מקומי:**

שאפילו בהיות חשבון ביד סיחון לא רצו לקחתה כי אם לעבור בה בלבד, אלא שעל שלא רצה

**כ ולא-האמין סיחון את-ישראל עבר בגבולו**

**ויאסף סיחון את-כל-עמו ויחננו ביהצה וילחם עם-ישראל:**

ואז ה' לקח, כי שלא בדרך טבע.

**כא ויתן ה' אלהי-ישראל את-סיחון ואת-כל-עמו ביד ישראל**

**ויכנס ויירש ישראל את כל-ארץ האמרי יושב הארץ ההיא:**

הנה כי ה' לקח וה' נתן לעמו. ואם היינו עוברים מצות ה' לקחת עיר מואב לא היה נותן בידם את סיחון ואת ארצו.

**כב ויירשו את כל-גבול האמרי מארנון ועד-היבק ומן-המדבר ועד-הירדן:**

ועל מה שאמרתי (פסוק טו) כי אינה עתה ארץ מואב כי אם ארץ האמורי כי עמון ומואב טיהרו בסיחון, הנני אומר כי **ויירשו את כל גבול האמורי מארנון ועד היבק ומן המדבר ועד הירדן**, שהוא כל מה ששאלת, כי גבול עמון ומואב.

**כג ועתה ה' אלהי ישראל הוריש את-האמרי מפני עמו ישראל ואתה תירשנו:**

**כד הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש**

**ואת-כל-אשר הוריש ה' אלהינו מפנינו אותו תירש:**

ואשר אמרת (פסוק יג) **ועתה השיבה אתה בשלום**, לא כן דברת, כי **ועתה ה' אלוהי ישראל הוריש כו'**, לומר כי הרוגי מלכות נכסיהם למלך, לכן אחר שהמלך הקדוש **ה' אלוהי ישראל הוריש את האמורי מפני עמו**, נכסי האמורי למלך שהוא לעמו שהורישו מפניו ולהם ליירש אותו, אך האם ואתה תירשנו לא כן הוא, כי **אשר יורישך כו' אותו תירש, ואת כל אשר כו'.**

**כה ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן-צפור מלך מואב**

**הרב רב עם-ישראל אם-נלחם נלחם בם:**

**ושמא תאמר** כי אין זו ירושה, כי אם שהיה גזל ביד סיחון, ובמות הגזלן ישוב לבעליו הראשונים שהם מואב, זה לא יתכן כי האם **טוב טוב אתה מבלק בן צפור וגו' הרוב רב** בדין **עם ישראל**, לומר שהם היורשים אחרי מות הגזלן שהיו קרוב למיתה.

**ואם תאמר** שלא רב לקחת בדין שלא ישמעו, היה לו לקחת כמוך לומר השיבו אתה בשלום או להלחם, אך **נלחום** האם **נלחם בם** כאשר אתה עושה, ואז היה יותר ראוי, שעדיין לא החזיקו ישראל במקום, ולא עתה –

**כו בשבת ישראל בחשבון ובבנותיה ובערעור ובבנותיה ובכל-הערים אשר על-ידי ארנון**

**שלוש מאות שנה ומדוע לא-הצלחתם בעת ההיא:**

**כז ואנכי לא-חטאתי לך ואתה עשה אתי רעה להלחם בי ישפט ה' השפט היום בין בני ישראל ובין בני עמון:**

**ושמא תאמר** כי הלא עתה זה שמונה עשרה שנה השליטנו ה' בישראל, ומה גם בארץ האמורי כאומרו למעלה וירעצו **כו' את כל בני ישראל אשר בעבר הירדן בארץ האמורי כו'**, ואין זה כי אם שארץ האמורי גזולה היא בידכם, על כן השליטנו בחלק ההוא, הנה אין זה על שחטאתי לך כי אם על שחטאנו לה'. וזהו **ואנכי לא חטאתי לך**, כלומר שאם חטאנו לא לך כי אם לה', לכן **ישפט ה' השופט היום בין בני ישראל ובין בני עמון**. ובאומרו **היום**, כיוון שאם חטאנו ונתחייבנו להשתעבד לבני עמון, זה היה בימים ראשונים, אך היום כבר שבנו והתוודינו, והוא יתברך שופט באשר הוא שם, וזהו **ה' השופט היום**, כי ה' הוא השופט דבר יום ביומו.

לא וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדִּלְתִּי בֵּיתִי לִקְרָאתִי בְּשׁוּבִי בְּשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן  
וְהָיָה לֹה' וְהַעֲלִיתִהוּ עוֹלָה:

אמר והיה לה', כלומר מעתה אני מקדישו לה', ואז והעליתיהו עולה.

לֹד וַיָּבֹא יִפְתָּח הַמַּצְפָּה אֶל-בֵּיתוֹ וְהָנָה בָּתוּ יֵצֵאת לִקְרָאתוֹ בְּתַפִּים וּבְמַחֲלוֹת  
רַק הָיָה יַחֲדָה אֵין-לוֹ מִמֶּנּוּ בֶן אוֹ-בֵת:

אומרו אין לו ממנו, יהיה כי היה מגדל יתום בתוך ביתו או מגדל בן חברו לתורה שהוא כאילו ילדו (סנהדרין יט ב), שהוא בן ולא ממנו, רק זו יחידה לו ממנו.

לֹה וַיְהִי-כִּרְאוֹתוֹ אוֹתָהּ וַיִּקְרַע אֶת-בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר

אָהָה בִּתִּי הַכֹּרֵעַ הַכֹּרַעְתָּנִי וְאַתָּה הֵייתָ בְּעֶכְרִי וְאַנֹכִי פְצִיתִי-פִי אֶל-ה' וְלֹא אוֹכַל לְשׁוֹב:

ויקרא את בגדיו כקורע על מיתתה. ויאמר וגו' הכרע וכו', לומר על מיתתך אהיה הכרעה כפולה שאין לי זולתך. וזהו הכרע הכרעתני ואת היית בעוכרי, שאם אבקש התרה אצטרך להשפיל עצמי ולהכריע עצמי אצל פינחס להתיר לי, כי אהיה נעכר לפניו, ואת גורמת נמצאת את בעוכרי גם כן.

לו וַתֹּאמֶר אֵלָיו אֲבִי פְצִיתָה אֶת-פִּיךָ אֶל-ה' עָשָׂה לִי כְאֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּיךָ

אַחֲרֵי אֲשֶׁר עָשָׂה-לְךָ ה' נְקֻמוֹת מֵאִיְבֶיךָ מִבְּנֵי עַמּוֹן:

ולא תבקש התרה ולא אהיה בעוכריך.

## פרק יג

א וַיִּסְפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה' וַיִּתְּנֵם ה' בְּיַד-פְּלִשְׁתִּים אַרְבָּעִים שָׁנָה:

ב וַיְהִי-אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי וּשְׁמוֹ מְנוּחַ וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא יֵלְדָה:

**ראוי לשים לב:**

א. אל ייתור אומרו (פסוק ב) ולא ילדה, כי מי לא ידע שאם הייתה עקרה שלא ילדה, וכן באומרו (פסוק ג) את עקרה ולא ילדת.

ב. ועוד, כי באומרו את עקרה ואומרו והרית יראה שלא הרתה, ואיך יאמר (פסוק ה) הנך הרה, האם נתעברה בעוד שהמלאך היה מדבר עמה?

ויש אמרו (במדבר רבה י ה) שהיה תוך שלשה ימים של קליטת הזרע ועודנו מדבר עמה נקלט הזרע ואמר לה הנך הרה.

**עוד אפשר**, כי מתחילה אמר **ויהי איש אחד וכו' ואשתו עקרה, ולא שילדה** תחילה ואחר כך נתעקרה מחמת חולי או מקרה, אחר ואחר כך נתקנה, כי אם שהייתה **עקרה** בטבע **שלא ילדה** מעולם, שהכוונה עתה הוא פלא עצום מאד.

וזה מאמר המלאך:

**ג וַיֵּרָא מִלֶּאכָה ה' אֶל-הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִנֵּה-נָא אֶת-עֲקֶרְךָ וְלֹא יִלְדֶּתְ וְהָרִית וְיִלְדֶּת בֶּן:**  
**ד וְעַתָּה הִשְׁמְרִי נָא וְאַל-תִּשְׁתִּי יַיִן וְשִׁכָר וְאַל-תֹּאכְלִי כָל-טָמֵא:**  
 ולא ילדת מעולם, ועם כל זה **והרית וילדת בן**, כלומר מה שוהרית כבר וילדת בן.

**ה כִּי-הֵנֶךְ הָרָה וְיִלְדֶּת בֶּן וּמוֹרָה לֹא-יֵעָלָה עַל-רֹאשׁוֹ כִּי-נָזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנֶּעֱר מן-הַבֶּטֶן**  
**וְהוּא יִחַל לְהוֹשִׁיעַ אֶת-יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים:**

ולהיות כי עדיין לא הורגש הריונה שהיה בראשית עיבורה, למען מאז יזון הוולד מראשיתו לא יהיה מאז שאסור לנזיר ולא מדבר טמא, וזה יורה אומרו **כי הנך הרה**, שאם היה עוברה ניכר מה חידוש הוא **הנך הרה**.

וטעם אל היותו **נזיר מן הבטן** יתכן במה שראינו שנזכרה רעתם ולא תשובתם. כי אחר אשר נאמר (פסוק א) **ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויתנם ה' ביד פלשתים ארבעים שנה**, מיד הוא אומר [ב] **ויהי איש אחד מצרעה כו'**, ולא נאמר כי שבו מדרכם ויתן להם מושלים בישראל. על כן כשגזרה חכמתו יתברך להטיב לעמו, ביקש איש להשרות עליו רוח ה' לפעמו ולחזקו נגד פלשתים, ולא היה מספיק שלמותו לחול שם ה' עליו. על כן גזרה חכמתו יתברך להכינו מן הבטן בנזירות שעל ידי שנזר אלוהיו על ראשו יהיה ה' עמו, ועל ידי כן יעשה וגם יוכל. ועד ממהר לזה הוא כי כאשר גילחה אשתו מחלפות ראשו, נאמר (לקמן טז יט) **ותגלח את שבע מחלפות ראשו** [וגו'] **ויסר כחו מעליו**, שהוא על כי ה' לא היה עליו כאשר בהיות שער נזירותו בו, כאומרו (שם שם כ) **ותאמר פלשתים עליך שמשון כו' והוא לא ידע כי ה' סר מעליו**.

**ו וַתָּבֹא הָאִשָּׁה וַתֹּאמֶר לְאִישָׁהּ לֹאמַר אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי וּמָרָאֵהוּ כְּמָרָאֵה מִלֶּאכָה הָאֱלֹהִים נוֹרָא מְאֹד וְלֹא שְׁאַלְתִּיהוּ אִי-מִזָּה הוּא וְאֶת-שְׁמוֹ לֹא-הִגִּיד לִי:**  
**ק קשה אומרו לאמר** שאינו לאמר לזולת.

**וְעוֹד אומרו ולא שאלתיהו כו'**, למה במקום תלה הדבר בהעדר השאלה, ובשם בהעדר ההגדה. יהיה, כי היא ראתה אותו בדמות נביא הנקרא **איש האלוהים**, אך ראתה זיו פניו באופן הטלת מורא, שנבהלה מראות. ושאלה **את אישה** אולי יודע להבחין, וזהו אומרו **לאמר**, כי שאלה כדי שיאמר הוא לה מה שישפוט בשכלו, אם נביא הוא או מלאך. וזהו אומרו **איש**

**האלוהים בא אלי**, כלומר איש נביא, אך הנה מראהו כמראה מלאך האלוהים מלובש בתואר **איש**, ומה שיורה זה הוא כי היה נורא מאד, זיו פניו מבהיל מטיל אימה.

והנה ההבחנה הייתה אפשרית באחת משני פנים:

**או לשאול לו את מקומו** מאיזה עיר הוא,

**או מה שמו** אם יאמר שם איש או שם מלאך.

אמרה הנה על המקום **לא שאלתיהו אי מזה הוא**, כי הנה שאלה זאת תורה על היותו ודאי **איש**, ואין השאלה רק לדעת עירו, ולמה שראיתיו נורא מאד לא ערבתי אל לבי לשאול כאילו לאיש חומרי החשבתיו, פן יקפיד.

אך על שאלת **מה שמו** שזה אינו מורה על היות ודאי איש כי אם כמסתפקת, בזה לא הייתה קפידא על השאלה, ועל זה איני אומרת שלא שאלתי, כי אם **שהוא לא הגיד לי**, כלומר אך אנכי לא יבצר ששאלתי לו את שמו, כי אם **שהוא לא הגיד לי**.

**ז ויאמר לי הנך הרה וילדת בן ועתה אל-תשתי יין ושכר ואל-תאכלי כל-טמאה כי-נזיר אלהים יהיה הנער מן-הבטן עד-יום מותו:**

**ראוי לשים לב:**

**למה חיסרה** מדברי המלאך אומרו (פסוק ה) **ומורה לא יעלה על ראשו והוא יחל להושיע כו'**, והוסיפה על דבריו אומרה **עד יום מותו**.

אמנם הנה חסה על כבוד אישה פן ידאג באומרו למה החשיב אותה לדבר אליה ולא אליו, על כן התחכמה לבלתי אמור אליו שדבר לה כי אם מה שחייבה לעשות בעצמה, שהוא **אל תשתי יין ושכר ואל תאכלי כל טמא** (פסוק ה), אך **ומורה לא יעלה על ראשו** ואומרו **והוא יחל כו'**, שהוא דבר בלתי נוגע אליה, וכך היה יכול לאומרו אליו כמו שאמרו אליה, לא הגידה לו פן ידאג על שהחשיב אותה יותר ממנו.

ולתת טוב טעם אל צוותו אליה לשמור היא דיני נזירות, עם היותה היא בלתי נזירה, והיה די יהיה הזהירות אל הנער אחר היוולדו, על כן אמרה לו **עד יום מותו**, לומר כי כמו שהקפיד הוא יתברך על סוף ימיו שלא יפסק הנזירות, כך הקפיד על תחילתן, שאפילו מה שניזון במעי אמו מאשר היא אוכלת ושותה יהיה ממה שמותר לנזיר. על כן אמרה **עד יום מותו**.

**ועל פי הדברים האלה** שכוונתה הייתה לרמוז לו שמה שייחד הדבור אליה היה על היות דבר נוגע אליה, שעל כן הסתירה ענין **ומורה כו' כי הוא יחל כו'**, על כן אמר מנוח בתפילתו -

**ח ויעתר מנוח אל-ה' ויאמר בי אדוני**

**איש האלהים אשר שלחת יבוא-נא עוד אלינו ויזרנו מה-נעשה לנער היולד:**

כלומר מה שעד כה לא בא אלינו כי אם אליה בלבד, היה על בואו לומר מה שתעשה היא בעצמה, אך אם היה על מה שיעשה לנער כך היה הדבור נאות אלי כמו אליה, ועל כן עתה **יבוא אלינו** שהוא אל שנינו, כי אינו על דבר הנוגע אל האשה כי אם אל **הנער היולד**, והוא דבר שווה לשנינו. והוא, כי הוא לא ידע כי גם לאשה אמר על מה שנוגע אל הנער, כי הייתה יותר ראויה להראות המלאך אליה ממנו.

ועם כל זה -

### ט וַיִּשְׁמַע הָאֱלֹהִים בְּקוֹל מְנוּחַ

**וַיָּבֹא מֵלֶאכֶּה-הָאֱלֹהִים עוֹד אֶל-הָאִשָּׁה וְהָיָה יוֹשֶׁבֶת בְּשָׂדָה וּמְנוּחַ אִשָּׁה אֵין עִמָּה:**

להראות אל שניהם בהיותם יחד על ידי הכנת האשה שעמו. ועל כן בהיותם נפרדים בא אל מקום שהייתה היא בו, למען היא תקראנו ויראה גם אליו באמצעותה. וזהו **ויבא מלאך האלוהים עוד אל האשה כו' ומנוח אישה אין עמה**, לומר כי אחר ששמע ה' **בקול מנוח** להראות אל שניהם, כמאמרו באומרו **אלינו**, היה חפץ ה' לעשות כן, אלא **שמנוח אישה אין עמה**, שאילו היה עמה אל שניהם היה בא המלאך,

**י וַתִּמְהַר הָאִשָּׁה וַתֵּרֶץ וַתִּגְדַּל לְאִשָּׁה וַתֹּאמֶר אֲלֵיו הִנֵּה נִרְאָה אֵלַי הָאִישׁ אֲשֶׁר-בָּא בַּיּוֹם אֵלַי:**

אך עתה הוצרכה היא לקרא לו לאמר שיבוא עמה שיתגלה אל שניהם יחד. אז הבין הוא כי היא הייתה יותר מוכנת ממנו, כי על כן בא אליה ולא אליו כי אם באמצעותה.

על כן -

**יא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מְנוּחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ**

**וַיָּבֹא אֶל-הָאִישׁ וַיֹּאמֶר לוֹ הֲאֵתָה הָאִישׁ אֲשֶׁר-דִּבַּרְתָּ אֶל-הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אָנִי:**

**וילך** הוא אחרי אשתו, לשיהיה הגלוי אליה, ובאמצעותה ימשך גם אליו. אז **ויאמר מנוח** הנה אל האשה אמרת הנוגע אליה. אך -

**יב וַיֹּאמֶר מְנוּחַ עֲתָה יָבֹא דְבָרִיךָ מֵה-יְהוָה מִשְׁפָּט-הַנֶּעֱר וּמַעֲשָׂהוּ:**

עתה שאני עמה, **יבוא דברך מה יהיה משפט הנער ומעשהו**, כי בדבר זה אני והיא שווים.

**יד מִכָּל אֲשֶׁר-יֵצֵא-מִגִּפְן הַיָּין לֹא תֹאכַל וַיֵּין וְשֹׁכֵר אֶל-תִּשְׁתֶּךָ וְכָל-טִמְאָה אֶל-תֹּאכַל**

**כָּל אֲשֶׁר-צִוִּיתִיָּה תִשְׁמָר:**

והנה אשר יעשו לנער כבר נאמר באומרו **ומורה לא יעלה על ראשו** שלא יגלחוהו מיום היוולדו, כי שלא יאכילוהו טומאה או שלא ישקוהו יין אין צריך לאומרו כי קל וחומר הוא מאמו, והיה מהראוי יאמר כן המלאך אליו אך הוא ידע כי היא לא גלתה לו שאמר לה **ומורה לא יעלה על ראשו** מן הטעם האמור, על כן גם המלאך לבלתי הכזיבה לא פירש לו רק מה שהיא



פירשה לו **מכל אשר יצא מגפן כו' וכל טומאה וכו'**, אך ענין **ומורה כו'** אמר סתם **כל אשר צויתיה תשמור**.

**טו ויאמר מנוח אל-מלאך ה' נעצרה-נא אותך ונעשה לפניך גדי עזים:**

**טז ויאמר-מלאך ה' אל-מנוח אם-תעצרני לא-אכל בלחמך ואם-תעשה עלה לה' תעלנה**

**כי לא-ידע מנוח כי-מלאך ה' הוא:**

**יז ויאמר מנוח אל-מלאך ה' מי שמך כי-יבא (דבריו) [דברך] וכבדנוך:**

### **ראוי לשים לב:**

**א. מה הייתה כוונת מנוח בעצירה זו**, אם הוא כדי להאכילו מגדי העזים, היה לו לומר ונעשה לך ולא **ונעשה לפניך**.

**ב. ועוד**, בתשובת המלאך באומרו (פסוק טז) **לא אוכל בלחמך**, כי הראוי יאמר לא אוכל בבשרך כי מנוח לא הזכיר לו לחם.

**ג. ועוד אומרו ואם תעשה עולה לה' תעלנה**, מי לא ידע כי העולה לה' היא.

**ד. ועוד אומרו כי לא ידע מנוח כו'**, כי הנה טבע מלת "כי" לנתינת טעם על הקודם, מה שלא יצדק בזה כלל.

**ה. ועוד למה לא שאל מה שמו מתחילה כי אם אחר ענין זה** (פסוק יז).

**ו. ועוד אומרו מי שמך**, והראוי יאמר מה שמך.

**טו ויאמר מנוח אל-מלאך ה' נעצרה-נא אותך ונעשה לפניך גדי עזים:**

אך אמר מנוח **נעצרה נא אותך**, כלומר לאכול פת לחם, וגם **ונעשה לפניך**, בעודך עצור לאכול, **גדי עזים** כלומר קרבן לה', אך חפצנו הוא לעשותו **לפניך**, למה כי ה' עמך, ועל כן טוב ונכון הוא לעשות קרבן לה' במקום אשר הוא שורה, כי משכן ה' אתה שהוא שורה עליך, כי עיקר הקרבן הוא במקום השראת שכינה, כי על כן נבחר מזבח אשר במקדש.

**טז ויאמר-מלאך ה' אל-מנוח אם-תעצרני לא-אכל בלחמך ואם-תעשה עלה לה' תעלנה**

**כי לא-ידע מנוח כי-מלאך ה' הוא:**

אז השיב על ראשון ראשון. אם לאכול אי אפשר **לא אוכל בלחמך**, כלומר כי מלאך אני, כי אם לחם אבירים. ועל מה שאמרת **ונעשה לפניך כו'**, מה צורך תעשה בפני הלא **לה' תעלנה**. ואם יהיה בפני, הלא יראה כי אלי אתה זובח ולא לה' אשר הוא שורה בי, ועל כן טוב הוא שלא בפני. וכל זה שאמר לו **לא אוכל בלחמך כו'**, הוא על **כי לא ידע מנוח כי מלאך ה' הוא**. ועל כן אמר אליו דברים שיבין וישכיל כי מלאך ה' הוא, כי לחם אנשים לא יאכל, ושלא טוב לזבוח לפניו בל יראה כזובח לאלוהים בלתי לה'.

### יז וַיֹּאמֶר מְנוּחַ אֶל-מִלְאךְ ה' מִי שָׁמַךְ כִּי-יָבֹא (דְּבָרֶיךָ) וְכַבְדִּנִּי:

ועם כל זה לא הבין כי אם שנסתפק, כי עד כה חשב כי איש אלוהים הוא, ועתה על ידי הדברים האלה נכנס ספק בלבו. ולגלות הדבר שאל את שמו, ואמר **מי שמך כו'**, לומר הנה אפשר כי מלאך אתה ועל כן אמרת **לא אוכל בלחמך**, ואם כך הוא **מי שמך**. ורמז לו כי אם מלאך הוא קרוב הדבר כי מיכאל הוא, כי אשר בא לבשר את שרה על עברה הוא אשר בא לבשר עתה על עיבור אשתו. וזהו אומרו **מי** ולא אמר מה, לרמוז על מיכאל. ואם איש אלוהים אתה, ומה שאמרת **לא אוכל בלחמך**, הוא כי לחשיבותך איני כדאי תאכל בלחמי, אם כן לפחות אהיה כדאי לכבד ולהזמין את זולתך קטון מערכך מהקרובים אליך בבואו מזכיר שמך, שיאמר לאיש אלוהים פלוני אני, וכי **יבא דברך** בפיו **וכבדנך** בהיטיב לו.

### יח וַיֹּאמֶר לוֹ מִלְאךְ ה' לָמָּה זֶה תִּשְׁאַל לְשְׁמִי וְהוּא- (פְּלִיא) [פְּלִי:]

אז השיב לו **למה זה תשאל לשמי**.

**והנכון באמת** הוא מאמר חז"ל במדרש רבה שאמרו כי לפי פעולת המלאך משתנה שמו. ולכן עתה שבאתי על עסק נזירות שנאמר בו (במדבר ו ב) איש כי יפליא כו', אני נקרא **פלאי**.

### יט וַיִּקַּח מְנוּחַ אֶת-גְּדֵי הָעֵצִים וְאֶת-הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל-הַצּוּר לֵה'

**וּמִפְּלֵא לַעֲשׂוֹת וּמְנוּחַ וְאִשְׁתּוֹ רָאִים:**

ובראות מנוח כי החלוקה האחת מלהסעיד אותו איננה, עשה השנית והיא להעלות **גדי העצים ואת המנחה לה'**, ויעל על הצור לה' שהוא שהעלהו לה' קרבן.

**ושמא תאמר** הלא המלאך אמר (פסוק טו) שלא יעלה העולה לפניו פן יראה כי לא לה' היה מקריב כי אם למלאך, ואיך היה עתה מעלה העולה לפניו, לזה אמר **ומפליא לעשות כו'**, לומר כי אותו שהפליא והפריש עצמו לעשות מנוח העולה הוא המלאך, לא היה לפני העולה כי אם מרחוק, במקום שמנוח ואשתו עומדים ומביטים איך אש מן השמים בא ואוכל העולה, שם היה גם הוא מביט עימהם, באופן שלא יראה כי אליו היו מקריבים, כי אדרבה הוא היה עם המקריבים מביט אל העולה. וזהו **ומפליא לעשות**, שהוא המלאך עם **מנוח ואשתו** שלשתם **רואים**, כי מעמד שלשתם היה יחד, שלשתם רואים, ולא שהיה הוא אשר נעשת לו העולה **ומנוח ואשתו לבדם רואים**.

אך -

### כ וַיְהִי-בַעֲלוֹת הַלֵּב מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשְּׁמִימָה

**וַיַּעַל מִלְאךְ-ה' בְּלֵב הַמִּזְבֵּחַ וּמְנוּחַ וְאִשְׁתּוֹ רָאִים וַיִּפְּלוּ עַל-פְּנֵיהֶם אֶרְצָה:**

שמבלי ישימו אש של מטה בא אש מן השמים **במזבח**, ומשם עלה **השמימה**, אז המלאך נדבק באש ההוא מהאלוהים **ויעל השמימה**. ובעלותו, נמצאו רואים תרי מגו תלתא, כי עד כה

המלאך שהוא מפליא לעשות **ומנוח ואשתו** היו **רואים**, אך עתה שהמלאך עלה השמים, **מנוח ואשתו רואים** כלומר לבדם, מה שאין כן בתחילה כי אם שלשתם כמדובר.

**כא ולא-יסף עוד מלאך ה' להראה אל-מנוח ואל-אשתו אז ידע מנוח כי-מלאך ה' הוא:** (כא) אז ידע מנוח כי מלאך ה' הוא, מה שאין כן עד כה, כי אם שהיה מסתפק, ומה שאז ידע, הוא מנוח, אך אשתו מתחלה ידעה.

#### **כב ויאמר מנוח אל-אשתו מות נמות כי אלהים ראינו:**

הלא יראה העדר גדול לומר **כי אלוהים ראינו**, אחר שהכתוב מעיד כי **אז ידע מנוח כי מלאך ה' הוא**, ואיך סיכל מה שכבר ידע. אך יהיה, כי ראה אש המזבח עולה השמימה (פסוק כ), ומה גם שיש ה"א בסוף תיבה וה"א בראשה, שהוא להורות הפלגת העלייה עד עצם השמים, אז אמר בלבו הלא אש המזבח אין מעלה להם השמימה. ועוד ראה המשך המלאך בלהב ההוא ועולה בו, אז שפט בדעתו כי אין זה כי אם שהשכינה באה לקבל הריח ניחוח, והוא הלהב שעל אש מן השמים שבמזבח, ועל כן בראות המלאך את השכינה היא האלוהים דבק בה **ויעל השמימה**, על כן אמר הנה **אלוהים ראינו**.

**כג ותאמר לו אשתו לו-חפץ ה' להמיתנו לא-לקח מידנו עלה ומנחה ולא הראנו את-כל-אלה וכעת לא השמיענו קצאת:**

#### **לבוא אל העניין**

נשים לב אל אמירת מנוח (פסוק כב) **מות נמות**, למה זה כפל המיתה; וכן **אל אומרו** (פסוק כא) **ולא יסף עוד מלאך ה' להראה אל מנוח כו'**, קודם למאמר מנוח **מות נמות כו'.**

ואומרה, כי הנה ידוע מאמר רז"ל כי טרם סילוק האדם מן העולם, הנפש רואה את השכינה ואז מתרצה לצאת, אלא שאם צדיק הוא לא תיפרד ממנה, ואם בלתי צדיק הוא אחר שהתראית אל הנפש מסתלקת השכינה ומניחתה.

#### **ובוא אל העניין**

אמר כי בראות מנוח כי את האלוהים ראה לפי דעתו כמדובר, ושראה שעלה אפילו המלאך ולא שב, אמר בלבו אין זה כי אם שאיזה עוון עשינו מתחילה ונתחייבנו מיתה, ולסלקנו נתגלית השכינה לנו כמות כל אדם על ידי גילוי שכינה. אלא שלהיותינו חייבים לא דבקה בה נפשנו, ואפילו המלאך **לא יסף עוד להראה**, כי ביאת המלאך לא היה כי אם אגב השכינה, וקרה לנו כחייבים המתים שהשכינה נגלית ומיד מסתלקת. וזהו **מות נמות**, מיתה כפולה:

**אחת הטבעית**

**שנית** גם באותו עולם, כי לא כשרים אנו, כי על כן נסתלקה אחר הראותה כמקרה פטירת הרשעים.

על כן השיבה אשתו ואמרה **לו חפץ ה' להמיתנו** על כי נתחייבנו מקודם, **לא לקח מידנו עולה ומנחה** אם רשעים היינו בעיניו.

**ועוד טענה שנית**, שאם גלוי השכינה היה על היות עת סילוק, **למה הראנו את כל אלה**, שהוא גם את המלאך, שאם התגלות שכינה היה על היות עת למות, לא הייתה מתראית כי אם השכינה בלבד ולא גם המלאך. וזהו **ולא הראנו את כל אלה**. **ועוד טענה שלישית**, שאם העת הייתה עת למות אין דרך לעת כזאת להשמיע בשורה כזאת שיולד לנו בן ושיהיה נזיר מן הבטן, כי אם ענייני אותו העולם. וזהו **וכעת לא השמיענו כזאת**, שהוא כהעת הזאת לא השמיענו כבשורה הזאת.

**כד ותלד האשה בן ותקרא את-שמו שמשון ויגדל הנער ויברכהו ה':**

הנה השמש יש לו נרתיק כמו שאמרו ז"ל (**בראשית רבה** ו' ו) ובתוך הנרתיק הוא מאיר, ובצאתו מנרתיקו תלהט רשעים ומרפא לצדיקים, כמו שאמרו ז"ל (נדרי' ח ב) על פסוק (מלאכי ג יט - כ) הנה היום בא (לה') בוער כתנור כו' וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא. כן היה שמשון שבהיותו בנרתיקו, הוא בטן אמו, שם היה אור, כי היה נזיר מן הבטן, ובצאתו תלהט פלשתיים וירפא את ישראל הנקראים צדיקים. על כן קראתו **שמשון** מגזירת **שמש**, כי הוא יחל להושיע את ישראל. ולא קראתו שמש כי אם **שמשון**, להיותו קטן כעניין אישון שהוא מגזירת איש אלא שלהיותו קטון נקרא אישון, כעניין האמינון. ואמר הכתוב כי גם נדמה לשמש שבצאתו אורו מועט והולך ואור עד נכון היום, כך הוא עד שגדל לא נתברך. וזהו **ויגדל הנער ויברכהו ה'**,

ואחר כך -

**כה ותחל רוח ה' לפעמו במחנה-דן בין צרעה ובין אַשְׁתָּאל:**

שהוא יותר מהברכה הנזכרת.

**פרק יד****א וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן תִּמְנָתָה וַיֵּרָא אִשָּׁה בְּתִמְנָתָה מִבְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים:**

(א) וירד שמשון תמנתה כו'. כשהלך יהודה למקום שלקח בת איש כנעני (בראשית לח ב) שאמרו ז"ל (בראשית רבה פה א) שעל הנישואין ההם נאמר (מלאכי ב יא) בגדה יהודה כו'

ובעל בת אל נכר, ונאמר שם (בראשית לח א) וירד יהודה, אך בתמננה אשר שם לקח את תמר נאמר (שם שם יג) הנה חמיר עולה תמננה. אמנם בשמשון בלכתו שם לקחת בת ערלים נאמר וירד, כי ירידה הייתה לו. וזהו וירד שמשון תמננה, כלומר כי מה שליהודה הייתה שם עליה, הייתה שם לשמשון ירידה. וזהו וירד שמשון תמננה, אך זולתו עלה תמננה. ובזה נחה שקטה קושייתם ז"ל (סוטה י א) אם תמננה היא למטה או למעלה.

וירא אשה כו'

**ב ויעל ויגד לאביו ולאמו ויאמר**

**אשה ראיתי בתמננה מבנות פלשתים ועתה קחו-אותה לי לאשה:**

(ב) ויאמר לאביו ולאמו קחו אותה, כלומר גיירה, באופן תצדק בה קיחה דהיינו קדושין.

ובאומרם אליו

**ג ויאמר לו אביו ואמו האין-בבנות אחיך ובכל-עמי אשה כי-אתה הולך לקחת אשה מפלשתים הערלים ויאמר שמשון אל-אביו אותה קח-לי כי-היא ישרה בעיני:**

(ג) האין בבנות אחיך כו' כי אתה הולך לקחת אשה מפלשתים הערלים, השיב ואמר אותה קח לי כי היא ישרה, לומר אינו שם לב אל עמה כי אם אליה. וזהו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני, לא עמה הערלים, ובהתגיירה כקטנה שנולדה דמיה.

**ד ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא כי-תאנה הוא-מבקש מפלשתים**

**ובעת ההיא פלשתים משלים בישראל:**

(ד) ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא כו'. והם לא ידעו כי מה' הוא, שבדרך שאדם רוצה בה מוליכין אותו. והוא, תואנה הוא מבקש ליאחז בפלשתים ולא בלי תואנה, כי הלא בעת ההיא פלשתים מושלים בישראל.

**ה וירד שמשון ואביו ואמו תמננה ויבאו עד-כרמי תמננה**

**והנה כפיר אריות שאג לקראתו:**

(ה) וירד שמשון ואביו ואמו תמננה כו'. אז וירד עם אביו ואמו תמננה לקחת אותה. ובהגיעו לכרמי תמננה מקום הפך מזירותו, שם רמז לו ה' כי פגיעתו רעה באשה שבא ליקח, בכפיר הבא לקראתו.

**ו ותצלח עליו רוח ה' וישפעהו כשסע הגדי ומאומה אין בידו**

**ולא הגיד לאביו ולאמו את אשר עשה:**

(ו) ועם כל זה לא יעזבהו ה', כי בדרך שהוא רוצה בה מוליכים אותו, כי כאשר ישמע הכפיר ישמע גם את פלשתים, עם שלא כרצונו יתברך הוא דרך זה. ולא הגיד לאביו ולאמו פן יבינו הרמז ויסירוה מלבו.

ועל ידי שלא הגיד נמשך -

### **ז וַיֵּרֶד וַיְדַבֵּר לְאַשָׁה וּתְיִשָּׁר בְּעֵינֵי שְׁמִשׁוֹן:**

(ז) שוירד אביו וידבר לאשה, שאילו הגיד לא היה מדבר לה, כי הלא מה שותישר היא בעיני שמשון, אך לא בעיני אביו ואמו, ואילו ידעו הרמז גם דבר לא היו מדברים לה. גם כיון כי גם היא, עם שהודת לו, לא מלב שלם, כי היא ישרה בעיניו אך לא הוא בעיניה.

**יָד וַיֹּאמֶר לָהֶם מֵהָאֵל יֵצֵא מֵאֵכָל וּמֵעֵז יֵצֵא מִתּוֹק וְלֹא יָכֹל לְהַגִּיד הַחִידָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים:**

**טו וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיֹּאמְרוּ לְאַשְׁת־שְׁמִשׁוֹן פְּתִי אֶת-אִישְׁךָ וַיְגַד-לָנוּ אֶת-הַחִידָה**

**פֶּן-נִשְׂרָף אוֹתָךְ וְאֶת-בֵּית אֲבִיךָ בָּאֵשׁ הַלִּירְשָׁנוּ קִרְאָתָם לָנוּ הֵלֵא:**

**טז וַתִּבְרַךְ אֶשְׁת־שְׁמִשׁוֹן עָלָיו וַתֹּאמֶר רַק-שְׁנֵאתָנִי וְלֹא אֶהְבֶּתָנִי**

**הַחִידָה חֲדָתָה לִבְנֵי עַמִּי וְלִי לֹא הִגְדָתָה**

**וַיֹּאמֶר לָהּ הִנֵּה לְאִבִּי וּלְאִמִּי לֹא הִגְדָתִי וְלָךְ אֲגִיד:**

**יז וַתִּבְרַךְ עָלָיו שִׁבְעַת הַיָּמִים אֲשֶׁר-הָיָה לָהֶם הַמִּשְׁתָּה**

**וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְגַד-לָהּ כִּי הִצִּיקְתָהּ וַתִּגַּד הַחִידָה לִבְנֵי עַמָּה:**

### **ראוי לשים לב:**

א. כי אחר אומרו (פסוק יד) **ולא יכלו להגיד החידה שלשת ימים**, היה לו לומר ויהי ביום הרביעי ויאמרו לאשת שמשון כו', או ולא יכלו להגיד ששת ימים **ויהי ביום השביעי ויאמרו כו'.**

ב. **ועוד** שאם הם אמרו **לאשת שמשון פתי כו', ביום השביעי**, ואז **ותברך אשת שמשון עליו** (פסוק טז), איך אומר אחר כך (פסוק יז) **ותברך עליו שבעת הימים כו' ויהי ביום השביעי ויגד לה כו'**, הלא היא לא ידעה הדבר עד היום השביעי ואיך בכתה כל שבעת הימים.

**ואפשר היה לומר** כי שבעת ימי משתה שניים היו והאריך להם עד תומם.

**עוד יתכן בשום לב אל אומרו בבכי השני (פסוק יז) שבעת הימים אשר היה להם המשתה**, ולא אמר שבעת ימים סתם.

אך הנה אין ספק כי שמשון לא רצה לחלל קדושת סעודות שבת באכול כל יום שבת קדש עם פלשתים ערלים. על כן אחשוב כי יום שבת היה יום רביעי למשתה, ואותו היום פירש מהם, והם המשיכו המשתה, ובכן אחר שלא יכלו להגיד החידה שלשת ימים שהם יום רביעי וחמישי וששי.

**טו וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיֹּאמְרוּ לְאַשְׁת־שֹׁמֶשׁוֹן פְּתִי אֶת-אִישְׁךָ וַיְגַד-לָנוּ אֶת-הַחִידָה פֶּן-נִשְׁרָף אוֹתְךָ וְאֶת-בֵּית אֲבִיךָ בְּאֵשׁ הַלִּירְשָׁנוּ קִרְאָתָם לָנוּ הֲלֹא:**  
 הוא יום השבת על דרך אומרם ז"ל על יום השביעי האמור בושתי (מגילה יב ב) וביריחו (תנחומא נשא כח), אז שהיה יום רביעי למשתה ויאמרו לאשת שמשון פתי את אישך כו', כי הוא לא היה אתם ולא הרגיש בלכתם לדבר אתה.

ומיד ביום ההוא -

**טז וַתִּבְרַךְ-אַשְׁת־שֹׁמֶשׁוֹן עָלָיו וַתֹּאמֶר רַק-שְׁנֵאתָנִי וְלֹא אֶהְבֶּתָנִי הַחִידָה חֲדָתָה לִבְנִי עָמִי וְלִי לֹא הִגְדָּתָה וַיֹּאמֶר לָהּ הִנֵּה לְאָבִי וּלְאִמִּי לֹא הִגְדָּתִי וְלָךְ אֲגִיד:**

**יז וַתִּבְרַךְ עָלָיו שְׁבַעַת הַיָּמִים אֲשֶׁר-הָיָה לָהֶם הַמִּשְׁתָּה וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְגַד-לָהּ כִּי הִצִּיקְתָּהּ וַתִּגַּד הַחִידָה לִבְנִי עָמָה:**  
 אז חזרה יום יום **ותברך עליו עד סוף השבעת הימים**. וזהו **ותברך עליו שבעת הימים** שהוא כל תשלום השבעה מיום הרביעי. ובאמרו **שבעת ימים אשר להם המשתה**, כלומר להם ולא לו, כי הוא לא היה במשתה יום הרביעי כי שבת היה, וגם לסמוך לזה אומר **ויהי ביום השביעי** שהוא שביעי למשתה, ולא לשביעי של שבוע כשביעי הנזכר.

**כ וַתְּהִי אִשְׁת־שֹׁמֶשׁוֹן לְמִרְעָהּ אֲשֶׁר רָעָה לוֹ:**  
 מאמרו **למרעהו** הוא שהוכנה לו ע"י שדוכין, והיה אחד משלשת רעיו. וזהו **אשר רעה לו**.

## פרק טו

**א וַיְהִי מִיָּמִים בִּימֵי קָצִיר-חֲטִים וַיִּפְקֹד שֹׁמֶשׁוֹן אֶת-אַשְׁתּוֹ בְּגִדֵּי עֲזִים וַיֹּאמֶר אֲבָאָה אֶל-אַשְׁתִּי הִחְדָּרָה וְלֹא-נָתַנּוּ אֲבִיָּה לְבוֹא:**  
 על כן בא לכונסה ואמר **אבואה אליה** כי לא נשאת למרעהו, ועל כן אמר **ולא נתנו אביה**, שאם לא כן גם בעלה היה מעכב.

**ד וַיֵּלֶךְ שֹׁמֶשׁוֹן וַיִּלְכֹּד שְׁלֹשׁ-מֵאוֹת שׁוֹעָלִים וַיִּקַּח לַפָּדִים וַיִּפֶּן זָנָב אֶל-זָנָב וַיֵּשֶׁם לַפִּיד אֶחָד בֵּין-שְׁנֵי הַזָּנָבוֹת בַּתּוֹךְ:**

אז כעס על כל עם הארץ שלא מיחו, **וילכוד שלש מאות שועלים וגו' ויפן זנב אל זנב וישם לפיד אחד בין שני הזנבות כאשר עשו לו**, שנתנו איש אחר בינו ובין אשתו.

וַיֹּאמְרוּ פְּלִשְׁתִּים מִי עָשָׂה זֹאת וַיֹּאמְרוּ שְׁמִשׁוֹן חֲתָן הַתַּמְנִי כִּי לָקַח אֶת-אִשְׁתּוֹ וַיִּתְּנָה לְמַרְעָהּ וַיַּעֲלוּ פְּלִשְׁתִּים וַיִּשְׂרְפוּ אוֹתָהּ וְאֶת-אֲבִיהָ בָּאֵשׁ:  
והפלשתים כעסו על אביה שלא נתנה לו, וכעסו עליו שעשה להם הרעה הגדולה בשריפה אשר שרף, על כן **שרפו את אביה** על שלא נתנה לו וגרם רעתם, **ואת האשה** כדי שלא יקחנה, כי משודכת בלבד הייתה **למרעהו**.

ז וַיֹּאמְרוּ לָהֶם שְׁמִשׁוֹן אִם-תַּעֲשׂוּן כְּזֹאת כִּי אִם-נִקְמְתִי בָכֶם וְאַחֵר אֶחָדֶל:  
על כן אמר להם שמשון **אם תעשון כזאת**, כלומר אם יאות לכם לשרוף את אשתי כדי שלא אקחנה, על כן **לא אחדל מכם** על שעשיתם רצוני באביה, **כי אם נקמתי [בכם]**, על ששרפתם אותה, **ואחר אחדל**.

על כן -

**ח וַיָּךְ אוֹתָם שׁוֹק עַל-יָרֵךְ מֶכָּה גְדוֹלָה וַיֵּרֶד וַיֵּשֶׁב בְּסַעֲיָף סָלַע עֵיטָם:**

ובדרך הזה יצדק אומרו:

יָא וַיֵּרְדוּ שְׁלֹשֶׁת-אֲלָפִים אִישׁ מִיהוּדָה אֶל-סַעֲיָף סָלַע עֵיטָם וַיֹּאמְרוּ לְשְׁמִשׁוֹן הֲלֹא יָדַעְתָּ כִּי-מַשְׁלִים בָּנוּ פְּלִשְׁתִּים וּמֵה-זֹאת עָשִׂיתָ לָנוּ וַיֹּאמְרוּ לָהֶם כֹּאשֶׁר עָשׂוּ לִי כֵן עָשִׂיתִי לָהֶם:

## פרק טז

א וַיֵּלֶךְ שְׁמִשׁוֹן עִזְתָּהּ וַיֵּרָא-שָׁם אִשָּׁה זֹזָנָה וַיָּבֹא אֲלֶיהָ:  
ב לַעֲזָתִים לֵאמֹר בָּא שְׁמִשׁוֹן הִנֵּה וַיִּסָּבּוּ וַיֵּאָרְבוּ-לוֹ כָּל-הַלַּיְלָה בְּשַׁעַר הָעִיר וַיִּתְּחַרְשׁוּ כָל-הַלַּיְלָה לֵאמֹר עַד-אוֹר הַבֹּקֶר וְהִרְגָּנָהּ:  
ג וַיִּשְׁכַּב שְׁמִשׁוֹן עַד-חֲצִי הַלַּיְלָה וַיָּקָם בְּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֵּאָחַז בְּדִלְתוֹת שַׁעַר-הָעִיר וּבִשְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וַיִּסָּעֶם עִם-הַבְּרִיחַ וַיִּשֶׁם עַל-כַּתְּפָיו וַיַּעֲלֵם אֶל-רֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי חֲבֵרוֹן:

**ראוי לשים לב:**

א. הלא כמו זר נחשב איש אשר ה' אתו יבוא אל **אשה זונה**, כי גם דלילה אמרו רז"ל שגיירה.



- ב. **ועוד אומרו (פסוק ב) לעזתים לאמר**, כי היה לו לומר ויאמרו העזתים.
- ג. **ועוד**, כי מה צורך לומר **בא שמשון הנה**, ומה גם כי הלא ידוע להם היה.
- ד. **ועוד אומרו ויסבו**, איזה סיבוב היה זה כי לא פורש.
- ה. **ועוד אומרו ויארבו לו כל הלילה בשער העיר**, כי אם היו בשער איך לא ראוהו כשעקר הדלתות (פסוק ג).
- ו. **ועוד אומרו (פסוק ב) עד אור הבקר והרגנוהו**, כי הלא טוב טוב היה באישון לילה.

#### א וילך שמשון עזתה וירא-שם אשה זונה ויבא אליה:

ויתכן כי **האשה זונה** היא מופקרת לכל בני העיר ודעתה מעורבת עם כולם, ותודיע לכל כי בא שמה ויתקבצו יחד ויכה בהם כדרכו. וזהו **ויבא אליה** שהוא בלילה. **ויבא אליה** לא כדרך כל הארץ. כי אם כדי –

#### ב לעזתים לאמר בא שמשון הנה ויסבו ויארבו-לו כל-הלילה בשער העיר ויתחרשו כל-הלילה לאמר עד-אור הבקר והרגנוהו:

שהיא **לעזתים** תלך היא **לאמר בא שמשון הנה**, ואז **ויסבו** השומעים להודיע לכולם יתקבצו יחד **ויארבו וגו' בשער העיר**, ששמו עצמם במקום נסתר בל ייראו סמוך לשער העיר, למען בבואו לצאת לא יוכל לברוח. ויצאו מן המארב ויקומו עליו מאחוריו פתאום. ואמרו בלבם טוב הדבר להחריש ולא נשמיע דבר ולא נצא מן המארב **עד אור הבקר**, למען יהיה בטוח משמש עם הזונה כל הלילה, ויחלש וילאה וירדם באור בוקר, ונהרגהו והוא ישן. וזהו **ויתחרשו כל הלילה כו'.**

על כן מה עשה -

ג וישכב שמשון עד-חצי הלילה ויקם בחצי הלילה ויאחז בדלתות שער-העיר ובשתי המזוזות ויסעם עם-הבריו וישם על-כתפיו ויעלם אל-ראש החר אשר על-פני חבורו: ויקם בחצי הלילה עודם מחרישים במארבם סמוך לשער, ויאחז בדלתות כו' בעודם מחרישים ונחבאים ולא הרגישו וישם על כתפיו כו'.

#### ד ויהי אחרי-כן ויאהב אשה בנחל שורק ושמה דלילה:

ה ויעלו אליה סרני פלשתים ויאמרו לה פתי אותו וראי במה כחו גדול ובמה נוכל לו ואסרנוהו לענותו ואנחנו נתן-לך איש אלף ומאה כסף: הם חששו פן לא תחפוץ במיתתו, על כן לא אמרו לה להורגו כי אם **לענותו**.

וכן היא אמרה לו -

ו ותאמר דלילה אל-שמשון הגידה-נא לי במה כחך גדול ובמה תאסר לענותך:

ט והארב ישוב לה בחדר ותאמר אליו פלשתים עליך שמשון  
 וינתק את-היתרים כאשר ינתק פתיל-הנערות בהריחו אש ולא נודע כחו:  
 י ותאמר דלילה אל-שמשון הנה התלת בי ותדבר אלי קזבים  
 עתה הגידה-נא לי במה תאסר:  
 יא ויאמר אליה אמ-אסור יאסרוני בעבתיים חדשים אשר לא-נעשה בהם מלאכה  
 וחליתי והייתי כאחד האדם:

אומרו ולא נודע כחו, הלא יקשה כי הלא אין ידיעת כח גדול מזה.  
 ועוד שלא נאמר כן בשני הניסיונות האחרות (פסוקים יב, יד). אך יהיה, ביתרים הללו לא  
 התחזק לנתקן לשים כח לנתק, כי אם כפתיל שהריח אש שמאליו נשרף וניתק, כך היו  
 כניתקים מאלוהן באשר ה' אתו, באופן שלא נודע כח שלו כי היה נראה לרואים יותר השגחה  
 מכח איש, אך במתרים העבות הוצרך כח מה, כי על כן שם נאמר:

יב ותקח דלילה-עבתיים חדשים ותאסרהו בהם  
 ותאמר אליו פלשתים עליך שמשון והארב ישוב בחדר וינתקם מעל זרעתי כחוט:  
 וינתקם מעל זרועותיו כחוט, שהוא כחוט בלתי מריח אש, מה שאין כן בראשון שנאמר בו  
 בהריחו אש.

ובשלישי גם כן נאמר -

יד ותתקע בידו ותאמר אליו פלשתים עליך שמשון  
 וייקץ משנתו ויסע את-היתד הארג ואת-המסכת:  
 טו ותאמר אליו איך תאמר אהבתיך ולבך אין אתי  
 זה שלש פעמים התלת בי ולא-הגדת לי במה כחך גדול:  
 ויסע את היתד הארג כו', שלא היה רק כמסיע בכח. ומה שלא נשמר בפעמים האחרות,  
 אפשר שבאומרה פלשתים עליך שמשון לא היו באים עליו, כי אם שהיו ממתינים עד ראותם  
 אם לא יוכל לנתקם ויבואו, ובראות שניתקן לא קרבו, ועלה בדעתו שלא הייתה אומרת כך רק  
 לראות אם ינתקם לדעת זו כחו,  
 ועם כל זה בפעם הרביעית לא היה מגיד דבר אם לא שהייתה נשמטת מתחתיו בעת  
 תשמיש לשיטיל זרע לבטלה כמו שאמרו ז"ל (סוטה ט ב) שזהו אומרו:  
 טז ויהי כי-הציקה לו בדבריה כל-הימים ותאלצהו ותקצר נפשו למות:

כא ויאחזהו פלשתים וינקרו את-עיניו  
 ויזרידו אותו עזתה ויאסרוהו בנחשתיים ויהי טוחן בבית (האסירים) [האסורים]:

באומרו **ויהי טוחן כו'**, אמרו רבותינו ז"ל (שם י א) שכל אחד היה מביא לו אשתו שתלד גיבורים כמותו. והלא כמו זר נחשב, אם לא שנאמר שהיה כל אחד מביא אשתו ומשמש עמה לפניו, כדי שעל ידי הסתכלה בשמשון תלד מבעלה כיוצא בו.

## פרק יט

**כב המה מיטיבים את-לבם והנה-אנשי העיר אנשי בני-בליעל נסבו את-הבית מתדפקים על-הדלת ויאמרו אל-האיש בעל הבית הזקן לאמר הוצא את-האיש אשר-בא אל-ביתך ונדענו:**

**אומרו לאמר** יראה בלתי צודק.

אך יאמר כי היו שמים לב אם יאמרו אל האיש צא אלינו, או אל בעל הבית שיציאנו, ויסימו ויאמרו כי אל האיש בעל הבית הזקן ראוי **לאמר הוצא את האיש אשר בא אל ביתך**, והוא לעשות לו כבוד שיהיה ברצונו ולא בעל כורחו.

אז -

**כג ויצא אליהם האיש בעל הבית ויאמר אליהם אל-אחי אל-תרעו נא אחרי אשר-בא האיש הזה אל-ביתי אל-תעשו את-הנבלה הזאת:**

כלומר, עם היות שאל אחי אתם כי אני אפרתי ואתם בני ימיני, עם כל זה **אל תרעו** לבלתי חוש על כבודי, אחרי אשר בא האיש הזה אל ביתי.

**ועוד שנית מפני העניין בעצמו לטמא בזכור**, וזהו **אל תעשו הנבלה הזאת**.

**כה ולא-אבו האנשים לשמע לו ויחזק האיש בפילגשו ויצא אליהם החוץ וידעו אותה ויתעללו-בה כל-הלילה עד-הבקר וישלחוה (בעלות) [כעלות] השחר:**

ובראות האיש האורח שמפני כבודו היה מפקיר בתו, אז אמר טוב תתי את פלגשי מלתת האיש הבעל הבית את בתו בעבורי. ועל כן **ויחזק האיש בפלגשו כו'**.

**כט ויבא אל-ביתו ויקח את-המאכלת ויחזק בפילגשו וינתחה לעצמיה לשנים עשר נתחים וישלחה בכל גבול ישראל:**

**ל והיה כל-הרעה ואמר לא-נהיתה ולא-נראתה כזאת למיום עלות בני-ישראל מארץ מצרים עד היום הזה שימו-לכם עליה עצו ודברו:**

ואחרי כן נתחה לנתחיה להבעית את העם, כי כל הרואה יאמר **לא נהייתה וגו' כזאת**, ויבהלו כי לא ידעו מה הוא. ואמרו **שימו לכם עליה**, ולא אמרו שימו לבכם כי אם **שימו לכם**, לרמז יצא לכם ואין לב לדעת מה זה ועל מה זה, ואין לומר נדבר ונשאל מה זה ואחרי שנדע נתייעץ

מה נעשה, כי לית דין צריך בשש, כי ודאי רעה גדולה היא, לכן טרם נדבר ראוי להתקבץ יחד כדרך הנועצים ואחר כך נדבר. וזהו **עצו ודברו**, זה אחר הקבוץ נשאל ונדבר על הדבר.

## פרק כ

**א וַיֵּצְאוּ כָל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַתִּקְהַל הָעֵדָה כְּאִישׁ אֶחָד**

**לְמַדֵּן וְעַד-בָּאָר שֶׁבַע וְאַרְץ הַגִּלְעָד אֶל-ה' הַמִּצְפָּה:**

**ב וַיִּתְּצוּ פְּנוֹת כָּל-הָעָם כָּל שַׁבָּתִי יִשְׂרָאֵל בִּקְהָל עַם הָאֱלֹהִים**

**אַרְבַּע מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ רִגְלֵי שְׁלֹף חֶרֶב:**

וכן עשו, כי מיד **ויצאו כל בני ישראל** איש איש ממקומו, **ותקהל כל העדה כאיש אחד**, **ויתיצבו** והוקמו פינות וראשים של כל העם לחקור ולדרוש ולהתייעץ, כי כל ישראל היו כאחד בקהל עם האלוהים, ואיך יהיו כולם מדברים, על כן הוקמו הראשים. **או יאמר ויתיצבו** נצבים ועומדים **פנות** צבאות **כל העם כל שבטי ישראל** במיתון.

עד

**ג וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי בְנִימִן כִּי-עָלוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּה**

**וַיֹּאמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבָרוּ אִיכָּה נִהְיִיתָ הָרְעָה הַזֹּאת:**

**שוֹשֵׁמְעוּ בְנֵי בְנִימִן כִּי עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּה.** והוא, כי אמרו אולי בשומעם יבואו שבט בנימין להתנצל ולומר כי לא הייתה אשמת כולם, כי אם קצת בני בלייעל ונתנם לכם, או (נודעה) [נעשה] אנו בהם משפט. אך לא כן היה, כי אם **שוֹשֵׁמְעוּ בְנֵי בְנִימִן כִּי עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּה**, כלומר ולא שמו לב לבוא להתנצל, אז הראו כי גם ידם עימהם לבלתי ייסרם, ולהחזיק ביד בני שבטם. אז החלו בני ישראל **ויאמרו דברו** ונוכחה איך היה הדבר הרע, לעשות בהם משפט.

**ד וַיַּעַן הָאִישׁ הַלֹּוֹי אִישׁ הָאִשָּׁה הַנֶּרְצָחָה וַיֹּאמֶר**

**הַגִּבְעָתָה אֲשֶׁר לְבְנִימִן בָּאתִי אֲנִי ופִילְגָּשִׁי לָלוֹן:**

כיוון להטיל אשמת דבר על כל העיר והשבט אשר גדלו אנשי בלייעל ביניהם כאלו, ועל כן לא אמר בני בלייעל מהגבעה.

כי אם

**ה וַיִּקְמוּ עָלַי בְּעָלֵי הַגִּבְעָה וַיִּסְבוּ עָלַי אֶת-הַבֵּית לִילָה**

**אוֹתִי דָמוֹ לַהֲרֹג וְאֶת-פִּילְגָּשִׁי עִנּוּ וַתָּמָת:**

כאילו אדוני הארץ הם הנענשים על שלא מיחו בידם ושגדלו בניהם. **ויסובו עלי את הבית לילה**, כלומר עשו כאנשי סדום שנסבו את הבית על המלאכים. ועל דבר כזה (לילה) אותי דמו להרוג אם אעכב בידם מלהתעולל בי, **ואת פלגשי ענו ותמות**.

**ו נאחז בפילגשי ואנתחה ואשלחה בכל-שדה נחלת ישראל כי עשו זמה ונבלה בישראל:** והוא לומר, כי גם שמן הדין אפשר לומר כי פלגש אין בביאתה מות, אין זאת עוון פרטי אלי כי אם כולל וחרפה כוללת לכל ישראל. וזהו **כי עשו זימה**, לומר כי נתוועדו רבים, וזהו אומרו **עשו וגם זמה ונבלה**, וזה **בישראל**, שאומרו בישראל חוזר אל **הזימה** ואל **הנבלה**. והוא, כי היא **זימה** של פריצות, לומר ביד רמה בפרסום הוצא את האיש לרבעו לעיני הכל, וגם היא **נבלה בישראל**, כי יצא שם חרפה על כל האומות כי מידת סדום זאת ישנה בישראל, והיא נבלה וחרפה רבה, כלומר ואתם תביטו אליכם ולא אלי ולא תעשו בגיני.

וזוהו -

**ז הנה כלכם בני ישראל הבו לכם דבר ועצה הלם:**

**הנה כולכם** יהודים **הבו לכם**, כלומר על הנוגע לכם, **דבר ועצה הלום**, כלומר עלי ולא על העבר כי אם הלום על העתיד, שלא יוסיפו בני עולה לעשות פריצות כזה אם לא תייסרום תוכחת מגולה. כלומר ומעתה אני מסתלק על שלי ומניח הדבר לכם.

**ח ויקם כל-העם כאיש אחד לאמר לא נלך איש לאהלו ולא נסור איש לביתו:**

ועתה זה הדבר אשר נעשה כו'. אז **ויקם כל העם ויאמרו** מה שראוי **לאמר**, הוא **לא נלך איש לאהלו כו'**, ואין צריך מיתון כי אם -

**ט ועתה זה הדבר אשר נעשה לגבעה עליה בגורל:**

**יב וישלחו שבטי ישראל אנשים בכל-שבטי בנימן לאמר**

**מה הרעה הזאת אשר נהייתה בכם:**

אמרו, הנה הראוי היה שאתם בקרב מחניכם תשפטו עול זה, אך למה שלא באתם אלינו להתנצל יורה כי אתם מחזיקים בידם, ועל כן מה שראוי לאמר הוא מה הרעה אשר נהייתה בכם, כלומר כאילו בכם כולכם הייתה הרעה, כי לא מחיתם ולא באתם להתנצל. לכן לא נאמר לכם שתשפטו אתם.

כי אם -

**יג ועתה תנו-את-האנשים בני-בליעל אשר בגבעה ונמיתם ונבערה רעה מישראל ולא אבו בני בנימן לשמע בקול אחיהם בני-ישראל:**

ונמיתם אנחנו, יען כי לא לכם עשות משפט זה כי אתם כנוגעים בדבר.  
**או יאמר ועתה**, כלומר קודם הקבוץ הלז היה מקום לומר כי לכם המשפט ולא לנו, אך **ועתה**  
**תנו כו'**, כי אם אחר כל החרדה הזאת, לא נעשה אנחנו, חרפה תהיה לנו. ולא אבו, אז נעשו  
 כל **בני בנימין** אשמים כמחזיקים ידי עושי רשעה חלילה, על כן חייבו את נפשם.

**יד ויאספו בני-בנימין מן-הערים הגבעות לצאת למלחמה עם-בני ישראל:**  
**טו ויתפקדו-בני בנימין ביום ההוא מהערים עשרים וששה אלף איש שלף חרב**  
**לבד מישבי הגבעה התפקדו שבע מאות איש בחור:**  
**טז מכל העם הזה שבע מאות איש בחור אטר יד-ימינו**  
**כל-זה קלע באבן אל-השערה ולא יחטא:**  
**יז ואיש ישראל התפקדו לבד מבנימין ארבע מאות אלף איש שלף חרב**  
**כל-זה איש מלחמה:**

ומה גם כי התאספו כולם להלחם עם ישראל אחר שהם קראו להם לשלום תחלה.  
**ולא עוד** אלא שבני בנימין התאספו בפירוש לצאת למלחמה עם בני ישראל, אך בני ישראל  
 התפקדו ולא למלחמה כי אם לקרא תחילה לשלום ולימלך בשכינה. וזהו שבבנימין נאמר  
**ויאספו כו' למלחמה**, ובישראל לא נאמר למלחמה כי אם כל זה איש מלחמה.

**יח ויקמו ויעלו בית-אל וישאלו באלהים**  
**ויאמרו בני ישראל מי יעלה-לנו בתחלה למלחמה עם-בני בנימין**  
**ויאמר ה' יהודה בתחלה:**  
 אך לא יבצר שיתיעצו בה'. ועל כן ויקמו ויעלו בית אל וישאלו כו'.

### **ולבוא אל העניין**

נשית לב מה זו שאלה **מי יעלה בתחילה**, ולא אמרו נעלה או נחדל כאשר בפעם השלישית  
 (פסוק כח), ואף גם בשלישית לא זאת הייתה השאלה הנאותה, כי אם התתנם בידינו. וגם  
 בשנית מה הוא סגנון השאלה **האוסף לגשת כו'** (פסוק כג), ולא אמרו האלחם עם בני  
 בנימין.

אך הנה אין ספק כי המה לא ידעו כי קצף ה' על שלא נתקבצו על פסל מיכה שהיה על דבר  
 כבוד ה', כי התמדת העוון הגדול ההוא נעשה כעבות העגלה ויאטם את לבם, אך לא נתנו לב  
 כי אם על הדבר הלזה בעצמו, אם היו אשמים בני מות כל השבט על שלא מיחו אם לאו, כי  
 גם הבני בלייעל לא היו חייבים מיתה מן הדין, אם לא על הפרסום והפריצות כבני סדום  
 שנסבו על הבית על עוון סקילה ביד רמה ולענות נפש עד המיתה על ידי זימה, על כן היה  
 חילול ה' בדבר, וראוי על פרצה כזו לגדור גדר, מעין אותו שסקלו על שרכב על הסוס בשבת

מטעם זה. על כן לא ידעו ישראל אם הסכימה דעת עליון לחייב את כל השבט על דבר זה, ועל כן לא ערבו אל לבם לשאול בפירוש אם אלחם עם בנימין, רק **מי יעלה לנו בתחילה**.

אמרו בלבם אם לפניו יתברך הם בלתי אשמים ישיב לנו לא תעלו, ואם הם אשמים על שלא נתנו להם את הרשעים, כי אם אדרבה התאספו להלחם עם ישראל, ישיב שבט פלוני יעלה בתחילה, ובכלל הדבר הוא כי אשמים הם. אך לא רצו להזכיר בשאלה בפירוש האלחם עם בני בנימין, אולי לא היה רצון אלוהי. והיה מעין רב פלוני שהיה רעב ודבר בעיר, ולא שאל כי אם על הלחם לבדו, כי אין שואלים שני דברים, ובכלל תת הלחם היה העדר הדבר, כי אין נותנים לחם למתים (תענית ח ב). כך שאלו על הקודם לעלות תחילה, ובכלל הוא מציאות העליה.

אך לפניו יתברך שתי הכתות היו אשמים, אלו על שלא מיחו על פסל מיכה, ואלו על שלא די שלא מיחו על עושי רשעה כי אם גם לא נתנום ביד המוחים, ואדרבה ערכו אתם מלחמה. על כן לא השיב רק דבר היולי: יהודה בתחילה, כלומר בכלל זה הוא כי חייבים הם, אך לא אמר אתנם בידכם. והם חשבו כי לא עליהם גם הם קצף ה', והבינו כי בכלל מאתים מנה.

**כ וַיֵּצֵא אִישׁ יִשְׂרָאֵל לַמִּלְחָמָה עִם-בְּנֵימִן וַיַּעֲרֹכּוּ אֹתָם-יִשְׂרָאֵל מִלְחָמָה אֶל-הַגִּבְעָה:**

**כא וַיֵּצְאוּ בְנֵי-בְנֵימִן מִן-הַגִּבְעָה**

**וַיִּשְׁחִיתוּ בְּיִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ אֶרְצָה:**

**ויערכו מלחמה** ונפלו עשרים ושנים אלף איש כמספר אותיות התורה, שהוא על עבודת אלילים שלא ביטלו ששקולה ככל התורה. והם לא הבינו וחשבו אולי לפניו יתברך אינם בני תמותה בני ימיני, ומה שנאמר להם (פסוק יח) **יהודה בתחילה**, היה ליפול הם תחילה על שיהודה נתן נפשו על בנימין תחילה ועתה מבקש המיתו.

**כג וַיַּעֲלוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹכּוּ לִפְנֵי-ה' עַד-הָעָרֶב**

**וַיִּשְׁאַלוּ בָה' לֵאמֹר הַאֲוִסִּיף לַגִּשֶׁת לַמִּלְחָמָה עִם-בְּנֵי בְנֵימִן אַחִי**

**וַיֹּאמֶר ה' עָלוּ אֵלָיו:**

**כד וַיִּקְרְבוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-בְּנֵי בְנֵימִן בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי:**

על כן בפעם השנייה לא שאלו אם יעלו אליו להילחם, כי אם, אם יוסיפו **לגשת** בלבד, כלומר לייראם או להתרות בם שיתנו הבני בלייעל, כי חשבו כי לא היה רצון אלוהי להילחם בם. אז השיב הוא יתברך עלו אליו, לומר כי בני מוות הם, כלומר נפילתכם מסיבה אחרת היא. ובשמעם כן קרבו להם ולא התחילו להילחם כי עדיין לבם נוקפם, כי אם **ויקרבו כו'** והמתינו על שבט בנימין.

**כה וַיֵּצֵא-בְנֵימִן לִקְרָאתָם מִן-הַגִּבְעָה בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי**  
**וַיִּשְׁחִיתוּ-בְּבָנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד שְׁמֹנֶת עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ אֶרֶצָה כָּל-אֶלֶה שְׁלֹפִי חֶרֶב:**  
 וגם זה רמז על עוזבם אל ח"י בעד כלב מת הוא פסל מיכה.

**כח וּפִינְחָס בֶּן-אֶלְעָזָר בֶּן-אֶהֱרֹן עָמַד לִפְנֵי בְּיָמִים הָהֵם לֵאמֹר**  
**הָאוֹסֵף עוֹד לִצְאָת לַמִּלְחָמָה עִם-בְּנֵי-בְנֵימִן אֲחִי אִם-אֶחָדִל**  
**וַיֹּאמֶר ה' עָלוּ כִּי מָחָר אֶתְּנֶנּוּ בְיָדְךָ:**  
 ועדיין לא הבינו וישאלו בשלישית האוסף עוד לצאת למלחמה כי חייבים הם, או אם אחדל כי אינם חייבים כלום. אז השיב הוא יתברך עלו כי מחר אתננו בידך כי חייבים הם.

**כט וַיֵּשֶׁם יִשְׂרָאֵל אֲרָבִים אֶל-הַגִּבְעָה סָבִיב:**  
 הנה לא היה צריך תחבולות כי ה' יתנם בידם. כי אם שכונו באורבים לנתקם מן העיר ברוב כעסם, למען תהיה להם המלחמה פנים ואחור ויאבד מנוס מהם שלא יוכלו לימלט העירה כי אם יפלו כולם.

והיה כעסם רב באומרם היתכן כי בשבט בנימין לא הייתה מעיירותיה או קצת מהשבט שהיה רע בעיניהם המעשה הרע ההוא. וזה אחשוב בכוונת מקרא שכתוב (פסוק יז) **ואיש ישראל התפקדו לבד מבנימין**, כי הלא יקשה כי מי לא ידע כי לבד מבנימין הם, אך כיוון לדבר נגד כללות השבט שלא נמצאו בשבט לפחות באשר לא מיושבי הגבעה המה מי שירע הדבר בעיניו להיות ידם עם בני ישראל ולימנות אתם נגד שאר השבט המחזיקים ביד עוברי עבירה, כי אם שלא היה איש שהלך עם כללות שאר ישראל. וזהו אומרו **לבד מבנימין**, כי לא היו בכללם איש מבנימין וכן לא יעשה, כי עושי רשעה גם לבני שבטם ישנאו. והוא עצמו ענין פסוק (ג) **וישמעו בני בנימין כי עלו בני ישראל המצפה**, שהוא כי שמעו ולא באו גם הם, לא להיות ידם אתם, ולא לבוא להתנצל או להשתדל בקרב שבטם למוסרם, על כן מיד דברו לפעול כמדובר בקודם.

## פרק כא

**ג וַיֹּאמְרוּ לָמָּה ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִיתָה זֹאת בְּיִשְׂרָאֵל לְהַפְקֵד הַיּוֹם מִיִּשְׂרָאֵל שִׁבְט אֶחָד:**  
**ד וַיְהִי מִמָּחָרָת וַיִּשְׁכְּמוּ הָעָם וַיָּבִנוּ-שָׁם מִזְבֵּחַ וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת וּשְׁלָמִים:**  
**ה וַיֹּאמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִי אֲשֶׁר לֹא-עָלָה בִקְהֵל מְכַל-שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-ה'**  
**כִּי-הַשְּׁבוּעָה הַגְּדוּלָּה הִיתָה לְאֲשֶׁר לֹא-עָלָה אֶל-ה' הַמִּצְפָּה לֵאמֹר מוֹת יוֹמָת:**  
**ו וַיִּנָּחְמוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-בְּנֵימִן אֲחֵיו וַיֹּאמְרוּ נִגְדַע הַיּוֹם שִׁבְט אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל:**



ז מה-נעשה להם לנותרים לנשים ואנחנו נשבחנו בה' לבלתי תת-להם מבנותינו לנשים:  
ח ויאמרו מי אחד משבטי ישראל אשר לא-עלה אל-ה' המצפה  
והנה לא בא-איש אל-המצפה מיבש גלעד אל-הקהל:

ויאמר למה ה' אלוהי ישראל הייתה זאת בישראל כו'. נראה שניחמו על אשר עשו לבנימין שנצטערו, ויאמרו כו', ועל כן לתקן אמרו (פסוק ה) מי אשר לא עלה בקהל כו', לתת לבנימין מבנות אשר לא עלו, ואיך יאמר אחר כך (פסוק ו) וינחמו בני ישראל אל בנימין כו', ושאר כך אמרו (פסוק ז) מה נעשה להם לנותרים כו', ויאמרו לתקן מי אחד משבטי ישראל אשר לא עלה כו', שהוא לתת להם מבנותיהם, והלא הניחום ובקשת התיקון כבר נאמר.

אמנם יהיה, כי בתחילה באומרו למה ה' כו', לא היה ניחום על בני בנימין, כי אם שבהיותם בוכים היו אומרים למה ה' כו', שבדאגת צרתם היו אומרים מה היה העוון שגרם כל הרעה הזאת.

וזוהו למה ה' אלוהי ישראל הייתה זאת בישראל כו'.

ועל כן -

ד ויהי ממחרת וישכימו העם ויבנו-שם מזבח ויעלו עלות ושלמים:

ועוד לסלק אשמה אמרו:

ה ויאמרו בני ישראל מי אשר לא-עלה בקהל מכל-שבטי ישראל אל-ה'  
כי-השבועה הגדולה היתה לאשר לא-עלה אל-ה' המצפה לאמר מות יומת:  
כלומר לכן נקיים השבועה להמיתם, ויהיה תיקון לנפשותינו. אך עד כה לא ניחמו על בנימין.  
אמנם אחרי כן ניחמו עליהם.

וזוהו

ו וינחמו בני ישראל אל-בנימין אחיו ויאמרו נגדע היום שבט אחד מישראל:

(ז) ואז לתקן הנותרים לתת להם נשים, אמרו:

ז מה-נעשה להם לנותרים לנשים ואנחנו נשבחנו בה' לבלתי תת-להם מבנותינו לנשים:  
ח ויאמרו מי אחד משבטי ישראל אשר לא-עלה אל-ה' המצפה  
והנה לא בא-איש אל-המצפה מיבש גלעד אל-הקהל:

יב וימצאו מיושבי יבש גלעד ארבע מאות נערה בתולה אשר לא-ידעה איש למשכב זכר  
ויביאו אותם אל-המצפה שלה אשר בארץ כנען:

**יג וישלחו כל-העדה וידברו אל-בני בנימן אשר בסלע רמון ויקראו להם שלום:**

**יד וישב בנימן בעת ההיא ויתנו להם הנשים אשר חיו מנשי יבש גלעד ולא-מצאו להם כן:** והנה התיקון הזה היו עושים אם היו מוצאים עיירות אחרות שלא עלו המצפה כאנשי יבש גלעד, אך לא מצאו להם כן. והנה היה אפשר לומר כי עתה על ידי ארבע מאות נשים לא יגדע השבט, כי ארבע מאות אנשים יולידו מהן בנים ובנות.

אך אמר כי -

**טו והעם נחם לבנימן כי-עשה ה' פרץ בשבטי ישראל:**

כי גם שלא יגדע השבט לא יבצר מהיות פרצה בשבטי ישראל לישראל כל שאר הנותרים בלי נשים. וזהו **והעם נחם כו' כי עשה ה' פרץ כו'.**

על כן -

**טז ויאמרו זקני העדה מה-נעשה לנותרים לנשים כי-נשמדה מבנימן אשה:**

הן אמת כי יש ירושת פליטה מה לבנימין מאשר היו כיורשים לאנשי יבש גלעד, אך עדיין מעותדים לימחה השבט בהיות אלף ושלוש מאות איש בלי נשים, ומה יעשו. וגם יתקוטטו על הארבע מאות נשים מי יקחם, ויתרגש לימחות השבט,

לכן -

**יט ויאמרו הנה-חג-ה' בשלו מימים ימימה אשר מצפונה לבית-אל מזרחה השמש למסלה העלה מבית-אל שקמה ומנגב ללבונה:**

**כב והיה כי-יבאו אבותם-או אחיהם (לרוב) [לריב] אלינו ואמרנו אליהם חנונו אותם כי לא לקחנו איש אשתו במלחמה כי לא אתם נתתם להם כעת תאשמו:**

הנה הכתוב הלז מעורבב הבנה.

**ויתכן כי אמרו כי יבאו אבותם או אחיהם לריב אלינו ואמרנו אליהם,** הנה על שלש כתות אפשר להתרעם:

**או** עלינו שצוינו לעשות ולא קיימנו השבועה,

**או** על החוטפים,

**או** עליכם שאינכם קמים אליהם להוציא את בנותיכם מידם.

**והנה עלינו** אין אשם כי **חנונו אותם**, כי לא משורת הדין עשינו כי אם בתורת חן, והשעה צריכה לכך.

וגם לא על החוטפים כי יאמרו לכם **לא לקחנו איש אשתו במלחמה**, כי אם ברשות עשינו.  
וגם לא עליכם אשם **כי לא אתם נתתם להם**.

ואם תאמרו כי הן אמת שלא נתתם אך עתה תקחום מהם, לא כן הוא, כי **כעת תאשמו** אם תריבון אתם כי ברשות עשו.

**כד וַיִּתְּהִלְכוּ מִשָּׁם בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּעֵת הַהִיא אִישׁ לְשִׁבְטוֹ וּלְמִשְׁפַּחְתּוֹ  
וַיֵּצְאוּ מִשָּׁם אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ:**

**כה בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה:**

אמר שלא אמרו שאר שבטים לחטוף משבטים אחרים כי אם **איש לשבטו ולמשפחתו**. וגם לא לקחו מנחלות בנימין החרבות, כי אם הניחו נחלות עשרים וששה אלף איש למעט מזער הנותרים, עם היות כי **בימים ההם אין מלך כו'**, כי לקחו מוסר מאשר נעשה לבנימין. וזהו אומרו **בימים ההם כו'**.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם.

ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

ברוך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה